

• JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN •

Keksa askar hikoyasi

Hikoyalar toplami

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

KEKSA ASKAR
HIKOYASI

Hikoyalar

ZIYO NASHR

Toshkent
2022

UO'K 821.111(73)-32
KBK 84(7Ana)-445
L 75

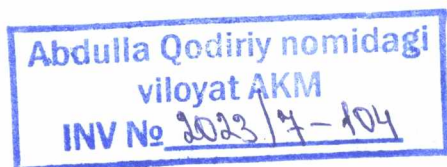
Tahrir hay'ati:

**Naim Karimov, Erkin A'zam,
Xurshid Do'stmuhammad, Suvon Meliyev,
Shuhrat Sirojiddinov, Dilmurod Quronov, Nurboy
Jabborov, Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev**

Tarjimonlar:

Nodirabegim Ibrohimova va b.

Amerikalik adib Jek London nomini eshitmagan o'zbek kitobxonni topilmasa kerak. Jek Londonning „Martin Iden“, „Uch qalb“, „Kish haqida qissa“ nomli asarlari o'zbek tiliga tarjima qilingan. Jahon adabiyotining mashhur hikoyalardan jamlangan ushbu to'plamdagi „Kexsa askar hikoyasi“ ham sizga ma'qul kelishiga ishonamiz.

ISBN 978-9943-8577-7-3

© Nodirabegim Ibrohimova va b. (tarj.).
© „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2022.

NASHRIYOTDAN

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqimiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ulkan meros hali-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burhoniddin Marg'noniy, Ahmad al-Farg'oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlarimiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deyishga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumul shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigoh va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlarimiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hamnafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazaridan chetda qolmagan. Ajdodlarimiz ularni o'qib, uqishar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalariga nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqtayi nazarlari bo'lgan.

Biz bugun, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlarimiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarurdir.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalarining yuz jildligini chop etishga kirishdi.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dikpens, L. N. Tolstoy, A. Dyuma, N. V. Gogol, O. de Balzak, A. P. Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flober, M. Sholoxov, G. G. Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folkner, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Dundar Alp, Dino Butssati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chandr, Abdul Muis, Y. Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asarlarini o'qishga muayassar bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining deyarli barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissini tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zumrad, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhamedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afurovdek mashhur tarjimonlar tomonidan o'g'irilgan asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijod namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahoratli tarjimonlar o'g'irmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalari ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy mezonlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, maromiga yetmagan jihatlari bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'la borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunoslarimiz, adiblarimiz va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar, degan umiddamiz.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonajon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

MORELLA

*Yakka-yu yagona bo'lganing holda o'zingga,
faqat o'zingga o'xshagin.*

Aflotun

Men qadrdon Morellaga samimiy, chinakamiga ipsiz bog'lanib qolgandim. Biz ko'p yillar muqaddam tasodifan tanishgandik, uni birinchi marta ko'rganimdayoq yuragimni alanga chulg'ab oldi, garchi bu ehtiros alangasi bo'lmasa ham, uning mavhum mohiyatini anglay olmasligim va xira yolqinini udda qilolmasligimga ishonch hosil qilguncha uzoq vaqt ikki o't orasida qoldim. Taqdir bizlarni bir-birimizga ro'para qilgandi, nihoyat nikohdan o'tdik; shunga qaramay ehtiros olovi ham yuragimni o'rtamas, binobarin muhabbat haqida so'z ham bo'lishi mumkin emasdi. U esa ommadan o'zini olib qochar, butun borlig'ini menga baxshida etib, kaminani baxtiyor qildi. Zotan, mulohaza yuritib ham, shirin xayollar og'ushida ham baxtiyor bo'lish mumkin.

Morellaning o'qimagan kitobi yo'q edi. Qasam ichib aytamanki, nihoyatda qobiliyatli bo'lib, tafakkuri ham teran va antiqa edi. Men uning noyob xislatini qadrlash barobarida ko'p narsalarni o'rgandim. Lekin ko'p o'tmay u (ehtimol, bu Presburgda tarbiya olganining oqibatidir) menga hamisha mistik, ya'ni g'ayrioddiy voqealarga bag'ishlangan

asarlarni tavsiya qilayotganini payqab qoldim, binobarin, bunday asarlar ibtidoiy nemis adabiyotining bema'ni uydirmalari hisoblanadi. Men sira ham tushuna olmaydigan sabablarga ko'ra, u ayni shunday asarlarni qo'ldan qo'ymay sevib mutolaa qilardi, keyinchalik kamina ham mazkur asarlarga ruju qo'ydim. Bu ham Morella tufayli edi.

Bunga – agar o'zimni aldamayotgan bo'lsam – tafakkurimning hech qanday daxli yo'q edi. Men o'qigan asarlardagi mistik voqealar – balki, qattiq yanglishayotgandirman – na ishonch-u e'tiqodimga, na xatti-harakatlarimga, na fikr-mulohazalarimga hech qanday ta'sir ko'rsatgani yo'q. Bu borada sobitqadam bo'lganim holda inon-ixtiyorimni xotinimning qo'liga topshirdim va bironta ham tukim qilt etmasdan unga xos izlanishlarning boshi berk ko'chalariga sho'ng'idim. Deyarli taqiqlangan sahifalar uzra bosh egarkanman, ko'nglim ichra taqiqlangan g'alayonlar bosh ko'tarayotganini his etardim. Morella esa muzday kaftini qo'limga qo'yar ekan, mavhum falsafaning kullari ostidan ohori ketgan antiqa so'zlarini paypaslab topar, bu so'zlarning sirli mazmuni xotiramga tamg'aday muhrlanardi. Men uning yonida soatlab o'tirgan-cha talaffuzidagi sehrli ohangga mahliyo bo'lardim, oxir-oqibat uning musiqaday ovozi yuragimga vahima sola boshladi – ko'nglimni qandaydir ko'lanka qoplab oldi va zaminga deyarli begona bu nidolardan rangim o'chib, vahimaga tushadigan bo'lib qoldim. Shod-u xurramlik shu asno daf'atan dahshatga, go'zallik timsoli esa vahimali manzaraga aylandi.

Men qayd etgan risolalar asosida kechadigan suhbatlarimiz mazmunini bayon qilishimning hojati yo'q, lekin biz uzoq yillar mobaynida Morella

bilan faqat shu mavzuda bahslashardik. Ta'bir joiz bo'lsa, ilohiyot axloqi deya nomlanadigan ilm bilan shug'ullangan odam borki, nimalar haqida suhbatlashganimizni tezda anglab oladi, biroq bu ilmdan yiroq kimsalar bizning suhbatimiz mohiyatini hech qachon tushuna olmaydi. Fixtning qizg'in nasihatbozligi; Pifagor izdoshlarining ikkinchi marta tug'ilishga oid ta'limotlarining biroz buzilgan shakli hamda eng asosiysi, Shelling ta'riflagandek, ayniyat, aynan o'xshashlik ta'limoti – nihoyatda serhayajon, Morella ayni shu mavzularga alohida ixlos bilan qarardi. Shaxsiy ayniyatni, o'xshashlikni, yanglishmasam, janob Lokk, mulohazakor jonzotning oqilona tafakkur yuritishi, deya ta'riflaydi. „Shaxs“ deganda esa toki mulohaza yuritish qobiliyatiga ega ratsional ibtidoni anglar ekanmiz, qolaversa ong hamisha mulohaza yuritgani bois, ayni mana shu jihatlar fikrlaydigan boshqa jonzotlardan bizlarni farqlantirib turadi. O'limdan keyin yo'qolib ketadigan – balki, yo'qolmaydigan shaxs bilan bog'liq tasavvur hamisha meni astoydil qiziqtirardi. Nainki jozibador va ziddiyatli bo'lgani bois, balki Morella bular haqida hayajon bilan hikoya qilgani tufayli bu jumboq fikr-u zikrimni rom qilgandi.

Oxir-oqibat shunday palla keldiki, xotinimning aql bovar qilmas sirli fe'l-atvori go'yo yovuz qasamyod singari meni g'azablantira boshladi. Uning ingichka rangpar barmoqlarini ushlashdan ham, sokin musiqaday ovozidan ham, g'amgin nigohlari-ning beozor yolqinlaridan ham jirkanadigan bo'lib qoldim. Buni u ham sezardi, biroq ta'na qilmasdi; nazarimda, mening ojizligimni, to'g'rirog'i, telbaligimni anglab yetgandi, buni Qismat deb atay boshlagandi. Yana shunday tuyulardiki, meni as-

ta-sekin begonalashtirgan mavhum sababni xotimnim bilardi, lekin bu nima ekani haqida menga bir og'iz ham gapirmagan, hatto sha'ma ham qilmagan. Ammo nima bo'lganda ham u ayol edi va kun sayin so'nib borardi. Nihoyat, yonoqlarida bir juft qizil dog' paydo bo'ldi, dokaday oppoq manglayidagi ikkita qilday qon tomirlari esa ko'kimtir tus olib, ko'zga tashlanib qoldi; bir soniya unga rahmim kelib mehrim tovlandi, lekin uning iztirob to'la ko'zlariga nigohim tushgani hamono yuragimni shunday sarosima va qo'rquv qurshab oldiki, tubsiz chohning tubiga ko'zi tushganda boshi aylanib ketgan odam shunday vahimaga tushadi.

Morellaning nihoyat jon taslim qilishini iztirobli sabrsizlik bilan kutganimni qanday bayon qilsam ekan? Men tezroq undan xalos bo'lishni istardim, biroq uning joni holdan toygan tanasiga chippa yopishib olgandi – bu azob kunlab, haftalab, oy-lab davom etishi oqibatida aql-u hushimni yo'qotib, jazavaga tushdim va xotimnimning qisqa hayoti so'nib borgani sayin go'yo uzaygandan uzayib borayotgan – kun zavolga yuz tutganda soyalar shu asno uzayadilar – kunlar, soatlar, lahzalarni alam bilan la'natlay boshladim.

Lekin samoda shamollar ham tingan kuz kunlarining birida Morella meni to'shagi yoniga chorladi. Butun zamin uzra rangpar tuman pardasi to'shalgan, havzalardagi suv yuzida quyosh nurlari jilvalanar, oltinday o'rmonlar uzra kamalak tovlanardi.

– Nihoyat, muborak sana keldi, – dedi u men yaqinlashganimda. – Bu yashash uchun ham, jon taslim qilish uchun ham muborak kun. Zamin va hayot o'g'lonlari uchun sharafli kun... lekin samo-

vot va ajal qizlari uchun yana ham hayratomuz sana!

Men manglayidan o'pdim, u davom etdi:

– Men jon beryapman, lekin barhayot yashayman.

– Morella!

– Butun hayotimiz mobaynida meni sira ham sevganing yo'q, biroq hayotligimda mendan jirkangan bo'lsang ham, vafot etganimdan keyin xotiramga sig'inib yashaysan.

– Morella!

– Men nihoyat jon taslim qilyapman. Lekin bag'rimda sen Morellaga ilingan bir paysa, atigi bir paysa mehringning samarasi barhayot. Men jon berishim arafasida sening va mening, ya'ni Morellaning farzandi dunyoga keladi. Biroq sening hayoting qayg'ular girdobida kechadi, sarv barcha daraxtlardan chidamli bo'lgani kabi o'zga barcha tuyg'ular orasida bu qayg'uga ham zavol begona. Illo, saodatli onlaring ortda qolib ketdi, shod-u xurramlik chechagi esa bir inson hayotida ikki marta gullamaydi, faqat Pestungina yiliga ikki marta gullaydi. Anakreont singari ortiq vaqt bilan o'ynashmaysan, lekin chamber va novdalaridan uzilgan barg kabi, aftoda holda o'limni bo'yniga olib haj safariga otlangan mo'min kabi hamisha kafanga chulg'anib yurasan.

– Morella! – qichqirdim men. – Morella, bularning barchasini sen qayoqdan bilasan!

Lekin u yuzini o'girib oldi, oyoq-qo'li xiyol titradi; shu asno jon berdi, uning ovozi ortiq eshitmadim.

Biroq u karomat qilgandek, hayotdan ko'z yuma turib dunyoga keltirgan qizalog'i, onasining nafasi to'xtashi bilan nafas ola boshlagan bolasi haqiqat

tan ham tirik qoldi. Qolaversa, qizim jismonan va ruhan juda g'alati tarzda ulg'aya boshladi, shuningdek, marhuma onasiga ikki tomchi suvdek o'xshardi va men zamin farzandlariga nisbatan bunday tuyg'uni his etib bo'lmaydi, degan azaliy fikrimga zid ravishda unga cheksiz mehr qo'ydim.

Lekin mazkur beg'ubor muhabbat osmonini ko'p o'tmasdan xavotir, dahshat va kulfat bulutlari qurshab oldi. Qizaloq jismonan va ruhan g'alati tarzda ulg'aya boshlaganini aytdim. U g'alati tarzda bo'y cho'zardi, lekin ruhan ulg'ayishini kuzatish asnosida ko'nglimni dahshatli, hatto o'ta dahshatli fikrlar chulg'ab oldi! Norasida qizaloqning so'zlarida balog'at yoshidagi ayolning tafakkuri va qobiliyatlari aks etayotganini har kuni ko'raverganimdan keyin dahshatga tushmay nima ham qila olardim? Yoshgina bolakay tajribali inson xulosalarini bayon qilardi-da. Boz ustiga, uning yirik o'ychan ko'zlarida har soatda tamomila boshqa yoshdagi insonga xos donishmandlik va ehtirosning guvohi bo'lardim. Bularning barchasi, yana takrorlayman, dahshatdan falajlanib qolgan kechinmalarim uchun kunday ravshan bo'lganda, bularning barchasini o'zimdanda ham yashira olmaydigan, hatto inkor etish tashnaligi bilan ortiq kurashishga holim qolmaganda, dahmada mangu uyquda yotgan Morellaning g'ayrioddiy tahayyuli va g'aroyib ta'limotlariga fikran murojaat qilganimga oid g'alati va vahimali gumonlar girdobida qolganimga ajablanishning hojati bormikan? Taqdir meni sig'inishga majbur qilgan nuri diydami, jonimdan ham ortiq yaxshi ko'rgan farzandimni qiziquvchan nigohlardan panada, deyarli xilvatda, hech vaqoni ayamadan, qolaversa biron-bir jihatni e'tibordan soqit qilmasdan tarbiyalar edim.

Yillar o'tib borar, men esa qizimning bamisoli rohibalarday muloyim va jozibali chiroyiga, novdaday qaddi-qomatiga uzzukun tikildim, uning qiyofasida marhuma onasi bilan o'xshash jihatlarni kun sayin tobora ko'proq topardim. Bunday o'xshash jihatlari esa soat sayin ko'payib borar, tobora shubhasiz, tobora aniq bo'lib borar, ustiga ustak tobora mavhum va tamomila dahshatli tus olardi. Uning onasi kabi tabassum qilishiga chidardim, biroq baayni onasi singari kulishidan larzaga tushdim; uning ko'zlari Morellaning ko'zlariga o'xshashiga chidagan bo'lardim, biroq u tobora hukmfarmolik va anglab bo'lmaydigan nigoh bilan ko'ksimni teshib yuborgudek tikildiki, faqat Morella shunday sirli nigoh sohibasi edi. Uning keng manglayi ham, ipakday mayin sochlari ham, sochlarini taroqday taraydigan rangpar, ozg'in barmoqlari ham, qayg'uli taronaday ovozi ham xotinimni beixtiyor yodimga solar, nihoyat eng muhimi (ha, ha, eng muhimi!) o'lgan xotinim aytgan so'zlar va iboralarni sevimli qizimning og'zidan takror-takror eshitarkanman, „Yo'q, yo'q, xotinim o'lmagan“, degan dahshatli fikrdan vahimaga tushardim!

Oradan ancha vaqt o'tganiga qaramay, qizim hamon mahbusday tutqunlikda yashardi. „Bola-ginam“, „Ko'zimning oq-u qorasi“ – men qizimdan mehrimni darig' tutmasdim, lekin tashqi olamdan uzilib qolgani uchun boshqalar bilan suhbatlasha olmasdi. Morella vafot etgandan keyin uning ismini ham unutilib yuborishga urindim. Onasi haqida qizimga ham hech qachon hech narsa demaganman – unga onasi haqida so'zlab bera olmasdim. Qisqagina hayoti davomida tutqunlikdagi qizim uchun tashqi olam begonaligicha qoldi. Nihoyat, cho'qintirish marosimi sarosimada qolgan idro-

kimni xalos qilish va qismat dahshatlaridan najot topish uchun imkoniyat yaratdi. Cherkovning suv to'la jomi oldida turarkanman, qizimga qanday ism qo'ysam ekan, deya boshim qotdi. O'tmishda yaqin-u olis o'lkalarda yashagan, qolaversa ayni kunlarda umrguzaronlik qilayotgan ko'plab oqila va ajoyib ayollarning ismlari ko'nglimdan kechar-di, haqiqatan ham qalban beg'ubor, baxtiyor va bag'rikeng go'zal ayollar ko'p-ku, deb o'ylardim. Biroq vo darig'ki, marhum va dahmada yotgan xotinim ruhini bezovta qilishga meni nima unda-di? Esga olishning o'ziyoq odamning tepa sochini tikka qilib yuboradigan xotinning ismini qaysi bir yovuz iblisning qutqusi bilan tilga oldim? Nimqo-rong'i cherkov ichida va sassiz tun og'ushida ruhoniyyga qarata uch bo'g'indan iborat Morella is-mini aytishga qalbim tubidagi qanday yovuz kuch majbur qildi? Va yovuz arvohdan ham qudratliroq allaqanday sinoat farzandimning qiyofasiga rahna soldi va hayot zavqini butkul o'chirdi. Ayni shu pallada men shivirlab aytgan ismni eshitgani ha-mono shishaday sovuq ko'zlarini zamindan uzib samolarga qadagancha, oilaviy dahmamizning qora toshi uzra ojizona yotarkan, shunday dedi:

– Men shu yerdaman.

Bu oddiy so'zlar yuragimni daf'atan muzlatib yubordi, keyin esa eritilgan qo'rg'oshinday jizil-lagancha idrokimni kuydirdi. Yillar... yillar tarix qa'riga singib, iz qoldirmay g'oyib bo'lishi mum-kin, biroq ayni lahza bilan bog'liq xotira – hech qachon ketmaydi! Shu-shu chechaklar-u gullarni nainki unutib yubordim, balki mevasiz sarv-u za-harli o't-o'lanlar qora ko'lankaday doimiy hamro-himga aylandi. Shu-shu zamonni ham, makonni ham unutdim, peshanamga bitgan yulduzlar ham

so'ndi, zamin uzra zulmat cho'kdi, odamlar esa yonimdan xira soyalarday o'tib borishar, ular orasida faqat va faqat Morellani ko'rardim! Shamollar qu-log'imga faqat bir so'zni shivirlar, dengiz to'lqinlari ham faqat Morella ismini takrorlardi. Lekin uning ham umri qisqa ekan, vafot etdi; uni dahmaga o'z qo'llarim bilan ko'tarib bordim, dahmaga ikkinchi Morellani qo'yganimda birinchisidan nom-nishon ham topa olmasdan, alam bilan, telbalarday qah-qah urib uzoq kuldim.

Abduhamid PARDAYEV tarjimasi

SARTAROSH

I

Bu qiz, Syuzen Rid, yetim qoldi. Va Berchettlar xonadonidan boshpana topdi. Berchettlarning o'z farzandlari ham bo'lib, ikkita, ehtimol, uchta edi. Ayrimlar goh Syuzen ularning tug'ishgan jiyani, goh amakivachchasining qizi, goho allaqanday qarindosh der; boshqalar esa odatdagidek, janob Berchettni yomonotliq qilishar, Berchett xonimga ham malomat toshini otishardi. Ayniqsa, ayollar mish-mishlarga zo'r berardi.

Syuzen Riz besh yoshga to'lganda shaharda Pinkerton paydo bo'ldi. Maksining sartaroshxonasi dastlabki yozni o'tkazayotganda Berchett xonim Syuzenni birinchi marta sochini oldirgani olib keldi. Berchett xonim barchaning ko'zi oldida Syuzenni (o'shanda u ko'zlari jovdiragan, na oqish, na qoramtir qalin sochlari tipratikanday hurpaygan ozg'in qizaloq bo'lgan) sartaroshxonaga olib kiraman, deb uch kun ovora bo'lganini menga Maks aytib bergan. U yana shuni ham gapirib berdiki, sabr-toqati tugagan Pinkerton ko'chaga chiqib, qizaloqni o'n besh daqiqalarcha avrab, nihoyat, sartaroshxonaga olib kirgan va stulga o'tqazgan, holbuki shahardagi erkaklar ham, ayollar ham uning shu paytgacha „ha“ va „yo'q“dan ortiq biron gap aytganini eshitmagandi.

- Ko'nglidagi barcha dardlarni to'kib solish uchun ayni shu qizchani kutganday, - deb ta'kidladi Maksi.

U birinchi marta shu asno soch oldirgan. Pinkerton shoshilmay sochini tarashlagan, u esa choyshabga burkangancha o'takasi yorilgan quyonchaday g'ujanak bo'lib o'tirgan. Yarim yildan keyin u sartaroshxonaga yolg'iz o'zi kelib, Pinkertonga sochini oldira boshlagan, lekin o'shanda ham quyonchadan farq qilmasdi - qo'rquvdan rangi quv oqargan, ko'zlari chaqchaygan, yelkasiga tashlab qo'yilgan oppoq choyshabga qiyoslaganda, sochlarining rangini aniq aytib ham bo'lmasdi.

Agar Pinkerton band bo'lsa, derdi Maksi, sartaroshxonaga kiradi-da, uning kreslosiga yaqin o'rindiqqa joylashib, oyoqlarini uzatgancha Pinkertonning bo'shashini kutib o'tiradi. Maksining aytishicha, ular Syuzenni Pinkertonning har shanba yanoqlarini qirtishlatish uchun kiradigan boshqa mijozlari safiga tirkab qo'yishgan. Bu yerdagi ikkinchi sartarosh Mett Foks bir safar qizaloqqa sochini olib qo'yishni taklif qilgan - Pinkerton bu paytda band bo'lgan - shunda Pinkerton unga rosmana tashlanib qolgan. „Hozir bo'shayman, - degan u dag'dag'a bilan. - Uning sochini o'zim olaman“. Maksining aytishicha, Pinkerton uning qo'lida ishlay boshlaganiga salkam bir yil bo'lganiga qaramasdan, shu paytgacha hech kim uning kimgadir baland ovozda gapirganini eshitmagan ekan.

O'sha kuzdan qiz o'qiy boshlagan. Kuniga ikki marta, ertalab va asrga yaqin sartaroshxona yonidan o'tgan. Barcha tengdosh churvaqalarday u ham yotsirar va hamisha chopqillab yurardi-ki, sap-sariq kallapo'shi derazadan birrov ko'ri-

nardi-yu, arvohday darrov g'oyib bo'lardi. Dastlab maktabga yolg'iz qatnagan bo'lsa, keyinchalik uning kallapo'shi boshqa qizlar davrasida ko'zga tashlanadigan bo'ldi, qizaloqlar bir-biriga gal bermay bidirlashar, sartaroshxona tomonga qayrilib ham qaramas, Pinkerton esa derazaga manglayini tirab olganicha undan ko'zini uzmasdi. Maksining aytishicha, ular Mett bilan birga, Pinkertonning o'zini tutishiga qarab, beshta kam sakkiz va beshta kam uch bo'lganini soatga qaramasdan ham aniq aytib bera olishgan. O'quvchilar sartaroshxona yonidan o'tadigan paytda, Pinkerton, chamasi, o'zi ham bilmagan holda beixtiyor deraza tomon talpingan. Syuzen sartaroshxonaga kelganda esa Pinkerton qo'liochiqlik bilan unga ikkita, ba'zida esa uchta yalpizli obaki tutqazgan, darvoqe, boshqa bolalarga faqat bitta obaki berib qo'ya qolgan. Buni ham Maksidan eshitganman.

Yo'q, buni uning hamkasabasi, Mett Foks aytgandi. Iso Masih mavludi bayramiga qo'g'irchoq sovg'a qilganini Foks gapirib bergan. Qayoqdan xabar topganini bilmayman, chunki Syuzenga sovg'a berganini Pinkerton unga aytmagani aniq. Lekin gapi to'g'ri ekani shubhasiz, chunki u Pinkerton haqida Maksidan ham ko'proq narsalarni bilardi. Mett oilali edi. Kepchikday et qo'ygan, xomsemiz, turqi salqigan, ko'zlariga qarab esa toliqqanmi, g'amginmi – bilib bo'lmasdi. G'alati odam, lekin yaxshi sartarosh, albatta, chaqqonlikda Pinkerton bilan tenglasha olmasdi. U ham ichimdagini top deydigan kamgap edi, binobarin, eng so'zamol odamlar ham gapga sololmagan Pinkertonning buncha sir-asrorini qayoqdan bilib olgan, sira aqlimga sig'masdi.

Nima bo'lganda ham, har Mavlud bayramida Pinkerton unga hatto voyaga yetgandan keyin ham biron narsa sovg'a qilishni kanda qilmaganini faqat Mett gapirib bergan. Syuzen ilgariyidek sochini oldirgani Pinkertonning oldiga kelar, u esa maktabga ketayotganda ham, qaytayotganda ham undan ko'z uzmasdi. Qizning bo'yi cho'zilgach, yotsiramaydigan bo'ldi.

Oldingi Syuzenga o'xshamasdi. Tez ulg'aydi. Hatto juda ham tez. Hamma balo shunda edi. Kimdir yetimcha bo'lgani uchun tez voyaga yetdi, degandi chuqur tin olib. Lekin bu yolg'iz sabab emas. Qizlarni o'g'il bolalar bilan qiyoslab bo'lmaydi. Qizlar mushtdayligidan o'zini tutib oladi, o'g'il bolalar haqida bunday deb bo'lmaydi. Ayrim oltmishni urib qo'yan kishilarni ham yosh boladan farqlab bo'lmaydi, oyoq-qo'lini bog'lab beshikka solsang ham miq etmay yotaveradigan darajada o'zini eplay olmaydi.

Uni behayo deb bo'lmasdi. Hech bir ayolni tabiatan behayo deb aybsitish yaramaydi. Xotin zoti, aslida, shunday yaratiladi – behayolik ularning qonida bor. Bu illat bo'y cho'zmasidan oldin uni turmushga berib ulgurish kerak. Biz esa ularni o'zimizning qonun-qoidalarimizga bo'ysundirishga urinib, erga tegishlarini ham kechiktirib yuboramiz. Tabiatning esa o'ziga xos qonun-qoidalari bor, qolaversa xotin zoti qonun-qoidalar bilan ham, allaqanday tamoyillar bilan ham hech qachon hisoblashib o'tirmaydi. Xullas, Syuzen shunchaki tez balog'atga yetdi. Bu gaplarni bilib aytyapman, chunki o'zimning qizimni ham bo'yi tobora cho'zilib boryapti.

Peshanasiga shu yozilgan-da. Mettning aytishi-cha, hammasi ular kutganday bo'lib chiqqan: Syu-

Abdulla Qodiriy nomidagi
viloyat AKM
INV № 2023/7-104

zen o'n uchga kirganda, lab-lunjini haddan tashqari bo'yab-bejayverгани uchun Berchett xonim boplab ta'zirini bergan; o'sha yili, uning aytishi-cha, Syuzen ayni dars paytida ikki-uch dugonasi bilan og'zi qulog'ida, hiringlagancha sandiraqlab yurganini tez-tez guvohi bo'lishgan, sochlari o'sha-o'sha – na oqish-u na qoramtir, aftiga rosmana kuladigan bo'lsa qurigan loyday pors-pors yoriladigan darajada ko'p bo'yoq chaplab olgan, egnidagi ko'ylaklari esa shunchalik kaltaki, aslida, fohishalar begona erkaklarni yo'ldan urish uchun ataylab ichki kiyimi ham ko'rinadigan darajada kalta shoyi va yupqa matodan ko'ylak kiyadilar. Mett gapirib bergandi, bir gal yonidan o'tib ketayotganda oyog'iga paypoq kiymagani e'tiborini tortibdi. Yozda hech paypoqda yurganini ko'rganmanmi, deya o'ylay boshlagan va biron marta ham paypoqda ko'rmagani ko'nglidan kechgan, holbuki Syuzenning oyoqlari katta yoshdagi xotinlarning oyog'idan sira qolishmasdi. O'n uch yoshida-ya?!

Yuqorida aytganimday, tabiatga qarshi chiqib bo'lmaydi. Bu borada Syuzen aybdor emas. Janob Berchettdan gumonsirash ham noo'rin. Yoshi yetmay balog'atga qadam qo'ygan bunday baxtiqaro, boyaqish behayolarga, eng avvalo, erkaklar afsus bilan nazar tashlaydi. Ular Pinkertonga ham rahm qilishgan. Syuzen haqida har xil mish-mishlar ko'payganda ham Pinkertonning guvohligida biron-tasi ham ortiqcha gapirmagan. Mish-mishlardan uning ham xabari bor deb o'ylashgan, shunga qaramay, faqat Pinkerton biron joyga chiqib ketgan paytdagina Syuzen haqidagi gaplarga zo'r berishgan. Aftidan, Syuzenga boshqalarning ham ichi achirdi; chunki hammasi butun shahar ahlining ko'z oldida sodir bo'lardi – Pinkerton sarta-

roshxona derazasidan unga ko'z uzmay tikilardi, kinozalidan chiqish eshigini zimdan kuzatardi, Syuzen esa ichkaridan yoshgina yigitcha bilan qo'ltiqlashib chiqib kelardi – o'n to'rtga ham to'lmasdan qo'lma-qo'l bo'lib ketgandi.

Pinkertonning oldida Syuzen ismini ham tilga olishmasdi. Tushlikka chiqishini yoki aprel oyida ikki haftalik ta'tilga ketishini poylashardi; ta'tilda qayerga, nima maqsadda borishini hech kim bilmasdi. Pinkerton ketishi bilan qizaloq hunarini boshlab yuborar, o't bilan o'ynashar, qilmishlaridan janob Berchettni o'z paytida ogoh qilishmasa, ertami-kechmi bir baloga giriftor bo'lishi shubhasiz edi. Maktabga bir yildan buyon qatnamasdi. Janob Berchett bilan Berchett xonim Syuzen har kuni maktabga borib kelayotir, deb o'ylar, u esa maktabda qorasini ham ko'rsatmasdi. Kim bo'lsa ham o'quvchilardan biri, axir, u o'quvchilarni ham, oilalilarni ham, xullas, duch kelgan erkakni qarmog'iga osongina ilintirardi – har oyda davomat daftarini unga keltirib berar, u daftarni o'zi to'ldirib, uyga olib borar va hech gap yo'qday Berchett xonimga imzo qo'ydirardi. Eng hayratlanarlisi shuki, erkak kishi biron juvonne yoqtirib qolsa, o'zini aldashi uchun katta yo'l berib qo'yadi.

Nihoyat, maktabni tashlab andozaviy narxlar do'koniga ishga joylashdi. Sochini turmaklagani sartaroshxonaga kelishni kanda qilmasdi – har doimgiday juda bezangan, yana ham jozibador ko'rsatadigan arzonarov olaquroq ko'ylakda, qiyofasi bir yo'la ham shubhali, ham surbetona, ham kamtarona alfozda, sochlari nima bilandir yopishtirilgan, chekkalariga gajak ham qilingan bo'lardi. Biroq sochlariga qanday bo'yoq surtmasin, ularning sap-sariq rangi sira ham o'zgarmas-

di. Uning sochlari hamisha bir xil tusda bo'lardi. Syuzen har doim ham Pinkertonning kursisiga o'tirmasdi. Hatto uning kreslosi bo'sh bo'lsa ham, u ba'zida boshqasiga o'tirar va sartaroshlar bilan suhbatlashardi, uning jarangdor kulgisi yangrar, atir-upalarining hidi hamma yoqni tutib ketar, choyshabning ostidan uzun oyoqlarini osiltirgancha o'tiraverardi. Pinkerton u tomonga qaramasdi ham. Kreslosida mijoz bo'lmasa ham o'zini bandday ko'rsatardi: ko'rinishi tashvishmand bo'lib, yerdan ko'z uzmas – o'zini ataylab bandday tutayotgani shunday ko'rinib turardi.

April oyida, ikki hafta oldin Pinkerton yana o'sha joyga jo'nab ketgandi: bu joyni u hammadan sir tutar, shahardagilar o'n yil oldin bunga oid turli taxminlarga barham berishgandi. U jo'nab ketganidan keyin ikki kun o'tgach Jeffersonga yetib keldim va sartaroshxonaga kirdim. Bu yerdagilar Pinkerton bilan Syuzen haqida gapirishardi.

– Mavlud bayrami munosabati bilan haliyaminga unga sovg'a beryaptimi? – so'radim men.

– U ikki yil muqaddam soat olib bergandi, – dedi Mett Foks. – Oltmish dollarning bahridan kechgan.

Maksi mijozning soqolini olayotgandi. U birdan to'xtadi – sovun ko'pigi bilan qoplangan ustara qo'lida qotib qoldi.

– Nahotki shunday bo'lsa, – dedi ishongisi kelmay. – Bundan chiqdi u... Birinchi bo'lib, Syuzen bilan birinchi bo'lib...

Mett o'girildi: u ham bitta mijozning yanoqlarini qirtishlayotgandi.

– Xulosa chiqarishga shoshilma, chunki hali soatni unga berganicha yo'q, binobarin, uning yo-

shidagilarga qimmatli sovg'alarni faqat yaqin qarindoshi tortiq qilishi mumkin.

– Nima, seningcha, u hech narsani bilmaydimi? Janob Berchett bilan uning xotinidan bo'lak butun shahar uch yildan buyon xabardor ishlar-dan bexabarmi?

Mett yana ishga kirishdi, qo'lini chaqqonlik bilan ishlatar, qisqa-qisqa ustara tortardi.

– Qayerdan ham bilsin! Bunday gapni faqat xotin kishi ayta oladi. U, afsuski, Kouen xonimdan bo'lak hech bir ayol zotini tanimaydi. Kouen xonim esa unga allaqachon yetkazishgan bo'lsa kerak, degan fikrda.

– Bu gapda ham jon bor, – ma'qulladi Maksi.

U ikki hafta oldin jo'nab ketganda vaziyat shunday edi. Men Jeffersondagi ishlarimni ikki kunda biryoqlik qilib, yana yo'lga tushdim. Keyingi haftaning o'rtalarida Divijenga yetib bordim. Shoshilganim yo'q. Unga daf'atan yo'liqib, cho'chitgim kelmadi. Bu shaharga chorshanba kuni ertalab kirib bordim.

II

O'z muhabbatini uchratganidan qat'i nazar, Pinkerton, chamasi, bu haqda o'ylamasdi ham. Ishqi tushgan qizni nazarda tutyapman. Men o'n uch yil muqaddam Porterfilddagi sartaroshxonada ko'rganimda, o'shanda endi xizmat safarimni boshlagandim, menga Missisipi shimoli va Alabamani biriktirishganda (ishchi kiyimlari bilan korjomalar sotardim), ko'nglimdan shunday fikrlar kechgandi: „Bu odamning peshanasiga butun umr bo'ydoq o'tish yozilgan. Sho'rlik, bir yo'la qirq yashar bo'ydoq bo'lib dunyoga kelgan“.

Bo'yi bir qarich – pakana, rangi ham zahil, esda qolmaydigan odamlar xilidan, o'n daqiqadan keyin unutilib ham yuborasan, moviy bo'rtma qiya yo'lli qilib tikilgan kamzulda, kapalaknusxa qora bo'yinbog' taqib olgan, – bunday bo'yinbog'lar taqish uchun tayyor holda sotiladi. Maksi gapirib berdi, bir yildan keyin, janubga ketayotgan poyezddan Jeffersonda tushganda, Pinkertonning egnida o'sha kamzul-u bo'yinbog', qo'lida esa sun'iy charm jomadon bo'lgan. Bir yildan keyin uni yana Maksining sartaroshxonasida uchratdim, agar kresloning yonida ishga shay bo'lib turmaganida sira ham tanimagan bo'lardim. O'sha zahil qiyofa, o'sha kapalaknusxa bo'yinbog' – go'yo uni kreslo, mijoz-u boshqa ashqol-dashqollar bilan shamolday uchirib, oltmish mil nariga olib kelib joylashtirishgan-u, u esa hech vaqoni payqamaganday. Men hatto derazadan tashqariga nazar tashladim: mabodo bir yil muqaddam bo'lganiday Porterfild-da emasmi, degan xayolga ham bordim. Bir yarim oy muqaddam Portelfilddan o'tganimda uni o'sha yerda ko'rmaganim daf'atan esimga tushdi.

Uning barcha sirlaridan ogoh bo'lgunimcha yana uch yil o'tdi. Men yiliga besh marta Divijenda bo'lardim – bu Missisipi bilan Alabama cheragasi-dagi qo'rg'oncha; atigi bir necha xonadon, do'koncha va yog'och tilish zavodi bor. O'sha yerda bir uy e'tiborimni tortdi. Qo'rg'onchadagi eng yaxshi uylardan biri, lekin hamisha eshigi qulf.

Bahorning oxirlari yoki yozning boshlarida Divijenga yo'lim tushadigan bo'lsa, uy ham, tomorqa ham tartibga keltirilgan bo'lardi. Hovli begona o'tlardan tozalangan, gullar ekilgan, devor va tom tuzatilgan. Agar kuzda yoki qishda yo'lim tushadigan bo'lsa, hovlini begona o'tlar bosib ketganini

ko'rardim, devordan ham bir necha taxtalar yulib olingan bo'lardi – balki, qo'shnilar o'z devorlarini yamash yoki o'tin uchun olishgandir. Uy eshigi hamisha berk, mo'ridan sira ham tutun chiqmasdi. Men qiziqib qoldim va do'koncha egasidan so'ragandim, hammasini aytib berdi.

Bu Starns familiyali odamning uyi bo'lib, endilikda hammasi vafot etib ketgan. Ular bu yerda obro'li odamlardan bo'lgan – garchi garovga qo'yilgan bo'lsa ham – o'z yerlariga ega edilar. Starns shunday tanbal kimsalar toifasidan bo'lganki, yegulik bilan tamakiga yetarli puli bo'lsa bas, ortiq narsa uchun qo'lini sira sovuq suvga urmagan. Ularning yolg'iz qizi bo'lib, kelib-kelib ijarachi fermerning o'g'li bilan topishgan. Qizi tanlagan yigit onasiga yoqmagan, Starns esa deyarli qarshilik qilmagan. Balki, yigit (uning familiyasi Stribling edi) mehnatkash bo'lgani uchun, ehtimol, hafsala qilmagani uchun shunday yo'l tutgandir. Xullas, ularni unashtirib qo'yishdi. Stribling pul jamg'arib, sartaroshlikka o'qish uchun Birmingemga otlandi. Uni yo'lda uchragan soyabon aravaga chiqishga undashsa ham piyoda yurishni qo'ymas, qaylig'ini ko'rish uchun har yozda Divijenga qaytib kelardi.

Kunlarning birida Starns ayvondagi oromkur-sida o'tirganicha jon taslim qilgan, qo'ni-qo'shnilarning aytishlaricha, u hatto nafas olish malol kelganidan o'lib qo'ya qolgan. O'shanda Striblingni chaqirishgan. Eshitishimcha, Birmingembadagi sartaroshxonada uning ishlari ancha yurishib qolgan, u pul jamg'ara boshlagan, odamlarning gaplariga qaraganda, yashash uchun xonadon ham qidirishga kirishgan, mebel uchun, ro'zg'or uchun, zarur boshqa narsalar uchun ham bo'nak to'lab qo'ygan, ular o'sha yili yozda nikohdan o'tishni ni-

yat qilishgandi. U qaytib kelgan. Starns esa yeri uchun garov tariqasida oladigan puldan bo'lak sarmoyani ko'rmagan, shu bois motam marosimlari xarajatlarini Stribling to'lagan. Bu Stribling uchun qimmatga tushgan, holbuki Starnsning tirigi ham, o'ligi ham sariq chaqaga arzimmasdi, biroq Starns xonimning hurmatini joyiga qo'yish talab qilinardi. Anchagina jamg'armasini boy bergan Stribling esa yana pul jamg'arishga majbur bo'lgan.

U endigina bir xonadonni ijaraga olib, mebelar va nikoh uzugi pulini to'lab, nikohdan o'tish uchun ruxsatnoma olishi bilan yana uni chaqirishgan, darhol yetib kelishni talab qilishgan. Qaylig'i betob bo'lib qolgan – bezgakka chalingandi. Biznikiday ovloq joylarda kimdir betob bo'lib qolsa, qanday hol ro'y berishini bilasiz. Do'xtir bo'lsa ham uni chaqirish xayollariga kelmaydi. Peshanasidan otib tashlasangiz ham bilganidan qolmaydi. Tumov bo'lib qolsa, ikki-uch kundan keyin tuzalsa – tuzaldi, aksincha bo'lsa, arzimagan dard bilan o'lib ketaveradi. Stribling yetib kelganda u alahlay boshlagandi. Qaylig'ining sochini olishga majbur bo'ldi. Striblingning o'zi olib qo'ya qoldi – o'zi sartarosh bo'lgandan keyin boshqa kim ham olardi. Aytishlaricha, u ozg'in, niholday qiz bo'lgan, bunday ojizalar bir kasalga chalinsa, o'nglanishi qiyin, sochlari esa oqish ham, qoramtir ham emas, qalindan qalin bo'lgan.

Sho'rlik kuyovini tanimagan ham, sochini kim olganini ham bilmagan. Hatto jon taslim qilayotganini ham bilmay vafot etgan. Jon berishi arafasida tinmay takrorlagan: „Onamni yolg'izlatib qo'ymang. Garov pulini to'lashni ham unutmang. Agar garov puli to'lanmasa, otamning arvohi chirqillaydi. Genrini chaqiringlar. (Qaylig'i – shu

Genri Stribling edi. Pinkerton. Bir yildan keyin men uni Jeffersonda uchratdim. „Siz o‘sha Genri Striblingmisiz?“) Garov puli. Onamga g‘amxo‘rlik qiling. Genrini chaqiringlar. Garov puli. Genrini chaqiringlar“. Shu asnoda jon bergan. Uning faqat bitta surati qolgan – boshqa suratga tushmagan ekan. Pinkerton qaylig‘ining bu suratini o‘zi olgan sochlari bilan birga fermerlar jurnalida ko‘zi tushgan manzilga jo‘natgan – qaylig‘ining surati uchun sochlaridan ramka yasatmoqchi bo‘lgan. Biroq surat ham, sochlar ham yo‘qolgan, pochta yo‘qolgan. Nima bo‘lganda ham ular Pinkertonga qaytmagan.

U qaylig‘ini ham dafn qilgan, (Birmingemga qaytib ketgan, ijraga olgan xonadonni egasiga qaytarib bergan, mebeldan ham voz kechgan va yana pul jamg‘arishga kirishgan) bir yildan keyin esa qaylig‘ining qabriga yodgorlik o‘rnatgan. Keyin jo‘nab ketgan, Birmingemdagi sartaroshxonadan ketgani haqida gaplar tarqaldi. Ishni tashlab, suvga cho‘kkanday g‘oyib bo‘lgan, birmingemliklar esa yana biroz ishlaganda sartaroshxonani o‘ziniki qilib olardi, deb gapirib yurgan. U esa ishni tashlab ketgancha bahorda, aprel oyida, qaylig‘ining vafotiga bir yil to‘lishi arafasida qadrdon yurtida yana paydo bo‘lgan. Starns xonimning holidan xabar olgani kelgan ekan, ikki hafta mehmon bo‘lgan-u, shu bo‘yi badar ketgan.

Keyin bilishlaricha, u shahardagi okrug bankiga kirib, garov bo‘yicha foizlarni to‘lagan. Bu ishni Starns xonim vafotigacha har yili ado etgan. Starns xonim ham Xudo degan ekan – uning qo‘lida jon bergan. Axir, u har yili ikki hafta o‘sha yerda yashar – Starns xonim ortiqcha tashvishlanmasligi uchun hamma yoqni tartibga keltirardi,

xonim esa uni hamon nazar-pisand qilmas, past tabaqadan chiqqan Pinkertonga bu ishlarni bajarish faqat obro' keltiradi, deb hisoblardi. Keyin xonim ham dunyoni tark etdi. „Sofining gaplarini unutm, – dedi Starns xonim. – Garov bo'yicha foizlar to'lash yodingdan chiqmasin. U dunyoda janob Starns bilan yuz ko'rishganimda eng avvalo shuni so'raydi...“

U Starns xonimni ham dafn etdi. Xotirasini e'zozlab yana bitta qabr toshi sotib oldi. So'ng asosiy sarmoya bo'yicha foizlarni to'lay boshladi. Starnslarning Alabamada qandaydir qarindoshlari bo'lardi. O'sha qarindoshlar bir kun emas bir kun kelib, hovlini tortib olishiga Divijendagilar shubha qilmasdi. Faqat ular hozircha shoshilmas, aftidan, Pinkerton garov bo'yicha hamma foizlarni to'lashini kutishardi. U esa har yili bankka borib foizlarni to'lar, qarddon go'shasiga qaytib kelar va hovlini tartibga keltirardi. Aytishlaricha, u uyni ham, hovlini ham ayollarday qunt bilan tozalagan, hamma yoqni chinniday qilib qo'yan. Har yili aprel oyida ikki hafta mobaynida boshqa ish qilmagan. Keyin jo'nab ketgan, qayoqqa ketganini esa hech kim bilmagan. Shu asno har aprelda qaytib kelgan – bankda foizlarni to'lagan, qolaversa hech qachon o'z mulki bo'lmagan huvullagan uyni tartibga keltirgan. Uning besh yillik umri shu tariqa kechgach, Porterfildda ko'rganimdan so'ng, bir yil o'tgandan keyin Jeffersonda, Maksining sartaroshxonasida, o'sha qiyalama tikilgan kamzul-u kapalaknusxa qora bo'yinbog' bilan ko'rdim. Janubga ketayotgan poyezddan sun'iy charm jomadonni ushlagan cha tushib kelganini Maks aytgandi. Uning yana qo'shimcha qilishicha, Pinkerton ikki kun shahar maydonida sandiroqlab

yurgan; aftidan, bu shaharda bironta ham tanishi bo'lmagan, qiladigan tayinli ishi ham yo'q, hech qayerga shoshilishi shart emas, shu bois maydonda tentirab yurgan – shahardagi ob-havo-yu narx-navoni bilishga uringan.

Uzzukun klub hovlisidan chiqmay ko'ngilxushlik qiladigan takasaltang yosh-yalanglar kechki payt, chor-atrofga atir-upa hidlarini ufurgancha, bellarini qilpillatib hirlinglay-hirlinglay gazli suv va pochta yonida qizlarning to'planishlarini ko'zlari to'rt bo'lib kutishardi. O'sha yoshlar garchi o'xshamasa ham unga izquvar deb laqab qo'yishdi. Shu-shu uni Pinkerton deb atay boshladilar. Jeffersondagi Maksining sartaroshxonasida o'n ikki yil ishlagan bo'lsa, bu davr mobaynida uni hamma Pinkerton sifatida bilardi. Pinkerton Maksiga men alabamalikman, degan.

– Qayerdanman deysan? – so'ragan Maksi. – Alabama – katta shtat. Birmingemdan emasmi-san? – yana so'ragan Maksi, chunki Pinkertonga bir marta qaragan odam u Birmingemdan emasligini darhol payqardi, Alabamaning istalgan joyidan bo'lishi mumkin, faqat Birmingemdan emas.

– Ha, – degan Pinkerton. – Birmingemlikman.

Shu asno toki men uni Maksining sartaroshxonasida bexosdan ko'rib qolib, Porterfildda uchratganim esimga tushmaguncha hech kim undan boshqa hech vaqoni bila olmagan.

– Porterfilddanmi? – degan Maksi. – U yerda bojamning sartaroshxonasi bor. Demak, o'tgan yili Porterfildda ishlagan ekansan-da?

– Ha, – ma'qullagan Pinkerton. – Ishlaganman.

Maksi uning ahmoqona ta'til olishini ham aytib berdi. Pinkerton yozda ta'til berishlarini sira ham istamagan; buning o'rniga bahorda ikki hafta ta'til

bersangiz kifoya, deb turib olgan. Nima uchun aytmagan? Maksi aprelda mijozlar ko'p bo'ladi, ta'til vaqti emas, deganda Pinkerton unda aprelgacha ishlab, keyin bo'shayman, deb taklif qilgan.

– Demak, bu yer senga yoqmayotir, shuning uchun ketmoqchisan? – so'ragan Maksi.

Bu suhbat Berchett xonim Syuzenning sochini oldirish uchun birinchi marta sartaroshxonaga boshlab kelgandan keyin, yozda bo'lib o'tgan.

– Aksincha, – degan Pinkerton, – bu yerda ishlayotganimdan xursandman. Faqat bahorda ikki haftaga bir joyga borib kelishim kerak.

– Biron ishing bormi? – so'ragan Maksi.

– Ha, ishim bor, – degan Pinkerton.

Maksi o'z ta'tilini Porterfilddagi bojasinikida o'tkazgan; dengizchi ta'tili davrida ko'lda eshkakli qayiqda sayr qilganday bojasi mijozlarining sochsoqolini olgan bo'lsa ajab emas. Aynan bojasi unga aytganki, Pinkerton aprelgacha ta'til olmasdan uning qo'lida ishlagan, aprelda esa jo'nab ketgani bo'yicha qaytmagan.

– Sendan ham shu tariqa ketib qoladi, – degan bojasi. – U Tennesi shtatidagi Bolivar shahrida ham, Alabama shtatidagi Florensiya shahrida ham sartaroshxonalarda bir yildan ishlagach, bo'shab ketgan. Ta'tilga ketgach sening sartaroshxonangga ham qaytib kelmaydi. Mana ko'rasan.

Maksining aytishicha, uyga qaytgach, Pinkertonni qistovga olgan: Alabama, Tennesi, Missisipi shtatlarining oltitami, sakkizta shahrida nima uchun faqat bir yildan ishlaganining sababini so'ragan.

– Nima uchun hamma joydan ketvorgansan? – so'ragan Maksi. – Binoyidek sartarosh bo'lsang, bolalar sochini taroshlashda-ku hech kim senga

teng kelolmaydi. Nega bir joyda muqim ishlama-gansan?

– Dunyoni ko‘ray deganman-da, – javob bergan Pinkerton.

Aprel kelgach, ikki haftalik ta‘til olgan. Soqolini olib, yo‘l anjomlarini jomadonga joylagan va shimoliy yo‘nalishdagi poyezdga o‘tirgan.

– Mehmonga ketyapsanmi? – degan Maksi.

– Shamollab kelish uchun, – qisqa javob bergan Pinkerton.

O‘sha qiyalama kamzulni kiyib, kapalaknusxa qora bo‘yinbog‘ni taqib jo‘nab ketgan. Ikki kundan keyin esa – Maksi aytib berdi – ma‘lum bo‘ladiki, Pinkerton bir yil mobaynida to‘plangan pullarini bankdan olgan. Kroun xonimning uyida ovqatlan-gan, ko‘p vaqti ibodatxonada o‘tgan, deyarli pul sarflamagan. Hatto chekmagan. Xullas, Maksi ham, Mett ham, qolaversa Jeffersondagi boshqalar ham u yil bo‘yi misqollab yig‘ganlarini Memfis-dagi qahvaxonalarda sovuradi, deb o‘ylashgan. Temir-yo‘l ekspeditori Mitch Yuing ham Kouen xonimni-kida ijarada turardi. Pinkerton asosiy stansiyaga-cha chipta olganini o‘sha aytdi. „U yerdan – xohla Memfisga, xohla – Birmingemga, xohlasang Yangi Orleanga jo‘nab ketaverasan“, – dedi u.

– Nima bo‘lganda ham ketvordi-da, – dedi Mak-si. – Mening gaplarim esingizdan chiqmasin: ortiq bu yerda uning qorasini ham ko‘rmaymiz.

Shu bilan hamma uy-uyiga otlandi. Ikki haf-ta o‘tgach, o‘n beshinchi kuni Pinkerton o‘z vaq-tida sartaroshxonaga kirib keldi, kamzulini ilib, ustarani charxlay boshladi. „Bir shamollab kel-dim-da“, – tamom.

Ba‘zida bor gapni to‘kib solgim kelardi. Jeffer-songa kelganimda uni har doim sartaroshxonada,

kreslosi yonida uchratardim. U o'zgarmagan, yosh ko'rinardi, go'yo Syuzen Ridning sochlari kabi, bu qiz qanday rangga bo'yashidan qat'i nazar sochlarining tusi sira o'zgarmasdi. Ta'tilda bearmon yayrab, Jeffersonga qaytib kelgach, yil bo'yi yana pul jamg'ara boshlaydi, yakshanba kunlari cherkovni ziyorat qiladi, o'zi sochini oladigan bolalarga oba-ki ulashishni ham kanda qilmaydi, aprel kelishi bilan esa jomadoniga narsalarni joylashtirib, yillik jamg'armani bankdan oladi va garov bo'yicha foizlarni to'lash hamda uyni tartibga keltirish uchun Divijenga yo'l oladi.

Men Jeffersonga yetib kelguncha u jo'nab ketgan bo'lardi, Maksi esa o'sha qizning, Syuzen Ridning sochlarini qanday mehr bilan erinmasdan turmaklagani-yu, ishni tugatgach, aktrisalarday e'zozlab, ortidan ko'zgu ham tutganigacha hammasini oqizmay-tomizmay gapirib berardi.

– Undan pul olmaydi, – derdi Mett Foks, – kassaga choraktani o'zining hamyonidan solib qo'yadi.

– Bu uning ishi, – derdi Maksi. – Menga har bir mijoz hisobidan chorakta tushsa bas. Bu pul kassaga kimning hisobidan tushishining menga qizig'i yo'q.

Besh yillardan keyin, balki: „Uning narxi bundan ortiq emasdi“, degan bo'larmidim. Chunki juda quyushqondan chiqib ketgandi. Uning qilmishlari shaharda tillarda doston edi. Bu gaplar rostmidi-yolg'onmidi, bilmayman: axir, qizlar va juvonlar haqidagi mish-mishlarni, odatda, bunday ishlarini qilishga jur'ati yetmaydiganlar alamidan yoki ko'rolmaganidan tarqatadi, qolaversa ko'ngilxushlik qiladigan odamni topolmay armonda yurganlar tiliga zo'r beradi. Pinkerton aprelda jo'nab ketgani hamono shaharda mish-mish tarqaldi: nihoyat,

o'yindan o't chiqib baloga yo'liqibdi, alamidan joni-
ga qasd qilib, ortiqcha xabdori ichib yotib qolibdi.

Nima bo'lmasin, uch oygacha qorasini ham ko'rsatmadi; kimdir Memfisda kasalxonada yotganmish, dedi; sataroshxonada paydo bo'lganda esa Pinkerton bo'sh bo'lganiga qaramay, Mettning kreslosiga o'tirib oldi: u Pinkertonning asabiga tegish uchun ilgari ham shunday hunar ko'rsatardi. Maksi aytib berdi: alamzada, sumbati tarashaday, lab-lunji so'nggi yo'lga tayyor murdaday bo'yab-bejalgan, egnidagi guldor ko'ylakka qaramasdan shunchalar bezanib, atirni shunchalik burqsitib sepib olganki, turqiga qarab bo'lmaydi; Maksining kreslosida o'tirgancha tinmay valdiraydi, xaxolaydi, go'yo xonada yolg'iz o'ziday uzun oyoqlarini ko'z-ko'z qiladi, Pinkerton esa bo'sh kresloning yonida bir nima bilan bandday kuymalanadi.

Ba'zida ichimdagi gaplarni aytolmay yorilib ketay derdim. Lekin Gevin Stivensdan bo'lak hech kimga aytmaganman. U shu yerda, Jeffersonda, okrug prokurori, allaqanday qonunparast mansabdor-u kalamushday sudyalalar orzu ham qila olmaydigan, o'z ishiga puxta mutaxassis. Garvardni tugatgan, tobim qochib qolganda (Gordlonvill bankida hisobchi bo'lib ishlardim, betob bo'lib shifoxonada davolangach, uyga qaytayotganda, Memfis poyezdida Stivens bilan tanishganman), u menga sayyor savdogar bo'lishni taklif qilgan hamda bir firmadan ish ham topib bergan, hozirgacha shu yerda ishlayapman. Men unga ikki yil oldin hammasini gapirib berganman.

– Mana, bu qiz uning boshiga qanday kunlarni soldi. Asosiy sarmoya bo'yicha foizni to'lab bo'lishi bilan alabamalik Starnslar yetib keladi-yu, hovlini

tortib olishadi, quruq qo'l bilan qolaveradi. Keyin holi nima kechadi?

– Bilmadim, – dedi Stivens.

– Boshi og'gan tomonga jo'naydi-yu, adoyi tamom bo'ladi, – dedim men.

– Ha, bechora, – deydi Stivens.

– Nima ham derdik, – deyman men, – u oliyjanoblikning qurboni bo'lgan birinchi odam emas.

– Afsuski, hammamiz ham bir kun o'lamiz, – deydi Stivens.

III

O'tgan haftada yana Divijenda bo'ldim. Chorshanba kuni yetib bordim. Uy yaqinda bo'yalganini ko'rdim. Do'konchining aytishicha, Pinkerton so'nggi foizni to'lab, Starnsning asosiy sarmoyasini olgan.

– Endi Alabamadagi Starnslar tayyorga ayyor bo'lib bemalol kelaversa bo'ladi, – dedi do'koncha egasi.

– Buni qarang-a, – dedim men. – Pinkerton Starns xonimga bergan va'dasini ado etibdi.

– Pinkerton? – ajablandi u. – Sizlar uni shunday deb ataysizlarmi? Aql bovar qilmaydi! Bu zang'arning ism-sharifi Pinkerton ekan-da. Ajabo!

Jeffersonga faqat uch oydan keyin bordim. Sartaroshxonaga kirmadim, derazadan birrov nazar tashladim, xolos. Pinkertonning kreslosi yonida boshqa sartarosh, yosh yigitga ko'zim tushdi. „Qiziq, Pinkerton obakidandon qutisini unga qoldirganmikan?“ – degan fikr ko'nglimdan kechdi. Lekin sartaroshxonaga bosh suqmadim. Faqat: „Jo'nab ketibdi-da“, deb o'yladim va o'zimcha taxmin qila boshladim: qarib, tentirashga ham chog'i

kelay qolganda holi ne kecharkin, nahotki qiyalama shim-u qora kapalaknusxa bo'yinbog'i bilan atigi uchta kreslo joy olgan allaqanday ovloq sartaroshxonada jon taslim qilib qo'ya qolsa?

O'z ishimni bitirish uchun otlandim, xaridorlar bilan ko'rishdim, tushlik qildim, kechki payt esa Stivensning idorasiga kirdim.

– Shaharda yangi sartaroshga ko'zim tushdi, – dedim.

– Shunday, – dedi Stivens. Menga diqqat bilan tikilgancha so'radi: – Siz eshitmadingizmi?

– Nimani aytyapsiz? – ajablandim men. U ko'zini olib qochdi.

– Pinkerton garov bo'yicha barcha foizlarni to'lagani va uyni bo'yagani haqida yozgan xatigizni oldim, – dedi u. – Shu haqda batafsil gapirib bering.

Pinkerton Divijendan seshanbada jo'nab ketganini, men esa chorshanba kuni yetib borganimni aytdim. U yerdagi qo'ni-qo'shnilar do'konchani oldida to'planib olib, alabamalik Starnslar qachon kelib uyni egallar ekan, deya taxmin qilishardi. Pinkerton uyni bo'yagan, ikki qabrni ham tartibga keltirgan, Starnsning ruhini bezovta qilmaslik uchun uning qabriga qo'l tekkizmagan. Men ham erinmay qabristonga borib, qabrlarni ko'zdan kechirdim. Qabr toshlarini qunt bilan tozalab yaraqlatib qo'yibdi, qaylig'ining qabri uzra esa olma ko'chati o'tqazgan ekan. Olma qiyg'os gulga burkangandi, u yerdagilar shunday qiziq gaplarni aytishdiki, o'zimni tutib turolmadim – Starnslarning uyini borib ko'rdim. Kalit do'koncha egasida ekan, u, o'ylashimcha, bundan Pinkerton sira ham ranjimaydi, deb dalda bergan bo'ldi. Uy shi-

foxona singari top-toza edi. Plita yarqirab ko'zni olar, yonidagi idish esa o'tin bilan to'ldirib qo'yilgandi. Pinkerton har safar o'tinni mana shunday keragicha g'amlab ketishini aytib berdi.

– Alabamalik qarindoshlar uning haqqiga duo qilishsa ajab emas, – deya kesatdi u.

Keng mehmonxonaga kirdik. Burchakda melodion, stolning ustida kerosin lampa hamda Injil. Lampaning oynasi ham, o'zi ham yaltirab ko'zni qamashtiradi, lekin kerosin quyilmagandi, hatto kerosinning hidi ham sezilmasdi. Kaminning ustiga go'yo noyob tasviriy san'at asari singari nikohdan o'tish uchun ruxsatnoma ilib qo'yilgan. Unda 1905-yil 4-aprel sanasi qayd etilgan.

– Garov bo'yicha to'lovlarni mana bu joyda qayd etib borgan, – dedi do'konchi (uning familiyasi Bidvell edi).

U stolning oldiga borib, Injilni ochdi. Uning birinchi sahifasida, ikkita ustunga uy egalarining tavalludi va vafoti sanalari qayd etilgandi. Qaylig'ining ismi Sofi bo'lgan. Dastlab tavalludi deb yozilgan ustunchadan uning ismini topdim. Buni Starns xonim yozgandi, buning uchun o'n daqiqa atrofida vaqt sarflagan bo'lsa kerak. U shunday deb yozgandi:

„Safi Starns 1905-yilning 16-aprelida vafot etdi“.

So'nggi yozuvni Pinkertonning o'zi har qanday hisobchi ham havas qiladigan dastxat bilan bitgandi:

„Uill Starns xonim. 1916-yil 23-aprel“.

– Bo'nak to'lovlari oxirida qayd etilgan, – dedi Bidvell.

Kitobning oxirgi sahifasini ochdim. To'lovlar Pinkertonning qo'li bilan ravon ustunchalarda aniq ko'rsatilgandi. Dastlab to'langan foiz – 1917-yil 16-aprel, 200 dollar. Pastda esa ustuncha ostiga chiziq tortilib, shunday qayd etilgandi: „*Hammasi to'landi. 1930-yil 16-aprel*“.

Kollejlarda, ish yuritishni o'rgatishganda oldingi davrlarda aynan shu tarzda yozishardi, go'yo qalamning o'zi yo'rg'alab, barchasini juda ravon bitgan. Aftidan, so'nggi chiziqni u maqtanchoqlik bilan tortmagan, aksincha, qalamning yo'rg'ala-shiga mos ravishda tortib qo'ya qolgan, xolos.

– Starns xonimga bergan va'dasining ustidan chiqibdi-da, – dedi Stivens.

– Men ham Bidvellga shuni aytdim, – dedim. Stivens esa gapimni eshitmaganday davom etdi:

– Starns xonim qabrida tinch yotadigan bo'libdi. Pinkertonning o'zi esa qirq beshdan oshib qoldi. Hazilakam emas. Lekin shunga qaramay, „Garov bo'yicha foizlar barchasi to'landi“, deya qayd etganda, mashaqqatli, og'ir yillar ortda qolganini o'ylab, nasl-nasabining tayini yo'q yosh yigitchayu bo'yqiz kabi o'zini erkin sezgani shubhasiz.

– Biroq Syuzen uni chuv tushirib ketdi-da, – dedim afsus bilan. – 45 yoshga kirgan odam unga o'xshagan ko'ngliga yoqqan qizni topishi dargumon. Axir, hash-pash deguncha ellikdan ham oshadi.

Shu palla Stivens menga qaradi.

– Nazarimda, hali eshitmadingizmi deyman? – ajablandi u.

– Yo'q, – dedim men. – Sartaroshxonaga birrov ko'z qirimni tashladim. Pinkerton u yerda yo'q ekanini bilardim. Garov bo'yicha barcha foizlarni to'lagandan keyin bu yerda bir daqiqa ham qol-

masligi menga oldindan ayon edi. Balki, Syuzen haqidagi gaplardan ham xabari bo'lmagandir, bu ham ehtimoldan xoli emas. To'g'risi, bilgan bo'lsa kerak, lekin sira ham parvo qilmagan.

– Uning qilmishlarini bilmagan deb o'ylaysizmi?

– Nega shunday bo'lganini sira anglay olmayapman.

– Aniq bir gap aytishim qiyin. O'zingiz nima deysiz?

– Bilmadim. Qolaversa, bilishni ham xohlamayman. Lekin yaxshiroq xushxabarni bilaman.

– Nahotki? – ishonqiramay so'radim. U yana menga qaradi.

– So'nggi yangliliklardan hamisha bexabar yurasiz, deb pisanda qilasiz. Nimadan bexabar qolibman?

– Syuzen bilan bog'liq voqeadan, – dedi Stivens. Va mendan ko'z uzmay qo'shimcha qildi: – Pinkerton ta'tildan so'nggi bor qaytib kelgan oqshomda ular nikohdan o'tdi. Va bu safar Pinkerton uni o'zi bilan birga olib ketdi.

Dildora ARZIKULOVA tarjimasi

KEKSA ASKAR HIKOYASI

(Muallifning otasi boshidan kechirgan hayotiy hikoya)

U vaqtlar zamon g'alati edi, front esa sarguzashtlar o'tkazadigan joy emas edi. Urush davomida boshimdan o'tgan eng tahlikali voqealarning ba'zilari shundoqqina uyimizda sodir bo'lgan edi. Qilichim yonida osilib turadigan eski Kolt revolvorni ko'rgan-siz-a? Uni armiyadagi besh yilim davomida olib yurganman va u bir necha marta eng og'ir vaziyatlardan chiqib ketishimda yordam bergan.

Oltmish uchinchi yil o'ttiz kunlik mehnat ta'tilida, yaqinlarimni ko'rish, shuningdek, yangi askarlar yig'ish uchun uyga keldim. Ta'tilim tugagunga qadar, nihoyatda omadim kelib, yigirma besh-o'ttiz nafar xizmatga yozilmoqchi bo'lgan ko'ngil-lilarni topdim. Ular orasida olib ketishimga zo'r berib uringan bir yosh yigitcha bor edi. Uning o'zi xohlashiga qaramay, otasi o'jarlik qilib, ketishiga yo'l qo'ymasdi. Buning bor-yo'q sababi shu edi-ki, jo'xori archish mavsumi hali tugamagan, o'g'li Hiram esa bu ishga kerak edi. Pirovardida, otasini rozilik berishga undagan birdan bir sabab bu – mukofot edi. Armiyaga qo'shilgan har bir kishi uchun yuz dollardan taklif qilinayotgan edi. Hiram esa uning har bir sentigacha otasiga berishga va'da bergan edi. Shunda qariya Zek, agar

men uning o'ringa qolib, jo'xori archishga yordam bersam, rozilik berishini aytdi.

O'ttiz kunlik ta'tilim poyoniga yetdi, biroq o'sha paytlar yosh va beg'amligim sabab, bunga e'tibor qilmadim. Boshqa ko'ngillilar ham jo'xori archish tugagunga qadar qolish istagida ekanligini bilardim, bundan tashqari, o'ttizta azamat yigit bilan polkinga borganimda, menga jin ham urmaydi degan xayolda edim. Shunday qilib, men ham o'z hissamni qo'shdim. Ikki hafta deganda qariya Zekning barcha jo'xorilari archib bo'lindi va men jo'nashga shay edim.

Biletlar olingan va tongda Rok Aylendda Quinsiga jo'naydigan poyezdga chiqishga tayyor edik.

U yerda shaharchamizdan chiqqan bunchalik ko'p ko'ngillilar e'tirof etilishi, shuningdek, qasamyod qilishlari va va'da qilingan mukofotni olishlari kerak edi. Biroq men ta'tilimda uzoq qolib ketishdan tashqari, bir narsani unutgandim, ya'ni bosh zobitni. Bu zobitlar har yerda uchraydigan, ko'chada hayvon tutib yuruvchilardan ham jirkanchroq kimsalar edi. Ularning vazifasi qochoqlarni tutish, maoshi har bir tutilgan qochoq uchun yigirma besh dollar bo'lgani uchun ham, anglaganingizday, qulay fursat kelganda aslo xatoga yo'l qo'ymasdi. Qaniydi, ular faqat asl qochoqlarni qo'lga olishganda edi. Xalq ularni shuning uchun ham yomon ko'rardiki, ular bor-yo'q aybi uyida uzoq qolib ketgan yoki arziyasiz xatoga yo'l qo'ygan yaxshi, halol askarlarga zahmat keltirardi. Bosh zobit ziyrak, sherday kuchli edi va okrugimizda bitta pastkash bo'lsa, u ham o'sha edi. Biroz oldin Tommi Jingles polkimdan uyiga kelgan va beparvolik qilib, ta'tilda uzoq qolib ketgan edi. Uchinchi kuni armiyaga qaytish uchun,

Rok stansiyasida shundoq poyezdga chiqayotganida, Devi Mak Gregor uni qo'lga oladi va qamoqqa jo'natib yuboradi. Yigirma besh dollar mukofot va xarajatlar bechora Tommining maoshidan undirib olinadi. Tommi esa qochishni xayoliga ham keltirmagan edi. Bu esa Devi Mak Gregorning bu qadar shafqatsiz ish tutishining birgina misoli edi.

Hikoyamga qaytadigan bo'lsam, o'shanda uy-dagi so'nggi tunim edi, tushimda urush janglarini ko'rardim. Jang bulutlarida olg'a intilib borardim. Mushket do'l yog'ishiga o'xshab taraqlar va biz birinchi avanpost shiddat bilan baqirib, yugurib borayotgan ekanmiz. Shu payt eshikning qattiq taqillashidan uyg'onib ketdim.

– Chiq, Simon, senga keldim.

Bu Devining ovozi edi, nega kelganini yaxshi bilardim. Unga javob bermadim, sekin kiyina boshladim. Bir lahzada uning taqillatishi uyni larzaga solib yubordi. Kiyinayotganimda singlim xonaga sekin kirib keldi. Men unga pichirlab, nima qilish kerakligini aytdim. U eshikka tomon bordi, uni ochmasdan turib Devi bilan gaplashdi. Devi shubhalandi va oshxona eshigidan qarash uchun, uy atrofida o'ralashib yurgani eshutilib turardi.

Sezganingizday, uning uyda ekanligimga ishonchi komil edi, eng yaxshisi, ketishim kerak, degan to'xtamga keldim. Otamni, onamni va singlimni o'pib, bolalarga xayr deb qo'yishini va oldingi eshikni ehtiyot bo'lib ochishini tayinladim. Oy yog'dusi tushib turar va shubha qilganimday, Devi uyimiz orqasida poylab turardi. Oyog'imni qo'lga olib, har bir ko'lanka imkoniyatidan foydalanib va nafas olish uchun o'zimda zo'rg'a kuch topib, emaklab omborxonaga bordim. Otamning katta qora ayg'irini egarlashga tushdim, hammasi

tayyor bo'lgach, zambarakning o'qiday ombordan otilib chiqdim.

Devi yo'lga qarab yugurdi, qo'limda koltni ko'targancha katta-katta qadamlar bilan yaqinlashayotganimda, u to'pponchalarini silkitgancha to'xtashga buyruq berib, yo'limni to'sdi. To'g'ri uning ustiga haydaganimda, u o'zini chetga olmasdan ikki qo'lidan o'q uzardi. Uni bosib ketishim muqarrar edi, lekin o'zini chetga olishga ulgurdi. U maqsadiga erishgandi, chunki birinchi o'qi boshimni tilib o'tgan joyidan kuchli og'riq sezildi.

To'xtovsiz, oldinda yigirma sakkiz mil bo'lgan Rok stansiyasi tomon yelday uchib borardim. Doim yaxshi otda yuradigan Devi, mendan ko'ra mohirroq edi. Lekin otlarimiz birday borardi. Mu'yulishdan aylanib o'tayotganimizda, dastlab u meni havodan o'qqa tutdi, lekin tezda to'xtatdi. Mil ketidan mil yurib, kutilmagan falokatga ro'baro' bo'lganimdagina qochib ketishga ishonch hosil qila boshladim. O'zimni qator cho'zilgan o'rmonlar ichiga urganimda, tong ortda qola boshladi. Chunki u yer hali tundagidek qorong'i edi. Yo'l esa mashaqqatli bo'lib, otning tuyoqlari tovush chiqarmasdi. Kutilmaganda zimistondan, ya'ni qarshi tarafdin otli chavandoz paydo bo'ldi. Qochishga juda kech edi. Otlarimiz ko'ksini urishtirardi. Notanish ot va chavandoz yerga irg'ib ketdi, lekin menga jiddiy ziyon yetmadi. Negaki otamning ayg'iri kuchli edi. U silkindi, ingrab yubordi va birdan sakrab turdi.

Biroq otim og'ir yaralangandi, shu sabab tezligini yo'qotayotgan edi. Devi meni sekin, diqqat bilan kuzata boshladi. Birozdan so'ng, u jilovimni ushlashga urinib yaqinlashdi. U to'pponchalarini bo'shatib bo'lgandi, shuning uchun ham ota

olmasdi. Qayta-qayta uni o'qlangan koltim bilan nishonga oldim, lekin u jasur odam edi, sira qo'rqmasdi.

Aslida, uni otish niyatim yo'q edi, lekin uni o'ldirish, qochoq degan isnodni ko'tarib yurishdan yaxshiroq edi. Ko'rganingizday, qochish o'rniga, haqiqiy qochoqlarga kulgili bo'lgan holat – armiyaga qaytib borishga harakat qilayotgan edim. Lekin men otmadim, basharti otishim kerak bo'lsa-da, revolverimdan foydalanishni xohlamasdim.

Keyin biz yonma-yon o'n, o'n ikki milcha ot chopdik. Otim tobora holdan toya boshladi. Devi otini himoya qilish uchun mendan uzoqda chopishi kerak edi. Har gal u yuganimdan tortishga uringanda, qo'liga og'ir revolverim bilan tushirardim, u esa darhol ortga tisarilardi. Bildimki, ayg'ir ortiq davom etolmasdi. Bo'ynimga qo'yilgan asossiz isnoddan xalos bo'lish uchun nimadir qilishim kerak edi. Tabiatan mehribon, yuvosh odamman, tilsiz hayvonlarga nisbatan juda beozorman, lekin nima qilgan bo'lsam, zarurat majbur qildi. Men G'arbda o'rgangan hiylani qo'lladim. U „gangitish“ deb ataladi va ko'pincha yovvoyi otlarda qo'llaniladi. Ularni shunday otishadiki, o'q bo'ynini tilib o'tadi, lekin bu otga jiddiy jarohat yetkazmaydi. Uni biroz gangitib qo'yadi, biroq besh daqiqadan so'ng avvalgi holiga qaytadi.

Yashin tezligida egardan engashib, revolverimning uchini Devi otining ensasiga qo'ydim va tepkini bosib yubordim. Devi darhol pastga tushib, yugurishda davom etdi. U meni piyoda quvlab o'tayotganida, bechora otim zo'rg'a o'zini chetga olishga ulgurdi.

Soatimga qaradim. Birinchi poyezdga ulgura olardim. Rok stansiyasiga bor-yo'g'i besh mil

qolgandi. Otim bu masofani bosib o'tolmasdi va men nima qilishni bilmasdim. Biroq Devi menga g'oya berdi. Yo'lning muyulishini aylanib o'tishda, shaharga borayotgan fermerning aravasiga yetib olishning uddasidan chiqolmadim. Yigirma qadam narida, bir xil yo'nalishdagi boshqa bir arava kelayotgan edi. Devi birinchisini to'xtatdi va qamchi bosib, olg'a yurdi. Bu g'oya edi. Men bir ayol boshqarib kelayotgan ikkinchi aravani to'xtatdim va nima bo'lganini tushuntirdim. U bosh zobit haqida hammasini bilgani uchun ham rozi bo'ldi. Biz bir paytda to'xtab, otga mingan edik, men yigirma qadamcha oldinda edim. Omad ko'proq u tomonda edi. Sababi uning oti yaxshiroq edi, lekin u beparvolik bilan ularni olg'a yurishga undar, ot esa irg'ib ketardi.

Natijada, men bir necha yuz qadamlar ilgari lab ketdim. Rok Aylendga yetib kelganimizda hamon bir qancha masofa oldinda edim. Shaharni qanday hayratga solgan edig-a! Biz asosiy ko'chada ot choptirib borardik, bosh zobitdan nafratlanuvchi xalq meni olqishlardi. Biz ko'plab to'siqlardan zo'rg'a o'tib, poyezd jo'namoqchi bo'lib turgan temiryo'l stansiyasi tomon ot choptirib ketdik. Men olomon orasida ot chopishga botina olmadim, otdan tushib, shiddat bilan yugurib ketdim. Ulkan revolverini silkitgancha, g'azabga mingan, qalpoqsiz askarga olomonning qanday joy bo'shatib berganini taxmin qilayotgan bo'lsangiz kerak.

Tirishib oldinga intilayotgan Devi shundoqqina orqamda edi. Unga yuzlanib, to'pponcham bilan tahdid qilib to'xtatmoqchi bo'ldim. U o'qlanmagan edi, lekin u buni bilmasdi. Agar menga qo'l tekki-zadigan bo'lsa, tepkini bosishim haqida qo'rqitib, orqaga chekindim. Olomon bosh zobitni tahqir-

lab, hushtak chalib, mening tarafimni ola ketdi. „Yashasin askar!“, deb baqirishdi. „Bosh zobitga la'nat!“. „Ot uni, askar, ot!“. „Bechora Tommi Jinglesni kim qamoqqa olgan edi?“. „Devi Mak Gregor, yaramas zobit“. „Ura, askarni olqishlang!“

Shu tarzda ular uni turtib, itarib orqasidan borishardi. Keyin ular qo'pollashdi, men perronga yetib olganimda, olomon uning oyoqlariga tepishar, kamzulidan tortishar va uni futbol to'piga o'xshatib bukib qo'yishgandi. Konduktor signal berdi, olomonning so'nggi olqishi bilan poyezd Quinsga yurib ketdi. O'sha kuni u yerda men o'zim yig'gan askarlarni uchratdim. Navqiron yigitlarni polkimga oborib, hammasini aytib berganimda, Polkovnigimiz shunday dedi: – „Barakalla, Simon, bu ketishda o'ylaymanki, tez orada ikkinchi ta'tilni qo'lga kiritasan.“

Ingliz tilidan
Shahlo OBLOQULOVA tarjimasi

QUVONCHLI BIR SOAT

Misis Malerdning yurak xastaligidan qiynalib yurishini bilgan holda unga erining vafoti haqidagi xabarni yetkazish oson ish emas. Ammo singlisi Jozefin buni qanchalar ehtiyotkorlik bilan, opasini avaylashga urinib, soʻzlarini asl haqiqatdan olib qochib, uni berkitishga uringancha maʼlum qilgan boʻlsa ham, bu mudhish xabarning dahshatini zaracha kamaytira olmadi. Oʻsha dam opa-singilning oldida boʻlgan erining doʻsti Richard esa bu temiryoʻl halokati toʻgʻrisida va unda qurbon boʻlganlar roʻyxatining boshida Brentli Malerdning ismi yozilganini gazeta tahririyatida oʻqigan edi. Lekin u ham bunga ikkinchi telegrammadan keyingina ishondi va qaygʻuli hodisani doʻstining rafiqasiga bildirish uchun biroz ehtiyotsizlik va anchayin qahriqattqlik bilan shoshib kelgandi.

Bunday musibatdan es-hushini yoʻqotayozgan boshqa ayollar singari Malerd xonim ham uning mohiyatini toʻliq anglashga majoli yetmay, gandaraklab qoldi. Singlisining qoʻllariga osilgancha hoʻngrab yigʻlab yubordi. Gʻam-anduh boʻronida oʻzini yoʻqotib qoʻygan ayol xonasiga qamalib oldi. Hech kimni yoniga kiritmadi va eshitishdan bosh tortdi.

Xonadagi ochiq deraza qarshisiga qoʻyilgan kursi oldiga keldi. Avval butun tanasini, asta-sekin ruhiyatini qamal qilayotgan anglab boʻlmas zulmat kuchi uni kursiga gʻarq etdi. Deraza osha

hovlisiga yuzma-yuz maydon atrofidagi daraxtlarga, ularning uchlarida endigina ko'z ochayotgan bahoriy kurtaklarga ma'yus nigoh tashladi. Sal oldin yog'ib o'tgan yomg'irning muattar bo'yi xuddi qimmatbaho farang atiri kabi dimog'ga urilardi. Sal pastroqdagi ko'chadan turli-tuman mollarini orqalab olgan, uyma-uy yurib savdo qiluvchi tanish savdogar ketib borardi. Olisdan kimningdir hazin xirgoyisi g'ira-shira quloqqa chalinib, tinimsiz chug'urlashayotgan chumchuqlarning shovqini bilan uyg'unlashib ketardi. Xuddi moviy dengizda suzgan kema kabi zangori ko'k bag'rida kezib yurgan bulutlar go'yo derazasi oldida ko'lanka solayotgandek yig'ilishardi.

Xonim esa boshini kursi suyanchig'iga tashlagancha hissiz o'tirar, hatto kiprik qoqishni ham unutib qo'ygandi. Shu payt bo'g'ziga kuchli bir yig'i tiqilib keldi va uni qo'rqinchli tushdan yig'lab uyg'ongan bola kabi ho'ngrab yuborishga majbur etdi.

Malerd xonim hali anchayin yosh bo'lib, sutday oppoq va hamisha xotirjam qiyofadagi yuzi uning ichki dunyosiga ko'zgu tutib turardi. Ammo hozir uning ko'zlarida g'amdan abgor bo'lgan qarash namoyon va bu nigohlar o'sha ko'lanka solayotgan bulutlarga qadalgan. Ularda mulohaza amri emas, balki aql va fikr yuritishdan yiroqlashish ustunlik qilib turardi.

Xonimning xayolida nimadir tinimsiz charx urib aylanar, u esa buning nimaligini anglash uchun qo'rquv bilan kutardi. Nima bo'ldi ekan bu? Qanday atashni ham bilmaydi, nahotki bu mujmal va hech bir shaklga sig'maydigan kechinmalarni nomlash shunchalar mushkul! Ammo osmon bag'rida suzib, havodagi hidlar, ranglar va hatto

tovushlar orqali u tomon yaqinlashayotgan bu sirli hisni tuyib turardi. Hozir ko'ksida bir nima besaranjomlandi, hayajonli entikdi. Butun ong-u shuurini mahv etayotgan bu g'aroyibotni taniy boshladi va shu zahotiyoq uni o'zidan quvishga, undan xalos bo'lishga intildi. U tinimsiz o'zini qo'l-ga olishga harakat qilar, titroq lablari bilan esa „Erkin, erkin, erkin!“ deya pichirlardi. Ko'zlarida ma'nosizlik va qo'rquv namoyon bo'lar, ular borgan sari o'tkir va yorqin tus olardi. Tomirlaridagi qon tezlashib, tobora qizib borar va vujudining har bir nuqtasida buni his etardi. O'zini chulg'ab olayotgan qo'rqinchli quvonchning sababini izlashdan to'xtay olmasdi. Yaxshiyamki vaqtida es-hushini yig'ib oldi, o'z o'rniga qaytib, tiniqlashayotgan aqli unga bu kabi ahmoqona xayollardan voz kechishga yordam berdi.

Hozir u marhumning o'limni qarshi olib, ko'ksida yig'ilib turgan mehribon va muloyim qo'llarini, o'ziga nisbatan hech qachon muhabbat akslanmagan yuzini ko'rganida ko'zyoshini to'xtata olmasligini biladi. Ammo bu anduhli daqiqalar ortida uni uzoq tanholik yillari qarshilashga tayyor ekanini ham ko'rib turardi va ularga peshvoz chiqqan kabi qo'llarini ochib, keng yoydi. Oldindagi bu yillarda uning uchun yashaydigan birov yo'q, u ham endi o'zi uchun yashaydi. Aksariyat erkaklar va ayollar o'z hamrohlariga shaxsiy xohish-istaklarini aytishga haqlari bor, deb bilishadi, biroq unda ham bo'lgan bu ko'r-ko'rona qat'iylikning endi hech qanday kuchi yo'q.

U erini sevadi – ba'zida! Aslida esa yo'q. Buning nima ahamiyati bor? Muhabbat nima ham qila olardi, yechilmagan jumboq. U o'zida to'satdan ichki turtkning kuchini sezib qoldi.

– Erkin! Vujud ham ruh ham endi ozod! – ohista pichirladi xonim.

Singlisi Jozefin esa eshik oldida choʻkkalab, kalit kiradigan tuynukka lablarini yaqinlashtirgancha opasiga yolvorardi:

– Luiza, iltimos, eshikni och! Oʻtinaman, unday qilma, oʻzingni kasal qilib qoʻyasan. Nima qilyapsan, Luiza? Xudo haqqi, eshikni och!

– Ket! Hech kimni koʻrishni istamayman. Yoʻq! – ayni dam u ochiq derazaga yuzini tutgancha, goʻyo obi hayotga qonayotgandek turardi. Boshida gir aylanayotgan kunlar xayoli uni asir etgandi. Bahor kunlari, yoz kunlari, xullas, oldinda faqat oʻziniki boʻladigan barcha kunlar! U hayot uzun boʻlishini tilab nafas olardi. Hayot uzunligini oʻylab qoʻrquvga tushganlari kecha edi, u esa oʻtmishga aylandi. Singlisining javrashralaridan bezib, eshikni ochdi. Xonimning koʻzlarida hayajonli zafar ifodasi balqir, oʻzini gʻalaba maʼbudasidek his etardi. U singlisining bilagidan qattiq tutgancha, birgalikda pilla-poyalardan tushib kelishardi. Pastda esa ularni Richard kutib taraddudlanardi.

Shu payt kimdir kirish eshigiga kalit solib, uni ochdi va ichkariga kirdi. Bu qoʻlida safar sumkasi va soyabonini tutib olgan Brentli Malerd edi. U halokatdan olisda boʻlib, hatto u yerda nima boʻlganidan ham xabarsiz edi. Janob Jozefinning faryodli yigʻisidan va Richardning uni xotining koʻzidan pana qilishga urinib, taraddudlanib qolganidan hayratda dong qotgandi. Biroq Richard kech qoldi.

Shifokorlar yetib kelishganda esa xonimning yurak kasalligidan – quvonchdan vafot etganini maʼlum qilishdi.

Mukarram OTAMURODOVA tarjimasi

YOZGI KO'YLAKDAGI QIZLAR

Ular Brevutni tark etib, Vashington maydoni tomon yayov yurib ketayotganlarida beshinchi ko'cha saxiy quyosh nurlari ostida yorishib yotardi. Hatto, noyabr kelganiga qaramay, hali kun ancha iliq, atrofda esa yakshanba tongi nafasi ufurar edi: ravon g'uvullagancha oqayotgan avtobuslar oqimi, po'rim kiyinib olgancha juft-juft bo'lib qo'ltiqlashgan yoshlar va boshqa odamlar, nihoyat, osuda dam olmoqlik uchun deraza-tuynugi mahkam tambalab olingan jimjit binolar – bularning bari hordiq chiqarish kunining yorqin lavhalari bo'lib, butun tevarak-atrofga maroqli kayfiyat va yoqimli huzur bag'ishlab turardi.

Mana shunday zarrin oftob nurlari ostida shahar chetidan o'tib borisharkan, Maykl Frensisning qo'lidan mahkam ushlab oldi. Yoshlar kayfiyati rosa chog' bo'lib, yuzlarida tinmay nimtabassum jilva qilar, negaki kecha kechqurun uyquga biroz kech yotishganiga qaramay, tiniqib uxlab, yaxshilab nonushta qilishgan, buning ustiga bugun yakshanba edi. Maykl yo'l-yo'lakay paltosining tugmalarini yechib tashladi va kiyimi mayin kuz shamolida hilpirab ketishiga qo'yib berdi. Har ikisi ham bir so'z demay, jim ketishar, Nyu-Yorkning aholisi eng ko'p, gavjum joylarida hatto tanish yosh chehralar ro'para bo'lgan kezlarda ham og'iz ochishmasdi.

– Hoy, ko‘zingga qarasang-chi, – dedi Frensis to‘satdan ular sakkizinchi ko‘chani kesib o‘tayotgan mahal, – bo‘yningni sindirib olmagin tag‘in.

Maykl qizning bu gapiga birdan qattiq kulib yubordi, Frensisning o‘zi ham unga qo‘shilib kuldi.

– Baribir unchalik ko‘zni oladigan darajada jonon emas ekan-ku, – deya davom etdi Frensis kulib, – har holda, unga qarayman, deb ortingga o‘girilib, bo‘yningni sindirib olishga loyiq ketvorган emas-da! Axir buncha qaramasang unga?!

Maykl tag‘in kuldi. U bu gal oldingisidan qattiqroq kuldi, lekin kulgisi unaqa tabiiy chiqmadi. Chunki uning ko‘z oldida boyagina ko‘rgani – kuz kunlarida ham yengil yozgi ko‘ylagini hilpiratgancha o‘tib ketgan soddagina hurkak qiz paydo bo‘lgandi.

– Qo‘ysang-chi bunaqa bema‘ni gaplarni! Qolaversa u qiz unaqa xunuk emas, popukdekkina edi. Oddiy bir qishloqi oyimqiz ekan-da, nima qipti shunga? Xo‘sh, unga qarayotganimni qayerdan bila qolding?

Frensis javob berish o‘rniga boshini bir yonga silkidi-da, chetlari ajabtovur tarzda bezatilgan shlyapasi ostidan eriga yovqarash qildi:

– Mayk, azizim...

Maykl xuddi kichkina bolakayga jo‘rttaga yengilib bergan katta odam kabi yupatuvchi ohangda kuldi. – Mayli, mayli, juda soz, – dedi u xotini ko‘nglini og‘ritadigan bironta gap aytishdan cho‘chib. – Izohga o‘rin yo‘q. Meni kechir. U shunchaki bir qiz edi, xolos. U sen Nyu-Yorkday ulkan shaharda ko‘rib yuradigan doimiy oliy toifa chehralaridan emasdi. Kechir meni.

Frensis erining qo‘liga yengilgina urib qo‘ydi-da, uni tortqilagancha Vashington maydoni tarafga sudrab ketdi.

– Bugun ajoyib tong, – deya xitob qildi u birozdan so‘ng, – qara, bu eng ajoyib tong! Bilasanmi, sen bilan ertalabki nonushtani birgalikda qilsam, butun kun davomida maza qilib yuraman.

– Aha, bu tetiklashtiruvchi eng zo‘r vosita ekan-ku-a? – sho‘x ovozda hazillashdi Maykl xotiniga yuzlanib. – Tonggi pardoz ham. Mayk bilan shirin pahlavalar hamda qaynoq qahva sening kunlaringni xush o‘tkazish uchun eng zo‘r vosita! Qoyil!

– Ayol kishi uchun bu eng katta baxt-ku axir. Sen tun bo‘yi uxladings, men esa seni yo‘qotib qo‘ymaslik uchun arqondek eshilib chor-atrofingni o‘rab yotdim.

– Haa, osuda shanba oqshomi, – dedi cho‘zib Maykl o‘tgan tunni eslashga uringan qiyofada, – mayli, bunaqa tizginlaringga izn beraman. Faqat o‘zing qiynalib qolmasang bo‘ldi.

– Menga qiyin bo‘lgani – sen kundan kunga ayiqdek semirib ketyapsan. Axir bu ketishingda menga atrofingni qo‘riqlash oson bo‘lmay qoladi.

– Nahotki? Rost aytyapsanmi? Nima, sen bir vaqtlar Osiyodan kelgan ko‘rkam yigitni esingdan chiqardingmi?

– Nega endi? Esimda turibdi, – dedi Frensis boshini mag‘rur ko‘targancha hazil aralash, – faqat, menga xuddi o‘sha yer ma‘qul kelgandi-da!

– Va menga ham! Xuddi o‘sha xotin ma‘qul edi, – javob qildi Maykl ham bo‘sh kelmasdan.

– Kallamga bir fikr kelib qoldi, Mayk, – dedi Frensis birdan jonlanib.

– Mening xotinimda fikr uyg‘ondi. O‘sha ko‘rgan qizim haqida emasmi tag‘in?

– Kel, – dedi Frensis erining gaplariga e‘tibor bermasdan, o‘zining qizg‘in fikrini bajon-u dil quvvatlagan holda, – kel, Mayk, bugun biz kun

bo'yi hech kimni ko'rmaymiz, ko'zlarimiz faqat bir-birimizda bo'ladi! Faqat sen-u men... Hech kim bilan ishimiz bo'lmaydi, atrofga zig'ircha ham parvo qilmaymiz, boshqalar nima qilyapti, nima deyapti, ko'rmaymiz, eshitmaymiz, bugun faqat ikkimizgina yashaymiz. Nima deysan, sen gaplarimga tushunding-a, Mayk?

– O-hoo! – dedi Maykl xotining yangi g'oyasidan behad ajablanib. – Oliy g'oyalar hukmdori! Nahot atrofdagi odamlar biz uchun hech kim bo'lmasa? Nahot biz tanigan va bilgan yoxud yoqtirgan odamlarimizni indamay befarq qoldirib ketaversak?

– Unaqa emas, aqlli bo'lsang-chi, Mayk! – dedi Frensis astoydil ranjib. – Men jiddiy aytyapman axir.

– Yaxshi, men ham jiddiy eshityapman.

– Men o'z qaylig'im bilan kun uzog'i sayr-u sayohat qilmoqchiman. Men uni tanho mengagina gap qotishini va, shuningdek, yolg'iz menigina tinglashini istayman! Axir, buning nimasi yomon? Sen meni zig'ircha ham tushunmayapsan, chunki doim o'zingni o'ylaysan...

– Xo'p, bizni bundan nima to'xtatyapti? – dedi Maykl xotini yosh boladay xafa bo'lganidan ensasi qotib. – Kim yakshanba kunlari o'z xotiningga qarashga monelik qiladi? Gapir-chi, kim?

– Jin ursin o'sha Stivensonlaringni! – deb yubordi Frensis qizishib, – ular bizni naq yarim tungacha uxlatishmadi, ustiga-ustak butun qishloq qizlarini bazmga yig'ib kelishibdi.

– Haa, yaramas Stivensonlar, – dedi Maykl birdan ma'yus tortib, – yashashni bilishar ekan yaramaslar. Bemalol hushtak ham chalishar ekan, bemalol qattiq kulib, xaxolashar ekan. Birov ayb

qilmasin, deb nafasiniyam o'ta madaniy tarzda olishmas ekan, bizga o'xshab. Ozod va erkin Stivenonlar! Lekin biz boshqacha odam, oliy davra kishilarimiz. Men va xotim ulkan Nyu-Yorkda kiborlardek yashab, to ko'nglimiz aynib ketgunigacha faqat bir-birimizdan ko'z uzmay, butun umrimizni ana shu tarzda o'tkazishimiz kerak.

– Nima, bu hayot emasmi? – dedi Frensis erining yuziga hayron bo'lib boqqancha.

– Hayot, – dedi Maykl xotiniga qaramasdan.

Shunda Frensis bo'ynini cho'zdi-da, Mayklning qulog'i uchidan ohista o'pib qo'ydi.

– Hayotim, – dedi Maykl miyig'ida achchiq kulimsiragancha, – axir, biz yana beshinchi ko'chaga borib qolibmiz-ku!

– Oh! Shoshma, shoshmay tur, – dedi Frensis hovliqqan ko'yi, – mana, hozir men qaytadan yangi reja tuzib chiqyapman. Mana, qara, sevishgan ikki yosh uchun Nyu-Yorkda tashkil etilgan yakshanba kunlari! Eng muhimi, ularning bemalol yayrashlari uchun pullari ham ko'p! Qalay, Mayk?

Maykl bu gal kulmadi, u endi anchagina jiddiy tortib qolgandi. Yigit ayolga biroz jim tikilib turdi-da, keyin qat'iyat bilan javob berdi:

– Yo'q, bu yorug' dunyoda pulsiz muhabbat ham bor.

Qandilat YUSUPOVA tarjimasi

TOMIRINGIZNI USHLAB KO'RSAM MAYLIMI?

Xullas, men shifokorga yo'l oldim.

– Oxirgi marta qachon alkogol iste'mol qilgansiz? – so'radi doktor.

– Oh, ko'p bo'lmadi, – dedim boshimni u tomon tashlab.

Doktor yoshgina ko'rinar, har holda 20–40 lar orasida edi. Xuddi Napoleonga o'xshab goliotrop paypoqlar kiyib olgandi. U menga negadir yoqib qoldi.

– Unda, – davom etdi u, – men sizga alkogol qon aylanish tizimiga qanchalar ta'sir etganini aytib o'tsam. Xo'sh, o'zi „aylanish“ deyilarmidi? Ehtimol, „joylashish“ deyilar...

U chap qo'limni tizzasiga qo'ydi va bir shisha viskini menga tutqazib, „iching“ deb buyurdi. Chindan ham u tobora Napoleonga o'xshab borardi. Uni yanada yaxshi ko'rib ketdim.

Keyin doktor bilagimni mahkam bog'ladi va barmoqlari bilan pulsimni ushlab turdi. So'ng esa termometrغا o'xshash apparatga ulangan kauчук cho'zma bilan bilagimni o'rab siqa boshladi. Haligi termometr ichidagi simob tepa-pastga sakrar, hech to'xtamasdi. Lekin doktorning aytishi-cha, qon bosimim 200 ga 37 yoki bo'lmasa 100 ga 65, ehtimol, boshqacharoq bo'lishi ham mumkin ekan.

– Endi ko‘rdingizmi, alkogol qon bosimiga qanchalar ta’sir ko‘rsatishini? – so‘radi doktor.

– Juda ajoyib-ku! Lekin sizningcha, bu yetarli asosmi? Keling, bu qo‘limda ham sinab ko‘ramiz.

Doktor qo‘limni qattiq siqdi. Menimcha, u xayrlashayotgan edi. Yo‘q, unday emas ekan. U keskir igna bilan barmog‘imning uchiga nish urdi va qizil tomchilarni ellik sentlik poker shisha siniqlariga tomiza boshladi.

– Bu gemoglobin testi, – tushuntirdi u, – qonningizning rangi juda chatoq-ku.

– Xo‘sh, to‘g‘ri, aslida, ko‘k bo‘lishi kerak edi. Buning bariga qonlarning aralashuvi sababchi. Ba’zi ajdodlarim kavalyer bo‘lgan, Nantaket orolidagi aholi bilan chatishib, shunga...

– Aytmoqchidimki, – gapimni bo‘ldi doktor, – uning rangi juda ham to‘q.

– Oh, bularning bari juft tanlashdan kelib chiqqan.

Doktor ko‘kragimning ba’zi joylarini taqillatib chiqdi. O‘sha payt u nafaqat Napoleon, balki Betling va lord Nelsonga ham o‘xshab ketdi. Men unga darrov o‘n besh dollar to‘ladim.

– Buni (yoki bularning), qaysinisidir (yoki ba’zilarining) peshanamga yozilgani aniqmi? – har ehtimolga qarshi so‘rab qo‘ydim.

– Hammasi, – javob berdi u bajon-u dil, – lekin ularni vazifasidan ozod qilsa bo‘ladi. Doimiy e’tibor va muntazam davolanish orqali siz umringizni sakson besh yoki to‘qson yilga yetkazishingiz mumkin.

Men doktorning hisob-kitobi haqida o‘ylay ketdim. „Menimcha, sakson besh ayni tobida“ – mening fikrim shu edi. Doktorga yana o‘n dollar qo‘shib berdim.

– Birinchi qiladigan ishingiz, – dedi u qaytadan tugʻilgandek jonlanib, – dam olishingiz uchun qulay bir sanatoriya topish boʻlsin, asablaringiz tinchlanishiga imkon bering. Istasangiz, siz bilan borib maʼqul bir maskan topardik.

Xullas, doktor meni Katskills togʻlarida joylashgan bir ruhiy xastaxonaga yetaklab bordi. Qip-yalangʻoch togʻ bagʻrida tashrif buyuruvchilar zich joylashishgandi. Bu yerda tosh-u shagʻal, qor parchalari, toʻkilib tushgan qaragʻay daraxtlaridan boshqa narsaga koʻzingiz tushmasligi tayin. Yosh psixolog yoqimtoy va gʻamxoʻr ekan. U bilagimni choʻzmasi bilan siqmasdan ham qoʻzgʻatuvchi dori yubordi. Bu payt tushlik mahali boʻlgani uchun biz ham dasturxonga taklif etildik. Kichkinagina stolchada yigirma kishi tamaddi qilar ekan. Yosh psixolog stolimiz yoniga keldi va dedi:

– Mehmonlarimiz oʻzlarini bemor sifatida baholamasliklari bizning shiorimizdir. Faqat charchagan ayollar va erkaklargina dam olishi mumkin. Kalondimogʻ xonimchalarga esa suhbatga aralashish man etiladi.

Yonimdagi doktorim xizmatchiga baland ovozda menga – bemor uchun limonli toʻgʻralgan goʻsht, non, blinchik, gazli suv va yoʻtaltiruvchi choy olib kelishni buyurdi. Uning yoʻgʻon ovozidan yakkam-dukkam qaragʻaylar titrab ketdi. Umuman, bu yerda barcha baqirib gapirardi. „Nevrasteniya!“ – degan qichqiriqni men aniq eshitdim, u burundor bir kishi ekan, – „Surunkali alkogolizm“. Uni yana qachondir uchratib qolishga umid qildim. Yosh psixolog bizni tark etdi.

Bir soatlardan keyinmi, ishqilib, tushlik tuga-gach, psixolog bizni uydan ellik yard naridagi ustachilik sexiga boshlab bordi. Bu yerda biz meh-

monlarni yosh psixologning sherigi – uzun oyoqli, ko'k sviter kiygan kishi kutib oldi. Uning bo'yi shunchalik baland ediki, yuzini ko'ra olmadim.

– Bu yerda, – dedi yosh psixolog, – mehmonlarimiz mehnat orqali o'tmishdagi ruhiy azoblaridan qutuladilar.

Sexda tokarlik uskunasi, duradgorlik aslahalari, loy qoruvchi asboblar, g'ildirak arqonlari, sinchlar, pastel bilan chizilgan rasm, apparaturlar, temirchilar pechi, umuman, hamma narsa bor edi. Menimcha, bular oyparast mehmonlarda qiziqish uyg'otishi lozim edi.

– Anavi xonim devorga loy uryapti, – ovoza qildi psixolog. – U Lula Lulington, ya'ni „Sevgi nega sevadi?“ novellasining muallifidir. Mana, u mushkul ishdan qutulish uchun o'ziga yaxshi bir ermak topdi.

Ushbu kitobga ko'zim tushgan edi.

– Nega u ermakni qalamdan ola qolmadi ekan-a? – so'rab qo'ydim.

– Mo'riga suv quyayotgan manavi erkak esa, – davom etdi psixolog, – Uolls stritdagi makler edi, yaqinda ishidan ayrilgan.

Men paltomning tugmalarini qaday boshladim.

U ko'rsatgan qolgan odamlar – Nuhning kovchegini o'ynayotgan arxitektorlar, Darvinning evolutsiya nazariyasini o'qiyotgan ministrlar, daraxt arralayotgan advokatlar, qo'llarida changlatta ushlagan zodagon ayollar, zinada uxlab qolgan asabiy millioner va devorga qizil vagon rasmini solayotgan atoqli rassom kabilar edi.

– Ko'rinishingizdan bardamsiz, – so'z qotdi psixolog menga. – O'ylashimcha, siz uchun eng maqbul mehnat – shag'allarni tog' yonbag'riga tashib, yana qaytarib olib kelishdir.

Men doktorimdan yuz yard olisda edim, xayriyatki, u meni topib keldi:

– Xo‘sh, nima bo‘ldi? – so‘radi u.

– Shu bo‘ldiki, bu yerda qulay aeroplan yo‘q ekan. Shuning uchun men bajon-u dil ushbu yo‘lakchadan yurib, yaqin atrofdagi bekatga boraman-da, shaharga qaytadigan biror avtobusga mingashib olaman.

– Ha, balki, haqdirsiz. Sizga mos joyni topish mushkul ko‘rinadi. Lekin darhol dam olmasangiz bo‘lmaydi. Haqiqiy dam va hordiq!

O‘sha tun men mehmonxonaga bordim va kotibaga aytdim:

– Men faqat dam va hordiq olishim zarur. Shuning uchun katta yig‘ma karavotli xona va dam olayotganda xizmat ko‘rsatuvchi xodim ajratsangiz.

Kotiba tirnoqlaridagi bo‘yoqni o‘chirar ekan, vestibuldagi baland bo‘yli va oq shlapadagi kishiga ma‘noli qarab qo‘ydi. Erkak esa yonimga keldi-da, iltifot ila g‘arbiy eshikdagi butazorni ko‘rgan-ko‘rmaganligimni so‘radi. „Yo‘q“, javobimni eshitgach esa menga o‘sha butazorni ko‘rsatdi.

– Ko‘rdingiz deb o‘ylabman, – dedi so‘ng, – menimcha siz, yaxshisi, doktorga borishingiz lozim.

Bir haftadan so‘ng doktorim qonimni yana bir bor tekshirdi. U bu safar unchalik ham Napoleon-ga o‘xshamasdi. Uning oftobda unniqqan paypoqlari e‘tiborimdan chetda qolmadi.

– Sizga kerakli narsa, – dedi u, – dengiz havosi va dilkash suhbatdosh.

– Siz suv parisini nazarda tutyapsizmi...

– Men o‘zim sizni Long oroli sohillarida joylashgan Boneyr mehmonxonasiga olib boraman. U yerda o‘zingizni tiklab olasiz. Orol tinch, qulay va sizni kuchga to‘ldiradigan maskan.

Boneyr mehmonxonasi to‘qqiz yuzta hashamatli luks xonalar va ajoyib sohilga ega oroli bilan mashhur edi. Tushlikka mos kiyinmagan mehmonlar ichkaridagi ovqatlanish zaliga taklif etilar, faqatgina toshbaqa go‘shiti va shampän vinosi bilan siylanardi. Ko‘rfazga esa badavlat yaxta egasi tomonidan bezak berilgandi. Dengiz qaroqchisi ham biz u yerga yetib borgan kun sohilga langar tashladi. Doktorim Morgan o‘sha payt palubada pishloq kavshagancha, ko‘zini mehmonxonadan uzmay o‘tirardi. Har holda bu yer baribir ancha qimmat joy ekan. Har kimning ham qurbi yetavermasdi bu yerda tunashga. Yagona yo‘li – tunda yuqingizni xonada qoldirib, qayiq o‘g‘irlab, cheksiz dengizga o‘zingizni topshirish, xolos. Bu yerga kelganimga bir kun to‘lgach, xizmat ko‘rsatuvchi stoldan telegramma oldim-da, barcha do‘stlarimga qarz yuborishlarini so‘rab xat yoza boshladim. Keyin doktorim bilan golf maydonida kriket o‘ynadik, so‘ng yam-yashil o‘tloqda yastanib yotdim. Safarimiz yakunlanib, qaytganimizdan so‘ng doktorim so‘rab qoldi:

– Aytgancha, o‘zingizni qanday his qilyapsiz?

– Rosa yengillashgandekman!

Maslahatchi psixolog boshqacha bo‘larkan. U o‘ziga men tomonimdan haq to‘lanishi aniqmi yoki yo‘qligini bilolmagani uchun ehtiyotkorlik bilan ish tutardi. Doktorim uning yoniga yetaklab borganida, u menga g‘aribona va g‘amxo‘rlik bilan nazar tashladi. Bir ko‘rishda uni yoqtirib qoldim. U menga ba‘zi oddiy mashqlarni qildirib ko‘rdi.

– Boshingizning orqasida og‘riq sezasizmi? – so‘radi u.

Men „yo‘q“ javobini berdim.

– Ko‘zingizni yuming, – buyurdi u, – oyoqlaringiz-

ni jamlang va bor kuchingiz bilan turgan joyingizda sakrang.

Sakrash jon-u dilim bo'lgani uchun toza sakrab berdim. Afsuski, uch qadam naridagi, o'zim ochiq qoldirgan yuvinish xonasi eshigining qirrasiga boshimni urib oldim. Doktorning menga rahmi keldi. Keyin eshikni yaxshilab yopib qo'ydi.

– Endi burningizga o'ng ko'rsatkich barmog'ingizni tirang.

– Qani u? – so'radim ko'zim yumuqligi uchun.

– Yuzingizda turibdi.

– Burnimni emas, o'ng ko'rsatkich barmog'imni aytyapman.

– Oh, uzr... – doktor shunday deb, yuvinish xonasi eshigini qayta ochdi va men qisilib qolgan barmog'imni u yerdan chiqarib oldim. Aytilgan mashqlarni bajarib bo'lgach, gap boshladim:

– Sizni chalg'itish niyatim yo'q, doktor. Chindan ham boshimda qattiq og'riq sezyapman.

Doktor esa yuragimni quloqqa taqadigan asobi bilan asta eshitib ko'rdi.

– Endi, – dedi u, – xuddi otga o'xshab xonada besh daqiqa choping.

Men Medison bog'ida o'rnatilgan ulkan Percheron otining haykalidan ham zo'r namoyish ko'rsatib berdim. Chaqa yig'ishga ham hozirlanib turgandim, doktor ko'kragimga yana quloq tutdi.

– Oilamda pishillaydiganlar yo'q, doktor, – deb qo'ydim har ehtimolga qarshi.

Psixolog ko'rsatkich barmog'ini burnimga uch marta oborib opkeldi.

– Faqat barmog'imga qarang, – buyurib qo'ydi orada. – Xo'sh, endi derazadan tashqariga qarang. Endi barmog'imga. Endi tashqariga. Endi barmog'imga. Endi derazaga. Endi barmog'imga.

Endi derazaga, barmog'imga... – u uch daqiqacha gaplarini takrorladi.

Aytishicha, bu miyaning faolligini tekshiradigan sinov ekan. Lekin juda oson ko'rindi menga. Harakatni bajarishda umuman xato qilmadim. U mendan katta tog'amning yelkasida bukrisi yoki jiyanimning to'pig'ida shish bor-yo'qligi haqida so'ragach, bir xulosaga kelish maqsadida ikki doktor yuvinish xonasiga qarab odimlashdi. Men esa olmani paqqos tushirgancha bir barmog'imga, bir tashqariga qarardim. Doktorlar xuddi mozordan chiqqandek bir alfozda kirib kelishdi. Ular murdadedek oppoq edilar. Keyin qo'limga parhez qo'llanmasini tutqazishdi. Ro'yxatda iste'mol qilishim lozim bo'lgan va umrim bino bo'lib eshitmagan mahsulotlar bor edi. Birgina tanish so'z – shilliqqurt edi. Shilliqqurtni sira og'zimga olmagan ekanman.

– Bularga rioya qilishingiz shart, – uqtirdi doktorlarim.

– Agar o'ntasidan birini bo'lsa-da topa olsam, albatta, amal qilaman!

– Keyingi eng muhim davo esa ochiq havo va sayr. Aytgancha, sizga g'oyat foydali bir retsept bor edi...

Shundan so'ng ular shlapalarini qo'llariga oldilar, men esa oyog'imni eshikdan tashqariga sudradim. To'g'ri dorixonaga kirib, retseptni ko'rsatdim.

– Bir unsiyasi (28,3 g) 2,87 dollar bo'ladi – dedi dorixonachi.

– Balki, bir o'ram arqoningizdan berarsiz... – dedim men.

Retseptimni o'rtasidan teshib qo'ydim. Arqonni esa bo'ynimga o'rab tashladim. Hammada biroz bo'lsa-da umid bo'ladi. Mendagi ana shu umid hozirgina so'nib bo'lgandi.

To'g'ri, men o'lar holatda bo'lmasam-da, bari-bir qattiq betob edim. Ishlolmasdim, uxlolmasdim, bir nima yeyolmasdim, icholmasdim. To'rt kundan beri soqolimni ham qirmadim. Hatto kimdir menga „Ey, og'ayni, xuddi keksa qarag'ayning butoqlariga o'xshab qolibsani. Men (AQSH shtati) o'rmonzorida bir ko'ngilxushlik qilsang-chi“, desa ham ajablanmas edim.

Birdan toza havo, sayr ham lozimligini eslab qoldim. Xullas, janubga – Jonnikiga yo'l oldim. Jon mening yaqinroq qarindoshim bo'lib, xrizan-temali dalahovlida yashovchi, qo'lida kichkinagina kitobini ko'tarib yuruvchi va'zxon edi. Uyi Paynvilladan yetti mil naridagi balandlikda joylashgan qishloqda edi. Jon oltindan ham qimmatli va tinroq bo'lgan sluda yig'ardi. U meni Paynvillada kutib oldi, biz poyezdda uning uyiga bordik. Jonning xonadoni tog'lar bag'rida joylashgan, qo'ni-qo'shnisiz kattakon hovli ekan. Qarindoshimning chog'roq stansiyasida bizni Jonning oilasi va Amarillis qarshiladi. Amarillis menga biroz g'amgin nazar tashladi. Tepalikda ko'ringan quyon bir sakrab bizni aylanib o'tdi. Men plashimni irg'itdim-da, quyonning ortidan ta'qib qila ketdim. Yigirma yardlik lo'killashimdan so'ng, nihoyat, quyonning qorasi o'chgach, yam-yashil dalaga yotib oldim-da, yig'lashga tushdim:

– Men endi boshqa quyon ovlolmayman, – o'kingim, – dunyoga ham sig'may qolibman. Balki, o'lib ketsam yaxshi bo'lar...

– Oh, unga nima bo'ldi, hazrat Jon? – men Amarillisning ovozi tanidim.

– Asablari biroz charchagan, – tushuntirdi Jon osoyishtalik bilan, – xavotir olma. Ey, tura qol o'r-

ningdan, quyon ovlovchi, uyga kiraylik, shirinliklar mahtal bo'lib qoldi-ku.

Shom payti edi, ulug'vor tog'lar Morfri xonim tasvirlaganidan kattaroq, salobatliroq tuyulardi.

Kechki ovqatdan so'ng, o'zimni xuddi bir-ikki yil uxlamagan odamdek to'shakka tappa tashlashim buyurildi. Shuning uchun meni katta va sovuq gulxonaga kuzatishdi. Xonamda maysazor kabi keng yotoq ham bor edi. Sal o'tib uydagi shovqinlar tingach, o'tloqqa sukunat cho'kdi.

Necha yillardan beri bunaqa jimjitlikning guvohi bo'lmagandim. Tirsagim bilan yonboshlagancha sokinlikka quloq tutdim. „Uxla...“ – bu so'zlar milt-milt yonayotgan yulduzlar va shitirlayotgan barra maysalarning tovushi edi. Birdan yorug' deraza qarshisida tungi qush paydo bo'ldi. U uyqusiragan ovozi bilan „chip“ deb sayrab qo'ydi. Boshimni tashqariga chiqarishga urindim.

– Hoy, bu yerda nimalar bo'lyapti? – baqirdi Jon o'z xonasidan turib.

– Oh, bari joyida. Shunchaki boshimni shipga urib oldim.

Ertasiga saharlab ayvonga chiqdim va tog'larga tikildim. Ular, taxminan, 47 ta edi. Etim junjikancha, zaldan o'tib, mehmonxonaga kirdim. Kitob javondan „Pankost oilasining tibbiyot amaliyotlari“ nomli kitobini tanladim-da, o'qishga tushdim. Jon xonaga kirib qo'limdan kitobni olib qo'ydi va tashqariga boshladi. Uning uch yuz akr yerida pichanxona, qo'ylar, dehqonlar va tishlari to'kilgan borona¹ ko'zga tashlanardi. Bunaqasini bolaligimda ko'rgandim va o'shanda yuragim orqaga tortib ketgandi.

¹ **Barona** – yer haydashda ishlatiladigan mashina.

– Eh, ha! – dedim, – bu manzara bir qo‘shiqda kuylangandi: „Kel, ko‘raylik...“

– O‘t-ajriqlarni... – gapimni bo‘ldi Jon, – talabga ko‘ra, birinchi mavsumdayoq yulib tashlash shart.

– Bilaman. Bo‘lmasa, hamma yoqni o‘t bosib ketadi.

– To‘ppa-to‘g‘ri. Dehqonchilikdan xabaring bor ekan, har tugul.

– Ba‘zi fermerlardan o‘rgangandim. Ularni o‘roq bilan o‘rish kerak.

Uyga qaytayotganimizda yo‘lni ajoyib va g‘ayritabiiy bir jonzot kesib o‘tdi. Unga hayratlanib tikiilib qoldim. Jon xotirjamlik bilan sigara tutatgan-cha meni kutib turdi. O‘n daqiqadan so‘ng dedi:

– Kun bo‘yi shu jo‘jalarni kuzatib o‘tirmoqchimisani? Nonushta tayyordir, allaqachon.

– Jo‘ja? – takrorladim men.

– Aniqrog‘i, oq ortington tovuqlari.

– Oq ortington tovug‘i? – ularga juda qiziqib qoldim. Bu qushlar juda sekin va xirom bilan qadam tashlashardi. Ularni xuddi bolalarimdek ortindan ergashtirdim. Besh daqiqacha ular bilan o‘ynaganimdan so‘ng Jon qo‘limdan sudrab uyga olib ketdi.

Bu yerga kelganimga bir hafta to‘lgach, meni xavotir bosa boshladi. Chunki men yaxshi ux-lardim, to‘yib ovqatlanardim va hayotdan zavq-lanardim. Mendek nochor uchun bu kutilmagan hol edi. Shuning uchun tramvay bekatiga yugur-dim-da, Paynvillaga ulov yolladim. U meni shahar-chaning eng atoqli psixologi tomon eltdi. Bu safar men doktorlarga qanday murojaat qilishni yaxshi o‘rganib olgandim. Shlyapamni qo‘limga olib, tez-tez gapira ketdim:

– Doktor, yuragimda jigar serrozi boshlangan, arteriya tomirlarimni yog‘ bosgan. Nevrasteniya, nevrit, hazm yo‘lining o‘tkir buzilishi va sog‘ayish holatlari kuzatilyapti. Qattiq diyetadaman. Har tong sovuq, tunda esa issiq vanna qabul qilishim lozim. Har kimga tirjayib qarashim va miyamni ezgu fikrlar ila to‘ldirishim shart. Fosforli dori-larni esa kuniga uch mahal qabul qilaman. Shu-ningdek, turli giyohlardan tayyorlangan damlama ichaman. Aytgancha, xayrli tong!

Shlyapamni kiydim-da, xonani tark etdim. Eshikni yopganimdan so‘ng yana bir muhim gap-ni aytmaganim esimga tushdi. Qaytishga majbur bo‘ldim. Doktor hamon o‘sha joyida o‘tirar, biroq menga ko‘zi tushib, biroz asabiylashdi.

– Aytishni unutibman... Men mutlaq dam oli-shim va hordiq chiqarishim zarur.

Dardimni aytgach, ancha yengil tortdim. Mi-yamni o‘zimning umidsiz kasallikka yo‘liqqanim haqidagi fikrlar bilan to‘ldirgach, oldingidan-da g‘amgin yashashimga ishonch uyg‘ondi. Nevra-ste-niyalar uchun sog‘lig‘ini tiklash va baxtli bo‘lish haqidagi o‘ylar befoyda.

Jon meni obdan parvarish qilardi. Oq orting-ton tovuqlariga qiziqishimni ko‘rgach, meni o‘sha-lar bilan chalg‘itar, ba‘zida tunda ham jo‘jalarning qo‘nog‘ini ochiq qoldirardi. Tog‘larning musaffo havosi, to‘yimli taomlar, har kunlik sayrlar as-ta-sekin dardimga shifo bo‘la boshladi. Biroq men g‘oyat baxtsiz va ma‘yus edim. Shuning uchun tog‘da istiqomat qiladigan qishloq tabibi haqi-da surishtirdim. Uning yoniga borib, o‘tgan bor voqealarni so‘zlab berdim. Tabib kulrang soqolli, tiniq, ko‘kish ko‘zlari atrofiga ajin tushgan bo‘lib, qo‘lda tikilgan jinsi kiyib olgandi.

U menga qo'yilgan tashxis qog'ozlarini o'rgandi, ko'rsatkich barmog'im bilan o'zimga burnimni ushlatib ko'rdi, tizzamga urdi, ko'kragimni tingladi, tilimni chiqarib tomosha qildi. Men esa undan Paynvillada marhumni ko'mish marosimi qancha-ga tushishi haqida so'radim.

Doktor trubka chekarkan, menga uch daqiqacha termilib qoldi.

– Uka, – dedi so'ng – sen hozir noto'g'ri yo'l tutyapsan. Senda barchasini o'zingdan soqit qilish imkoni bor, bu arzimas narsa.

– Nima qilish mumkin? – so'radim toqatsizlanib, – men margimush, oltin, fosfor, jismoniy mashqlar, nuks vomika, gidroterapevtik vanna, hordiq, asabiy holat, kodein va ammiakning xushbo'y spirti kabilardan foydalandim. Farmakologiyada yana nima qoldi o'zi menga atalgan?

– Mana shu tog'larning bir yerida senga davo bo'luvchi gulli bir o'simlik mavjud. Faqat o'shagina seni qutqaradi. U xuddi yerimiz kabi qadimiy buta, biroq uni topish juda mushkul. Biz ikkimiz uni qidiramiz. To'g'ri, hozir kuch-quvvatim biroz kamaygan: anchadan beri yolg'izman, ammo sen bilan, albatta, shug'ullanaman. Sendan talab shuki, har kuni tush mahali kelib, menga o'simlikni izlashga ko'maklashasan. Shahar doktorlari yangidan yangi dori-darmonlar haqida yaxshi bilishadi, biroq tabiatning o'zi insonga davo ekanligini ba'zan unutib qo'yishadi-da.

Xullas, men bu keksa tabib bilan har kun yagona umidimni izlab tog' va Blu Rijdagi barcha o'simliklarni titib chiqdim. Biz kuzgi barglar to'kilgan sirg'anchiq tog' yo'llari bo'ylab yiqilmaslik uchun butoqlarga tirmashganча tepaga intilardik. Jar va g'orlarni ortda qoldirib, qirqquloq

va dafnalarning bo'vidan simirib, ko'l sohillaridan o'tib, hindiy'larga o'xshab qarag'ayzorlarni kezdik, umuman, yo'llar, balandliklar, daryolar, tog'lardagi bari o'tsimonlarni o'rganib chiqdik. Tabib aytganidek, unga yetishish juda og'ir ekan. Lekin biz izlashdan tolmasdik. Kundan kunga bu mo'jizakor gulni izlab vodiylarni kavlashtirar, balandliklar o'lchamini olar, yassitog'liklarda daydirdik. Har doim uyga horib-tolib kelar, ko'zimga uyqudan boshqa narsa ko'rinmasdi va tonggacha dong qotib yotar-dim. Bu ahvol bir oy davom etdi.

Bir kuni kechki payt olti millik sargardonlikdan qaytib kelgach, Amarillis ikkimiz yo'l bo'yidagi daraxt ostida biroz aylandik. Biz tun bag'riga o'zining siyohrang ridosini kiydirgan ko'hna tog'larni tomosha qilardik.

– Ahvolingiz bardamligidan xursandman, – dedi u, – birinchi marta sizni ko'rganimda qo'rqib ketgandim. Judayam og'ir bemor edingiz.

– Haliyam o'shandoq! – qichqirdim men, – yashab qolish uchun mingdan birgina umidim borligini bilasizmi o'zi?

Amarillis menga ajablanib boqdi.

– Nega unday deysiz? Ko'rinishdan juda baquvatsiz, o'n-o'n ikki soat uxlaysiz, ishtahangiz ham chakkimas. Sizga yana nima kerak?

– Aytaymi? Biz izlayotgan sehrli o'simlikkina meni saqlab qolishga qodir, boshqa hech nima! Tabib shunday dedi.

– Qaysi tabib?

– Qora Oak tog'ida yashovchi Tatum ismli kessa tabib. Uni taniysizmi?

– Bir vaqtlar gaplashgan edim. Har kuni uning yoniga borasizmi? Demak, sizni rosa horitib, jis-

monan chiniqtiruvchi, g'ayratga chorlovchi odam shu ekan-da. Xudo uni yorlaqasin!

Ayni shu dam ko'chada shaloq aravasini imilab mingancha o'tib ketayotgan tabibimga ko'zim tushdi. Men unga qo'limni silkitdim va ertaga har doimgi vaqtda uchrashishimizni aytib baqirdim. Tabib ulovini to'xtatdi va Amirillisni chaqirdi. Ular besh daqiqacha gaplashishdi, men esa jimgina kutdim. So'ng keksa do'stim ketdi.

Amarillisning uyiga borgach, ensiklopediyani ochib, bir nimalarni izlay boshladik.

– Tabib aytdiki, – tushuntirdi u, – endi uning oldiga bemorman, deb borishingizga hojat yo'q ekan. Agar do'st sifatida tashrif buyursangiz, uning boshi osmonga yetarkan. Keyin u aytdiki, ismimning ma'nosini lug'atdan bilib olishing lozim emish. Ismimning ma'nosi g'aroyib gul nomi bo'lib, qishloq joylarda o'sadi. Tabib nega bunday dedi ekan-a?

– Men bilaman nimaligini... – javob berdim, – endi tushundim!

Bu haqiqiy hordiq va dam olish degani!

Amarillis bilan soya ostida oltinchi sezgi ila suhbatlashishdan, ko'm-ko'k tog'larda, aslida, mavjud bo'lmagan butani izlashdan boshqa yana qanday shifo bo'lishi mumkin? Aslida, Nevraste-niya xonim yonimda ekan-ku! Tabibning so'nggi muolajasi samara berishni boshlayapti...

Nodirabegim IBROHIMOVA tarjimasi

NURIDIYDAM

Yo'q, bu mening gunohim emas. Hech kimning meni ayblashga haqqi yo'q. Bu ishni o'zim istab qilganim yo'q, zotan, taqdiri azal ro'yobi yolg'iz Parvardigor hukmi bilangina amalga oshadi. O'sha dahshatli azob pallasi bir soat ham vaqtni olgani yo'q, biroq men uchun u lahzalar go'yo million yildan buyon davom etib kelayotgandek, o'zim bamisoli qop-qorong'i tubsizlik qa'riga cho'kib ketdim-u, endi aslo bu yorug' olamga qaytib kelolmaydigandek bo'lib tuyulaverdim. Ha, o'sha soniyalar ichidayoq yuragim behad notinch, nimadir noto'g'ri ekanligini ich-ichimdan sezib turardim. Jonimni ming og'riqqa qo'ygan o'sha jon parchamni oyoqlarim orasidan tortib olishganida, men qalxim bezovtaligi sababini yanayam yaqqolroq anglab yetdim. Darhaqiqat, hayot menga judayam qo'pol hazil qilgandi, endigina dunyoga kelib, hali o'ziga kelmagan bu jish chaqaloq shu qadar qop-qora ediki, uni ko'rib hushimdan ketib, aqldan ozayozdim. Xuddi tun zulmati singari zanj bu tancha chindanam o'ta qora bo'lib tug'ilgan edi. Men benihoya hayronlikda qolgandim, dam unga qarab, dam o'zimning oppoq tanimga qayta-qayta tikilib, ko'zlarimga hecham ishonolmasdim. Hayratlanarlisi shundaki, men ham, Lula Anna (chaqaloqning ismini o'zimcha shunday deb atadim) otasining tanasi ham oq-sariqdan kelgan

bo'lib, oilamiz uchun g'ayriodatiy ushbu rang biz uchun behad ajablanarli holat edi. Hattoki, mening butun urug'-aymog'im orasida birorta ham qora tanli odam bo'lmagandi. Yanayam ajablanarlisi shuki, chaqaloqning sochlari juda ham g'alati, qandaydir yaltiroq, pirpirak va jingalak edi. U shu turishida misoli avstraliyalik yalang'och yuradigan qabila kishilariga o'xshab ketardi. Yo tavba! Shunaqasi ham bo'larkan-da! Balki, siz erimning yoki bo'lmasam butun yetti avlodimizda aynan shunday tusli qarindoshimiz bo'lgandir, deb o'ylarsiz? Yo'q. Bunaqa rangdagi inson zoti hech bir avlodimizda bo'lmagan ekan. Siz mening buvimni ko'rganingizda edi - u sutga chayilgandek oppoq, mohiro'y ayol bo'lgandi, umr bo'yi ana shu oqligi bilan faxrlanib yashagan va o'zi orzu qilgandek oq tanli erkakka turmushga chiqqan, hatto bolalarining rang-tusigacha qattiq qayg'urib, ularning aslzodalardek ko'rinishda bo'lishiga astoydil uringan ekan. Ammo, aslida, odam qanday rangda bo'lishining sirayam ahamiyati yoki ma'lum ma'nodagi bahosi yo'q. Inson Xudo bergan tusda tug'ilib, u bergan qismatga shak keltirmay, imoni bilan yashab o'tishi, hech qachon Parvardigorga nolish qilmasligi va hamisha oxiratdan qo'rqishi kerak. Qanchadan qancha o'ziga ishongan, ko'zi „ko'r“ bo'lgan kaslar qaysidir bir avlodida bo'lgan qora tanlilik belgisini jirkanch balo-qazoday umr bo'yi berkitib o'tadilar. O'zlarini mukammal darajadagi oliynasab avlod qilib ko'rsatishga harakat qiladilar. Holbuki hammamiz ham Xudoyim yaratgan bandalar emasmizmi? Juda-juda sanoqli odamlar, atigi yigirma foiz aholigina o'z tanasi qoraligi bilan o'ksinmas ekan. Har holda men shunday deb eshitganman. Ular uchun na irq va na

darajaning ahamiyati bor. Ular hech nimaga parvo qilmaydilar. Onam ham dadam bilan nikohdan o'tayotganlarida ibodatxonada ikki xil muqaddas kitobni ushlab qasam ichishgan ekan. Negaki ular boshqa-boshqa din vakillari bo'lgan. Onam, aslida, nihoyatda xokisor ayol edi. U kibor bir xonadonda oqsoch bo'lib ishlar, aslzoda oila a'zolari yeb-yemay chala tashlab ketgan ovqat qoldiqlarini isrof qilmay, kim uchundir atab olib qo'yar, o'z ishini benihoya halol bajarar, hatto uy egalari unga eng og'ir yumushlarni buyurganda ham miq etmasdan yashab o'tgandi. U faqat bir narsadagina minnatdor, xo'jayinlari uning boshqa irq va dindan ekanligi bilan hech qiziqmasdi.

Balki, ba'zi birovlarinigiz insonlarni rang-tusiga qarab ajratish jamiyatda u qadar jiddiy hol emas deb o'ylarsiz, ammo, ming afsuski, shunday. Irqchilik va tabaqalash jamiyatning hamma qatlamlarida: qo'ni-qo'shnicilik, mahalla-ko'y, maktab, kasalxona, hatto ibodatxonalargacha chippa yopishib, avj olib borar, na ilojki, ushbu tengsizlikka barham bera olishga qurbimiz yetmasdi. Bu jarayon shunchalar qaqshatqich hamda haqoratli ediki, hatto dorixonalarda ham qora tanli bilan oq tanliga ikki xil yo'sinda muomala qilinardi. Oziq-ovqat do'konlarida ham qoralarga past nazar bilan qarashar, mollarning narxini ham ataylab ko'tarib aytishardi. Bularning bariga ko'nmoqlikdan o'zga chora yo'q edi, negaki qora tanlilarning shunday bo'lib yaralishda tirnoqchalik aybi bo'lmagani kabi, jamiyatdagi mavqelarini-da o'zgartirishga zig'irchalik qurblari yetmas edi.

Ana shular to'g'risida o'ylarkanman, yuragimni tobora najotsiz bir qayg'u ezar, go'yoki Xudoning qahriga qolgandek, peshanam sho'rligidan ach-

chiq o'ksingancha zanjiday qora go'dagim ustida azoblanib, ulkan g'am ichida nochor o'tirardim. Bechora ota-onam past tabaqadan bo'lgani uchun zamondan orqada qolmaslik ko'yida har qanday og'ir mehnatni boshdan kechirishdi. Onam tannoz xonimlar kiyadigan to'r shlapa tikiladigan do'konda, dadam esa oliymaqom janoblarga mo'ljallangan oyoq kiyimlar sotiladigan do'konda ancha yillar ter to'kib ishladi. Ularning na unisi va na bunisi, muhtojlikda qolgan kunlaridayam oqsuyaklarga mute bo'lishmadi. Ha, ular tom ma'nodagi oliyjanoq insonlar edi. O'z-o'zimdanda behad jirkanib ket-sam-da, biroq onalik hissi butun a'zoyimni o'rab olib, chaqalog'im Lula Annaga dam mehr, dam hayajon, dam esa ko'nglim muzday sovigan holda termilib o'tirardim. Uning tanasi dastlab hamma yangi tug'ilgan go'daklarniki kabi och, rangsiz edi, keyin birdaniga katta tezlikda o'zgara boshladi. Shundoq ko'z o'ngimda bolam misoli afrikalik habashlar singari to'q ko'k tusga kirayotganini ko'rib, mislsiz dahshat ichida qoldim. Bir payt men bir lahzagina es-hushimni yo'qotdim, shuursiz alfozda karavot ustidagi adyolni sudrab tushirdim-da, qorayib-ko'karib yotgan chaqaloq yuzini qoplab, uni mahkam qilib bosib turmoqchi bo'ldim. Ammo... Ammo negadir unday qilolmadim. Bilmadim, nega bunday bo'ldi?! Lekin men baribir unday qilolmadim. O, men uning shu do'zaxi rangdan qutulishini shu qadar tilanib so'rardimki!.. Bu peshanasi sho'r bolam qismati ham aynan shu rangi tufayli zardobga to'la o'tishini xayolan tasavvur qilarkanman, yuragim shuvullab ketardi. Hatto men go'dagimni birona yetimxonaga tashlab ketmoqchi ham bo'ldim. Biroq ibodatxona eshigi oldiga tashlab ketilgan, chirqillab yotgan chaqaloqlar

yig'isi quloqlarim ostida jaranglayverdi, jaranglayverdi. Yaqindagina germaniyalik yoshgina er-xotin egizak farzand ko'rgani, bolalarning biri tim qora, biri esa qorday oppoq ekanligini eshitib hayratda qolgandim. O'shanda buning sababini hech bir doktor tushuntirib berolmagandi. Lekin xuddi o'sha sirli holat o'z boshimga tushishini hatto tushimda ham ko'rmagandim. Shunchalar taqdirimdan yozg'irar edimki, hatto bolamning og'ziga ko'krak so'rg'ichimni-da solishni unutgandim. Uni uyga olib kelguncha shishadagi sut bilan oziqlantirib turdim.

Erim Luis oddiy bir qora hammol edi, kasalxonadan qaytgan kunim u poyezd stansiyasidan horrib-charchab keldi-yu, yuzimga xuddi devonaga qaragandek qilib tikildi, so'ng o'rab-chirmalgan go'dakni xuddi o'zga sayyoradan kelgandek ajablanib kuzatib chiqdi. Luis tabiatan unaqa g'azablanib so'kinuvchi erkaklardan emasdi, lekin o'sha kuni u to'satdan qattiq jazavaga tushib, „Jin ursin! Bu qaysi iblis bolasi bo'ldi?! Tezda ko'zimdan yo'qot buningni!“ deganicha ayyuhannos soldi. Men bilardim, ro'zg'orimiz o'zi tang sharoitda edi. Aksar tortishuvlarimizga ham aynan shu yo'qsillik sabab bo'layotgandi. Go'yoki og'ir tavqi la'nat tamg'asi bosilgandek bo'lib tug'ilgan zanji bu go'dak Luis bilan mening uch yillik gulgun turmushimizni bir zumda barbod qildi. Mening dilimni og'ritgan narsa – Luisda hech qanday otalik tuyg'usi yo'q edi. U misoli tosh odam kabi Lula Annaga tamomila begonasirab qarar, uni dahshatli bir dushmani kabi ko'rardi. Luis qizchamizni hattoki qo'liga ham olmadi. Men unga Xudoning zorini qildim, yalindim, tilandim, chandon ishontirishga urindim, menga ishon, bu bizning zurriyotimiz, bego-

na erkak bilan o'ralashib esimni yebmanmi, deb harchand tushuntirsam ham u pinagini buzmadidi. Luis bamisoli bir „o'lik“ edi. U jonsiz tanaday harakatsiz va ongsiz holda serraygancha turardi. Biz to'xtamasdan janjallashaverdik, janjallasha-verdik, nihoyat men unga, balki bolaning qoraligi menikidan emas, aksincha, sening ajdodingdan o'tgandir, deb shartta aytdim. Ana shu bir luqmagina gap bilan u bizni bir umrga tark etdi. Keskin tarzda uydan chiqib ketdi-da, yashashi uchun arzonroq va qulayroq joy qidirgani ko'chaga otildi. Luisning ana shunday yuzsizlarcha qilgan harakati-dan so'ng o'zimni darhol qo'lga oldim. Qizcham va o'zimni boqish uchun to'g'ri kelgan ishga un-nab ketdim: boy xonadonlarda oqsochlik qildim, kirxonalarda ishladim, ko'cha supurdim. Lula Annaga qarash uchun bir o'spirin jiyanimni enaga qilib oldim. Ishdan kelgan kezlarimda qizchamni tashqariga olib chiqqani yuragim dov bermasdi, negaki uni aravachasiga solib ko'chalardan o'ta-yotgan paytimda odamlar aravaning pana pardasi ostiga nogoh ko'zlari tushib, aftlarini bujmaytirar, qovoqlarini solib olgancha sovuq so'zlar aytib, yo-nimdan o'tib ketishardi. Bu juda og'ir, butun qal-bim tor-mor bo'lardi, biroq na chora?

Hali o'z bolam onalik mehri va parvarishiga muhtoj bo'lib turgan nozik bir damda uni uyga tashlab, o'zim boshqalarning bolasi yonida girdi-kapalak bo'lib, enagalik qilish bilan band edim. Avvallari enagalarga tuzukkina haq to'lanar, ammo bechora bolam Lula Anna dunyoga kelgan yildan boshlab ularning oyligi anchagina pasayib ketgandi. Hamma vaqt ham boylarga duch kelgan oqsoch va enagalar yoqib ketavermasdi. Ammo men janob Lei kabi qo'li ochiq xo'jayinga ro'para

kelganimdan behad omadli edim, u odatiy enagalar haqidan yetti-sakkiz dollar ko'proq haq to'lar-di. Buning uchun ham Xudoyimga qayta va qayta shukronalar keltirardim.

Vaqt o'tib, Lula Annaning tili chiqishi bilanoq unga meni „Oyi“ yoki „Oyijon“ deb chaqirishi o'rniga „Shirin opam“ deb aytishni o'rgatdim. Negaki mana shunisi bexatarroq edi. Uning tim qora va qalin lablaridan bolalarcha pok mehr bilan chiqqan „Onajon!“ so'zi qanchalar totli bo'lmasin, odamlar oldida biroz xijolatli holat edi. Men hamon xavotir ichida yashardim. Lekin qizalog'im kundan kunga o'ziga xos chiroy kasb etib, tim qora tanasi ham borgan sari adl bo'lib o'smoqda edi.

Ikki yil shu tarzda o'tdi. Ammo bu o'tgan kunlarning men uchun nechog'liq og'ir, bir o'zi tashlab ketilgan ayolga tiriklik toshini ko'tarish qanchalar azobli ekanligini hatto bayon ham qilib berolmayman. Biroz vaqt o'tgach, Luisning vijdoni sal qiynaldi shekilli, u menga oyda bir martadan ozgina pul yuborib turadigan bo'ldi. Biroq men izzat-nafsimni yerga urib, na undan pul so'rab yalingan va na shikoyat qilib turli sud mahkamariga qatnamagan edim. Luisning jo'natib turadigan ellik dollar puli bilan kasalxonadagi tungi ish moyanam men bilan Lula Annaning bir amallab kun o'tkazishimizga har holda yetib turardi. Biroq boshqalar nazdida o'ta xarob bo'lib yashayotgandek edik. Ular topgan-tutganimizni sadaqa puli deb o'ylashardi. Albatta, bu menga juda og'ir botardi. Keyin-keyin odamlar xayr-sadaqa nomini beg'araz yordam deb atay boshladilar, bunisi haytovur biroz yengil eshitalardi. Biroq men atrofimdagi hayot va kimsalar bilan zig'irchayam ishim yo'q, faqat o'zim bilan o'zim ovora edim. Sirdan

bechoraga o'xshab ko'rinsam-da, aslida, behuda gap-so'z qilayotganlardan ko'ra ko'proq pul topardim. O'shanday kishilar, ya'ni o'zidan biroz g'aribroq yashayotgan odamlar ustidan mag'zava to'kib, nobop gap tarqatuvchi kimsalar ko'zimga o'ta-o'ta pastkash bo'lib ko'rinardi. Ayniqsa, ular mendan ham ko'ra Lula Annaga past nazar bilan qarashardi. Nazarlarida, u xuddi tashlab yuboriladigan, hech kimga keragi yo'q irkit hasharotday undan jirkanib ketishardi. Lekin men bora-bora bularning hammasiga ko'nikib qoldim. Ammo shunday bo'lsayam hamon hushyorlikni qo'ldan boy bermasdim. Hamma vaqt ogoh va o'z ishimga puxta edim. Ayniqsa, Lulani o'stirishda o'zimga nihoyatda talabchanlik qildim. Sababi, Lula Annaga, avvalo, boshqalar oldida og'ir gunohi borday boshini hadeb yerga egavermasdan, hamisha o'zini tik va baland tutishni, qiyinchilik ichida qolganda ortiqcha oh-voh qilmaslikni o'rgatdim. U ismini ko'p bora o'zgartirib ko'rди, biroq ism o'zgarishi bilan uning tanasi oqarib qolmasdi. Qora tanli bo'lib yashab o'tish unga azaliy taqdir bo'lib bitilgandi. Biroq bu mening gunohim emasdi.

E-ha, bir paytlar Lulaga yosh bolalik davrida haddan tashqari talabchan bo'lgan, unga o'ta yomon muomala qilgan vaqtlarim ham bo'lgandi, men bularni hamma vaqt eslab yuraman. Ammo siz buni to'g'ri tushunishingiz kerak. Neki qilgan bo'lsam, faqat uni o'ylab, uni himoya qilish uchun, uni jon-dilimdan yaxshi ko'rganim uchun qilgan edim. Lula hali bu chigal olamni to'la idrok etolmasdi. U – qora tanli yosh qizaloq, bu hayotda million bora haq bo'lib chiqsa ham, jamiyatning kuchli va shafqatsiz qo'llarida ezg'ılanib ketishi turgan gap edi. Bu holat bolalar bog'chasidan to

umrining oxirigacha mavjud ekanligini Lula hozircha bilmasdi. Uning beg'ubor va pokiza qora tani oq odamlarni cho'chitishi yoki ularni kuldirishi, hatto uni mazax qilib, vijdonsizlarcha aldashlarini yosh bola aqliga sig'dirolmasdi.

Bir kuni men xuddi Lula bilan barobar bo'lgan, o'n yoshlar atrofidagi qora tanli bitta qizchanning bir gala oq tanli bolalar tomonidan xo'rlanib turgani ustidan chiqib qoldim. U o'zini bu to'dadan qanchalar himoya qilib, qochishga urinmasin, bolalarning goh unisi, goh bunisi bechora qizaloqni bir-biriga surib, tinmay niqtalashardi. Ular o'sha damda sho'rlik qizchanning ustidan qornilarini ushlaganicha, egilib-bukilib, qotib-qotib kulishmoqda edi. Qizcha ulardan bazo'r qutulib, yig'laganicha qochib ketarkan, tanasi oq bolalar haliyam uning ustidan hiringlashib, qilgan ishlaridan huzurlanishardi. Agar men bu hodisani avtobus derazasidan ko'rib qolmasdan, tashqarida bo'lganimda edi, qizchani jon-jon deb qutqargan, uni o'sha oq bo'richalar galasidan tezroq tortib olgan bo'lardim. Ko'ryapsizmi, agar men Lulaga qat'iylik va talabchanlik bilan tarbiya bermaganimda edi, uning ham o'shanday oqlar orasida ko'zyosh to'kib azoblanishiga to'g'ri kelib qolardi. Bunday tarbiya Lulaga yashab o'tarlik hayoti mobaynida bir kuni, albatta, asqatib qolar, uning o'zi ham ayni men kutgan va istaganday mag'rur, aqlli va dadil qiz bo'lib voyaga yetgandi.

Men yomon ona emas edim. Nimaiki qilgan bo'lsam, barisi Lula uchun, bolamning baxtli bo'lishi uchun, ko'z nurim, qalb qo'rim bo'lmish aziz nuridiyam uchun atalgan edi. Umid qilamanki, Parvardigorning oldida yuzim hamisha yorug' bo'ladi. Rost, avvaliga o'z bolamdan o'zim hazar qildim,

taqdirimdan o'kindim, uning qop-qora tanasiga hatto qo'l tekkizishga ham botinolmadim. Biroq men ona edim. Baribir uni yaxshi ko'rardim. Ha, ich-ichimdan, butun qalbidagi mehr ila Lulani benihoya sevardim. O'ylaymanki, Lula ham meni bir kuni albatta tushunib yetadi. U hozir ham meni anglay oladi. Men shunday deb o'ylayman.

Vaqt o'tgan sari Lula Anna o'z-o'ziga mustaqil va tobora jasur qiz bo'lib kamol topayotgani ravshan aks etib bordi. U qora badanini yashirish uchun nihoyatda bejirim, juda chiroyli liboslar kiyardi. Hatto kezi kelganda menga ham aql o'rgatib turar, biroq bularning bari yoqimli va suyumli edi. Dilimdagi og'ir dard toshi yengillasha borgani sayin uning o'rnini kun kelib qizim meni yolg'iz tashlab ketishi muqarrarligi haqidagi xavotir egalab, ko'nglimni ayovsiz qiynoqqa solib qo'yardi. Kunlarning birida shu to'rt devor ichida bir o'zim yakka qolib, huvullab o'tirishim xavfi g'arib umrimga tashvishli tahdid solib turardi.

Lula Kaliforniyadan yaxshigina ish topib, o'sha yerda ishlay boshlagandi. Endi men uni judayam kam ko'radigan bo'lib qolgandim. O'zim esa ancha o'rgangan joyim – Uinston Xausni bir kunga ham tashlab ketolmasdim. Oltmish uch yoshga to'lganimda ixchamgina, sal arzonroq bo'lgan boshqa bir uyga ko'chib o'tdim. Ba'zan keksalik bezovtaligi bo'lmish turli kasalliklar qo'zg'ab qolganda, ikkita hamshira goh-gohida kelib tekshirib turadigan bo'ldi. Endi darbadar hayot kechirish uchun qarib qolgandim, yoshligimning olovli damlari ko'zimning oq-u qorasi, yagona zurriyotim Lula Annaning tinch va dorulamon kelajagi uchun fido bo'lgandi. Yoshim o'tib borarkan, tanamda to'satdan suyak xastaligi paydo bo'ldi. Og'riq judayam kuchli ke-

chardi, ammo baxtinga, hamshiralalar juda mehribon va rahmdil edi. Bittasi hatto yaqin orada buvi bo'lishimni aytganimda mehr bilan ikki yonog'imdan o'pib, meni chin dildan tabrikladi. Ularning tabassumi va maqtovlari nihoyatda yorug' va yoqimli edi. Men hatto hamshira qizlardan Luladan kelgan xatlarni ham yashirib o'tirmasdim, qizimning har bitta gapidan ular ham xabardor bo'lishardi. Bir maktubida Lula menga behad baxtiyor ekanligini, tez kunlarda ona bo'lishini katta quvonch bilan yozib yuboribdi. Uning eri ham o'zi kabi qora tanli edi. Ammo o'sha xatida Lula turar manzili-ni bildirib qo'ymagan ekan. Shunda men o'zimni nihoyatda yomon his qilib ketdim, nazarimda, men unga yaxshi ona bo'lolmadim va aynan shu xat menga ulkan jazoday bo'lib ko'rinmoqda edi. Ehtimol, Lula ichida mendan biroz og'rinardi ham. U menga vaqti-vaqti bilan pul yuborib turar, kundalik ehtiyojlarim uchun Lulaning jo'natganlarini ishlatib yashardim, ammo undan ortiq hech narsa so'ramas va umidvor ham bo'lmasdim. Menga yagona kerak narsa – bu uning baxti edi. Ehtimol, men bundan keyingi umrimda to'kin-sochin hayot kechirishim uchun ba'zi bir ota-onalar singari o'z bolamga zulukdek yopishib olsam ham bo'lar-di, biroq menga buning nima keragi bor? Bolam, deya butun umri zahmatda kechgan ona uchun bu kabi mayda narsalarning nima ahamiyati bor?

Gohida xayolan o'tmishga qaytib, Lula tug'ilgan soniyalarni, qop-qoragina bir parcha etning dastlab ko'zimga qanchalar xunuk bo'lib ko'ringanini, juda yomon ijirg'anganligimni eslayman. Ammo endi ularning hammasini xotiramdan quvib chiqarishim kerak. Axir o'sha yoqimsiz lahzalarning

menga qilchalik ham ta'siri qolmagandi. O'shanda Lula Annaning otasi bizni qarovsiz, boquvchisiz holda tashlab ketganida, bu qora chaqaloq yelkamga nihoyatda og'ir yuk bo'lib tushgandi. Ha, u benihoya og'ir yuk edi o'shanda, lekin men uni ko'tara oldim, men o'sha og'ir yukni ko'tarib yashab kelishga qodir bo'ldim.

To'g'ri, boshida Lulaga u qadar mehr ko'rsatolmadim. Ayniqsa, uning o'smirlik davri, o'n ikki-o'n uch yasharligida yanayam dag'al va talabchan onaga aylangandim. O'sha vaqtlarda Lula ham mendan bezor bo'lgan, men pishirgan ovqatni og'ziga olmas, sochlarini o'rib qo'yishimga ham astoydil qarshilik ko'rsatardi. Yanayam og'ir kunlar u maktabda o'qiyotgan kezlarda bo'ldi. Men uning har bir qadamini nazorat qilar va aslzodalari tazyiqidan hushyor bo'lishini tinmay uqtirib yashardim. Xudoyimga behisob shukrki, o'sha mehnatlarim zoye ketmadi, Lula o'ziga ishongan, mustaqil va barkamol inson bo'lib ulg'aydi.

Mana endi u homilador. Butun vujudi bilan intiqib, orziqib, tilangan holda jon parchasi – aziz farzandini kutyapti. Ilohim, eson-omon qutulib olgin, Lulaginam! Agar sen onalik nechog'lik shirin baxt ekanligini bilganingda edi, yuraging tars yorilgudek, bundan-da ming karra baxtiyor bo'lib ketarding! Ha, onalik nihoyatda ulkan baxt, Lula! Sen va sening jufting yaqin kunlarda dunyodagi eng xushbaxt insonlar bo'lasiz! Axir o'zing bir tasavvur qilib ko'rgin-a: chaqaloq! Olamning eng yuksak ne'mati bu chaqaloqdir. Lula, sen meni bir fursat yaxshilab tingla, qizalog'im. Sen ona bo'lgan onlarda shu kurrayi koinotning qanchalar cheksiz va chegarasiz ekanligini, uning qay tarzda ayla-

nib, yashab turishini, yer va samo qanday tilsimot ekanligini yanada chuqurroq anglab yetasan. O'shanda yanayam baxtli bo'lasan, Lula!

Senga Xudo yor bo'lsin, nuridiydam! Bu duo shu yorug' olamdagi har bitta onaning eng o'tli iltijosidir.

Ilohim, Yaratganning o'zi har bir go'dakni o'z panohida asrasin!

Qandilat YUSUPOVA tarjimasi

OGGINING YANGI YIL HIKOYASI

Kamina va Oggi bir-birimizni o'n bir yildan beri yaxshi taniymiz. U Bruklin savdo markazi hisoblangan Kort-Stritdagi tamaki do'konida sotuvchi. Men yoqtiradigan nemis tamakilarini faqat shu yerdan topish mumkin, shu vajdan bu yerga tez-tez kelib turaman.

Bir kuni oshnam do'konda jurnal varaqlab turarkan, unda mening yangi kitobim haqidagi maqola va fotosuratimga ko'zi tushibdi. Bu esa o'zini suratlash kabi tutadigan Oggiga ayricha ta'sir etibdi.

Alqissa, shundan so'ng u do'konining orqa tomonidagi mo'jazgina derazasiz hujrada karton qutini ochdi va ichidan aynan bir xildagi o'n ikkita fotoalbomni oldi. Bular uning ijodiy ishlari ekan. Aytishicha, bir kunda besh daqiqadan kamroq vaqt kifoya qilarkan bu mashg'ulotga. Eng qizig'i, o'tgan o'n ikki yil mobaynida har tong Atlantik va Klinton ko'chalarini aniq bir joyda turib, soat rap-pa-raso yettida faqat bir manzarani bir xil tusda suratga olib kelarkan. O'n ikki yildan buyon bir manzarani bir vaqtda va bir joydan turib olingan rasmlari soni hozir to'rt mingtadan oshib qolibdi. Har bir albomda bir yilga doir suratlar jamlangan bo'lib, ularning barchasi birinchi yanvardan o'ttiz birinchi dekabrgacha sanama-sana tartiblangan ekan.

To'plamlarni sekin-astalik bilan varaqlar ekanman, Ogginging ishini o'rgana boshladim. Suratlarda akslangan transport qatnovlarining ko'z ilg'amas harakatini payqadim. Ertalabki to's-to'polonlarni, dam olish kunlaridagi sokinlikni, shanbalar va yakshanbalar orasidagi tafovutni kashf etdim. Keyin esa asta-sekinlik bilan oldingi suratlardagi kishilarni taniy boshladim, ularning ishga yo'l olganlari, aniq bir kishining har tong aniq bir joydan o'tayotgani, o'zlarining bir lahzalik hayotlarini Ogginging kamera tasmasida yashab o'tganlarini angladim. Demak, Oggi vaqtni, hayotni suratlarga muhrlagan.

O'sha kundan boshlab biz uning ishini ko'p bora muhokama qildik, lekin faqat o'tgan haftagina men uni bu ishga nima undaganini, qo'liga kamera qanday tushib qolgani-yu, ilk marta qanday suratga olganini bilishga muyassar bo'ldim.

Xullas, bundan sal ilgari „Nyu-York Tayms“dan bir muharrir menga telefon qildi va Yangi yil tongidagi maxsus son uchun biror bir hikoya yozib berishimni so'radi. Men unga harakat qilib ko'rishimni aytib xayrlashdim. Ammo telefon go'shagini joyiga ilishim bilanoq meni vahima bosdi. Yangi yil haqida nimaniam bilaman? Buyurtma hikoya yozishni eplay olamanmikin?

Keyingi bir necha kunni tushkunlik ichra tentirab, Dikkensning sharpalari bilan olishib, O. Genri va Yangi yil ruhiyatini so'zda chizgan boshqa mo'hir ijodkorlar haqida xayol surib o'tkazdim.

Payshanba kuni sayrga chiqdim, musaffo havo xayollarimdagi betartiblikka barham berishidan umidvor edim. Kun tushdan og'gan mahal tamaki do'koni oldida to'xtadim, Oggi har doimgidek pesh-taxta ortida turardi. U mendan hol-ahvol so'radi.

Shundog'am to'lib turgan ko'nglimni to'kib solish uchun Oggi eng munosib hamsuhbat edi. U gapimni bo'lmay tingladi va:

– Yangi yil hikoyasi degin? Bor-yo'g'i shumi? Agar meni tushlik bilan siylasang, eng ajoyib Yangi yil voqeasini aytib beraman. Ishonaver, undagi har bir so'z – haqiqat, – degancha kaminani ovutdi.

Biz Jekning sal pastroqdagi tamaddixonasiga tushdik. Chekkaroqdagi bo'sh stolga o'tirdik, bu-yurtma berdik va Oggi hikoyasini boshladi:

– Yetmish ikkinchi yilning yozi edi. Bir kuni tongda bir yigit do'konga keldi va mahsulotlardan o'g'iray boshladi. Adashmasam, o'n to'qqiz yo yigirma yoshlar atrofida bo'lsa kerak, ammo men u kabi ma'yus o'g'rini ko'rmaganman. U uzun devor bo'ylab qo'yilgan kitoblar rastasi oldida turgan cha paltoining cho'ntagini to'ldirardi. Peshtaxta oldi juda gavjum bo'lgani sabab men buni birinchi gal sezmadim. Lekin keyingi safar uning qilmishini payqab qolib, bor ovozim bilan baqirdim. U xuddi quyon kabi bir sakrashda turgan yeridan g'oyib bo'ldi, men peshtaxtadan oshib o'tgunimcha, u Atlantik ko'chasi bo'ylab chopib borardi. Qariyb ko'chaning yarmigacha quvib bordim va oxiri to'xtadim. U yo'lda bir nimani tushirib qoldirdi, men ham yugurishdan naf yo'qligini anglab tin oldim va tushib qolgan narsani oldim. Bu uning hamyoniga o'xshardi. Ichida sariq chaqasi ham yo'q, lekin haydovchilik guvohnomasi va uch-to'rtta rasmlariga ko'zim tushdi. Men bu dalillarni polit-siyaga topshirib, uni qamatmoqchi bo'ldim. Guvohnomadan uning ismi va manzilini o'qidim. Birdan yuragimda unga nisbatan achinish hissi qo'zg'aldi. Axir, u mayda bezori bo'lsa. Suratlar-

ga nigoh solib, g'azabim bosildi. Robert Gudvin. Uning ismi shunday edi. Bir suratda u onasi va buvisini quchgancha qiyofalangan bo'lsa, boshqa birida beysbol kiyimida, og'zi qulog'ida. Yuragim g'alati bo'lib ketdi. Bechora bruklinlik, o'sha arzi-magan kitoblar nega kerak bo'ldiykin unga?

Men barchasini hamyon ichiga qayta joyladim. Ba'zi-bazida noma'lum bir kuch barini egasiga qaytarishga undasa-da, men bu fikrni rad eta-verardim. Vaqt o'tib Yangi yil shukuhi kirib kela boshladi. Bayram tongini o'z uyimda, xuddi bu shodiyonaning dunyoda yolg'iz mengagina aloqasi yo'qdek kutib olarkanman, oshxonadagi idish ja-voni ichida yotgan o'sha hamyon lop etib miyamga urdi. Eh, yer yutsin meni! Nahotki, umrimda bir marta bo'lsin birovga yaxshilik qilolmasam?! E-gninga paltomni ilib, hamyon egasini topish maq-sadida ko'chaga otlandim. Manzilda Brum-Hill de-gan joy ko'rsatilgandi. Nihoyat, manzilni topdim va muzlab qolgan barmog'im bilan eshik qo'ng'i-rog'ini bir necha marta bosdim. Xiyol kutdim. Endi ortimga o'girilgandimki, ichkaridan kimning-dir qadam tovushlari eshitildi. Keksa ayol ovozi kimligimni so'radi va men Robert Gudvinni izlab kelganimni aytdim.

– Bu senmisan, Robert? – so'radi kampir va ka-mida o'n besh martacha burab eshikni ochdi.

Kampir sakson yoshlar atrofida edi, balki, to'q-sondir. Birinchi nazardayoq uning ko'zlari so'qir-ligini bildim.

– Kelishingni bilardim, Robert, – quvondi u. – Yangi yilda Etel buvingni yo'qlash esingdan chiq-masligini bilardim.

Kampir qo'llarini keng ochib, meni quchmoqchi bo'lardi. O'zing tushunib turganingdek, mening o'ylab o'tirishga vaqtim ham yo'q edi.

– Albatta, Etel buvi! – dedim. – Sizni bayram bilan qutlash uchun qaytib keldim.

Nega bunday qilganimni aslo so‘rama. O‘zim ham bilmayman, to‘g‘risi. Balki, ko‘ngliga ozor bergim kelmagandir.

Birgalashib ichkariga kirdik va kunni kech qildik. Uning uyi nihoyatda besaranjom, chang bosib yotgandi, albatta, ko‘zi ojiz va qarovsiz keksaning turmushini bundan bo‘lakcha tasavvur qilish ham mushkul. U tinimsiz o‘zim haqimda gapirib berishimni so‘rardi. Men ham uni aldashda davom etdim. Kampirga tamaki do‘konidan yaxshigina ish topganimni, yaqinda uylanmoqchiligimni va shunga o‘xshash yana bir qancha yolg‘onlarni to‘qib tashladim. Ojiza ham mening har bir hikoyamga chin dildan ishonayotgandek ko‘rsatardi o‘zini.

– Juda yaxshi, Robert, men doim ishlaring o‘ngidan kelishiga ishonaman, – dedi u kemshik og‘zida tabassum chizib.

Birozdan so‘ng oshqozonim nog‘ora chala boshladi, juda ochqagandim. Mezbonning uyida biror yegulik yo‘qligiga amin bo‘lganim sabab ko‘chaga chiqib, qo‘shni do‘kondan oziq-ovqat olib keldim. Pishirilgan tayyor jo‘ja, sho‘rva, kartoshkali salat, shokoladli tort va boshqa taomlar bilan kampirni xursand qilgim keldi. Xullas, kechki ovqat uchun Yangi yil dasturxonini tuzadik. Ovqatdan so‘ng mehmonxonaga o‘tishdan avval qo‘limni yuvib olmoqchi bo‘ldim va yuvinish xonasiga o‘tdim. Xuddi mana shu yerda barchasi butunlay o‘zgarib ketdi. O‘zimni Etel xonimning nabirasi qilib ko‘rsatish qanchalar tentaklik bo‘lsa, bu qilgan ishim g‘irt ahmoqlikning o‘zginasi edi va men o‘zimni hech qachon kechirolmayman.

Yuvinish xonasiga kirishim bilan ichki devor ustiga terib qo‘yilgan olti-yettita fotoapparat ko‘z-

ga tashlandi. So'nggi rusumdagi 35 millimetrli kameraga ega bo'lgan, hatto hali qutisi ochilmagan asl mahsulot edi bari. Darhol bu Robertning ishi ekanligini tushundim, demak, bu yer uning o'g'irlangan mollari uchun ombor vazifasini bajaradi. Men o'sha kunga qadar biror marta ham suratga olib ko'rmaganman va hech qachon birovning narsasini o'g'irlamaganman. Ammo o'shanda shulardan biri meniki bo'lishini chin dildan istadim. Shu zahoti, o'ylab o'tirmasdan birini qo'tig'im ostiga yashirgancha mehmonxonaga qaytdim. Kelganimda Etel xonim kursida pinakka ketgan ekan. Oshxonaga borib, barcha idishlarni yuvdim, tozaladim, shuncha shovqinga qaramay kampir xuddi beg'ubor go'dak kabi pishillab uxlardi. Uni bezovta qilmasdan chiqib ketishga qaror qildim. Afsuski, xayrlashuv maktubini ham qoldirolmadim, chunki baribir o'qiyolmaydi. Nevarasining hamyonini stol ustida qoldirib, fotoapparatni oldim va uyni tark etdim. Shu bilan hikoya ham o'z yakuniga yetdi.

– Kampirdan xabar olishga qaytib bormadingmi? – so'radim men.

– Bir marta, – dedi Oggi. – Oradan uch-to'rt oy o'tib. Qilgan ishimga menga tinchlik bermasdi, qalb xotirjamligidan ayrildim, shu sabab uni biror marta ishlatganim yo'q. Oxiri apparatni qaytarishga qaror qildim, ammo kampirni topolmadim. Uning ahvoli nima kechganini aniqlayolmadim, o'sha uyga boshqa kishilar ko'chib kelishgandi, ammo ulardan ham biror ma'lumot chiqmadi.

– Balki, kampir olamdan o'tgandir.

– Ehtimol.

– Bundan chiqdi, u o'zining oxirgi Yangi yil bayramini sen bilan nishonlabdi-da.

– Menimcha ham shunday, biroq men bu haqda o'ylab ko'rmagan ekanman.

– Bu juda savobli ish, Oggi. Sen unga yaxshilik qilgansan.

– Men uni aldadim, uyida o‘g‘irlik qildim. Qanday qilib buni yaxshi ish deyishing mumkin, hayronman.

– Sen unga xursandchilik ulashgansan. Fotoapparatga keladigan bo‘lsak, uning o‘zi o‘g‘irlangan match edi, axir, sen uni haqiqiy egasidan tortib olmading-ku, to‘g‘rimi?

– Nima deb o‘ylashni ham bilmayman, Pol.

– Nima bo‘lganda ham sen uni ezgu maqsad yo‘lida ishlatyapsan.

– Endi Yangi yil hikoyasini yozishga tayyormisan?

– Menimcha, tayyorman.

Bir lahza uning yuziga tikildim va kutilmagan-da mug‘ombirona tirjayish alomatlarini payqadim. Bunga ishonolmasdim, lekin uning nigohlaridagi sirlilikni, ichki zavq-shavqni o‘zida mujassam etgan quvlikni ko‘rishim bilan, barchasini Oggining o‘zi o‘ylab topganini tushunib yetdim.

– Sen juda ustasi farangsan, Oggi. – dedim. – Yordaming uchun katta rahmat!

– Bajon-u dil.

– Menimcha, sendan yana qarzdor bo‘ldim.

– Yo‘q. Shunchaki hammasini men aytgandek qilib yozsang bas, shunda qarzdor bo‘lmaysan.

– Faqat tushlikdan tashqari.

– Ha, to‘g‘ri, tushlikdan tashqari.

Men Oggining tabassumiga javoban kulib qo‘ydim va tamaddixonada dastyorini chaqirdim.

*Ingliz tilidan
Mukarram OTAMURODOVA tarjimasi*

OROMKURSI

Urush endigina tamom boʻlgan yillar edi, yoshi bir joyga borib qolgan Pegi buvi oʻz ovulidagi oliyhimmat janobning huzuriga bordi-da, dardini siyoh qildi:

– Marhamatli xojam, mening ham vaqti soatim yetib qolgan koʻrinadi, lekin shunga qaramay, hech qachon sevimli yerlarimni tashlab ketmayman, deb oʻzimga juda mahkam turardim. Biroq koʻrib turibsizki, tanam allaqachon quvvatdan qolib, kunlarim bazoʻr sudralib oʻtayotgandek bir ahvolga kelib qolibman. Endi birdan bir orzuyim, necha yillik qarddon dalalarimni koʻz qorachugʻidek asrab-avaylovchi ishonchli bitta insonga topshir-samu Yaratganning omonatini osoyish bir joyda yashab, tinchgina bajo keltirsam... Shunga nima deysiz?

Xoja bilan uning xotini Pegi buvini ancha vaqtdan beri yaxshi bilishardi, bu tinib-tinchimas kampir ertadan kechgacha chumolidek tinimsiz ishlagani ishlagan, nihoyatda mehnatga sadoqati baland dehqon ayoli edi. Kampirning iltijosi koʻpga choʻzilmadi, darhol ekin maydonlari qaytadan roʻyxatga olinib, yana qayta ishlovga berildi, hamma yoq bir zumda ostin-ustin boʻlib ketdi, barcha ish qizgʻin tus oldi, hatto biydek dalaning oyogʻidan zahmatkash buvi uchun qulay hujracha ham qurib bitkazildi. Ayniqsa, oliyhimmat oʻsha

janobning ayoli Pegi buvi uchun olingan nihoyatda soz tebratma kursini ko'rib, yuzi quvonchdan quyoshdek porlab ketdi, negaki bu kursi jonsarak kampirning o'zi aytgandek naq „osoyish joy“ning baayni o'zginasi bo'lib chiqdi. Bundan buyon Pegi buvi har kunini shu oromiy tebratma kursisida maza qilib tebrangancha o'tkazishi shubhasiz, deb o'yladi ayol ichida.

Biroq bir umr suyagi mehnatda qotgan odamga birdan buncha ko'p iltifotu xotirjamlik sira yuqmas ekan, serharakat buvi xoja bilan uning rafiqasi yaratib bergan malikalardek shart-sharoitga hecham ko'nikib ketolmadi. O'z uyidek bo'lib qolgan ekinzorlarini topshirgan ikki yil davomida kampirning biror soatida zarracha halovat bo'lmasdi, Xudoning bergan kuni u darmonsiz oyoqlarini bazo'r bosgancha, oqsoqlana-oqsoqlana xojaning shiyponiga bir xildagi maktubni tashib yurishdan aslo charchamadi. Xat hamisha bitta mazmunda bitilardi:

– Bekachim, sizlarga oxirgi marta nazar solgani, shunchaki xabar olib qo'yay deb keldim. O'tinaman, bunaqa kelib turishlarimga yo'q demasangiz. Bepoyon dalalarimga, munavvar yerlarimga to'yib-to'yib termilishimga, butun ko'ksimni to'ldirib uzoq-uzoq hidlab olishimga, bag'riga bosh qo'yib bir muddat ko'z yumib turishimga bir martayam yo'q demasangizlar. Zero, shu nursiz nigohlaringa ularning suratini manguga muhrlab olsam, dalalarimning butun tarhi-yu ifodasini shu qaroqlaringa chizib olsamu dunyodan bearmon ko'z yumsam... yo'q demanglar, yolvoraman sizlardan! Zotan, qaysidir tongda Pegi buvining joni ekinzorlari quchog'ida uzilibdi, degan sovuq xabarni eshitib bir umr armon dog'ida o'tmang-

lar, azizlarim! Toshdek murdaga aylanmasimdan, qo'qqis u dunyoga rixlat etmasimdan, shu besh kunlik hayotimni tug'ishgan farzandimdek jonajon yerlaringa kelib o'tkazishimni malol olmasangiz, bundan ancha yengil tortgan bo'lardim...

Bunday keti uzilmas tashriflardan so'ng Pegi buvini nafaqat tasalli so'zlar, balki etagini bir dunyo yeguliklar bilan hujrasiga kuzatib qo'yishardi.

Ko'pni ko'rgan xojaning esa vaqt o'tgani sayin bu keksa ayolning kuchdan qolib, qarilikni bo'y-niga olish o'rniga, aksincha tobora g'ayratga to'lib, hammani ochiq-oshkora ortda qoldirishga bel bog'layotgani, bir daqiqayam harakatdan qolmayotgani, sochi umr bo'yi mehnatda oqargan bo'lsayam yana va yana o'zini behudud mashaqqatlarga urayotgani, tag'in javlon urib ter to'kkisi kelayotgani qattiq taajjubga solardi. Bundan-da ajablanarlisi, janobning Pegi buvi bilan qilgan oxirgi suhbatida ro'y berdi: Hamisha yuzida ter tepchib, inqillab bo'lsa-da har tong ulkan ekinzorlarini erinmay aylanib chiqadigan bu mehnatsevar kampirning yoshi rappa-raso bir yuzu yigirma beshda ekan. Avvaliga xojaning bu gapga mutlaqo ishongisi kelmadi, ammo odamlar Pegi buvini bundan-da ko'proq yashab qo'yganini aytishganida, hayratdan ikkala yoqasiniyam ushlab qoldi. Ammo bu baribir aql bovar qilmas haqiqat edi.

Dilobar ASLIDDIN qizi tarjimai

KOINOT SOVG'ASI

Ular kosmoportga Yangi yildan bir necha kun oldin yetib kelishdi. Bu bolakayning kosmosga ilk sayohati edi; avval hecham raketaga chiqmagan-di. Ota-ona esa bu sayohat ko'ngilli o'tishi uchun harakat qilishardi. Mana, ular Yerni tark etishmoqda, bojxona to'sig'idan o'tar ekanlar, u yerda yasatib qo'yilgan archa va uning ajoyib chiroqchalari ko'zlarini qamashtirardi. Kosmos sayohati go'yo ulardan bayram quvonchi, Yangi yil shukuhini olib qo'yayotgandek tuyuldi.

Bolakay kutish zalida o'tirardi. Ota-onasi esa Xalqaro sayyoralar idorasi xodimi bilan tortishib, tinkasi qurigan holda bolaning yoniga kelishdi.

- Endi nima qildik?
- Qo'limizdan hech nima kelmaydi.
- Qonun-qoidalari bir tiyinga qimmat!
- Axir, u yerda archasiz bayram bo'ladimi?

Ota-onasining bu kabi hayqiriqlari tinmay turib, Marsga uchadigan raketa sirenasi ham chalingdi. Bola ota-onasining ortidan ergashdi. Hamma jim edi.

- Bir nima o'ylab toparman, - dedi nihoyat ota.
- Endi archasiz nima qilamiz, dada?

Raketa dvigateli ishga tushdi, bir silkindi-yu, ortidan olov chiqarib Yerni tark etdi. Bugun 2052-yil 24-dekabr sanasi edi. Raketa esa vaqt hukm surmagan; na oy, na yil va na soat bo'lgan makkongga uchib ketdi.

Birinchi kun ular to'liq uxlashdi.

Otaning soati Nyu-York vaqtini ko'rsatib turardi. Bola raketada zerikdimi, otasiga so'z qotdi:

– Illuminatordan qarashni istayman.

Raketada faqat bitta illuminator oyna bor edi. U yuqori palubada joylashgan juda katta oyna edi.

– Hozir emas, – dedi otasi, – keyinroq hammamiz borib tomosha qilamiz.

– Lekin qayerda uchayotganimiz men uchun qiziq-da.

– Sal kuta qol, o'g'lim.

Ota o'g'liga atab qo'ygan sovg'a va chiroqlar bilan yasatilgan archa Yerda qolib ketganidan xijolat tortardi. Endi unga nima sovg'a qiladi? O'yla! Taxminan, u topdi! Axir, Yangi yilni kosmosda kutib olish haqiqiy shodlikka aylanishi kerak.

– O'g'lim, yarim soatdan keyin Yangi yil kirib keladi, – jilmaydi ota.

– Oh, – dedi ona. U o'g'li zora bayram haqida esidan chiqarsa, deb umid qilgandi.

Bolakay jonlanib qoldi.

– Bilaman, bilaman! Menga Yangi yil sovg'asini berasizlar-a? Archa ham... va'da bergandingiz.

– Ha, ha, albatta, sovg'am bor, umringda ko'rmagansan bunaqasini, – dedi otasi.

– Lekin... – ona esa hech nimani tushunmasdi.

– Men o'ylab qo'ydim. Bu eng a'lo bayram bo'ladidi. Hozir esa bir joyga borib kelishim kerak.

Otasi yigirma daqiqalardan so'ng jilmayganicha qaytib keldi.

– Bayramga oz qoldi!

– Soatingizga qarab tursam maylimi? – so'radi o'g'li. Soatni olgach esa undan ko'zlarini uzmay turdi.

– Ana Yangi yil, Yangi yil keldi! Sovg‘alar vaqti yetdi!

– Yura qol, – ota uni yo‘lak bo‘ylab yetaklab, tepaga olib chiqdi. Ayol ham ularning ketidan odimladi.

– Hozir ko‘rasan, kelib qoldik.

Ular katta yopiq eshik qarshisida to‘xtashdi. Ota uni uch marta taqillatdi. So‘ngra yana ikki marta. Eshik ochildi. Xona zim-ziyo bo‘lib, qandaydir ovozlar kelib turardi.

– Kir, o‘g‘lim.

– Qorong‘i-ku?

– Qo‘lingdan ushlab boraman, yur sen ham, oyisi.

Ular ichkariga kirishdi, eshik yopildi. Ularning qarshisida ulkan oyna. Undan koinot yaqqol ko‘rinib turardi. Bolakay tashqariga tikilib qoldi. Xona bo‘ylab Yangi yil qo‘shig‘i tarala boshladi.

– Yangi yil bilan, azizlarim! – dedi ota.

Bola asta oynaga yaqinlashib, yuzini muzdek shishaga bosarkan, kosmosga qarab to‘ymas, chunki u yerda haqiqiy Yangi yil bo‘layotgandi. Milliard-milliard yulduzlar archani bezab turgan chiroqlar edi go‘yo, cheksiz samo esa ko‘m-ko‘k archa kabi tovlanardi. Bunday ulkan bayram sovg‘asini ko‘rmagan bolakay esa hayrat dengizida suzardi.

Nodirabegim IBROHIMOVA tarjimasini

HAYOTNING BESH TORTIG'I

Bir kuni erta tongda Pari o'z savatini ko'tarib yosh yigitning huzuriga tashrif buyuribdi.

– Bular mening sovg'alarim. Ulardan xohlagan bittasini tanlab ol, qolganini qaytarib olib ketaman. Ammo tanlovda juda ziyrak bo'l, ularning orasida faqat birgina sovg'a juda qimmatlidir! – debdi Pari yigitga.

Sovg'alar quyidagilar edi: Shuhrat, Sevgi, Boylik, Rohat va Halollik.

Yosh yigitcha besabrlik bilan debdi:

– O'ylashga hojat yo'q. Men Rohatni tanlayman!

Shunday qilib, yigitga uch yil muhlat berilibdi. Ammo qisqagina shu hayot behuda va zerikarli o'tibdi. Oxir-oqibat yigit uch yilini xazon qilgach, „Vaqt ortga qaytsa, Parining boshqa tortig'ini tanlagan bo'lardim“, deb o'kinibdi.

Bir payt uning yonida Pari paydo bo'libdi va debdi:

– Mening to'rtta sovg'am qoldi. Senga yana bir bor tanlash imkoni beriladi. Ular ichidan a'losini tanla!

Yigit uzoq o'ylab, Sevgini tanlashga qaror qilibdi. Ammo Parining ko'zidan tomayotgan ko'z yoshlarni sezmad. Oradan belgilangan yil o'tib, erkak qabr tepasida turardi, yonida esa hech kim yo'q edi.

„Hamma suygan ayollarim mendan voz kechdi. Mana, oxirgi sevgan insonim ham mendan oldin

u dunyoga yoʻl oldi. Sevgi deya minglab soatlarim anduhda oʻtdi. Tanlovimdan afsusdaman!..“

Pari yana uning yonida paydo boʻlibdi:

– Yana bir bor tanla. Unutma, ular ichida birgina qimmatlisi mavjud. Juda ehtiyotkor boʻl!

Erkak oʻylay-oʻylay Shuhratni tanlabdi. Pari esa unga bir soʻz demay koʻzdan gʻoyib boʻlibdi.

Yillar oʻtib, Pari uning yoniga yana kelib, erkakning xayolidan oʻtayotgan har bir fikrni oʻqib olibdi.

„Mening nomim dunyoga tanildi. Ismim tillarda doston boʻldi, bundan avvaliga mamnun edim. Keyin esa hasad, gʻiybat, igʻvo, koʻrolmaslik kabi qora xayollar meni oʻrab oldi. Yonimda ishonchli qadrdonim qolmadi, juda gʻaribman. Tanlovda yana adashgan ekanman!..“

– Unda yana bir bor urinib koʻr. Atigi ikkita sovgʻam qoldi.

– Boylik – bu kuch. Avval koʻr boʻlgan ekanman. Hayotda eng badavlati oʻzim boʻlaman. Hatto odamlarni ham sotib olaman. Dunyoning bari laz-zatlari oyogʻim ostiga toʻkiladi, umr boʻyi rohatda yashayman. Umrinni notoʻgʻri tanlovlarga bagʻishladim, bu gal adashmayman.

Oradan uch yil oʻtgach, erkak eski-tuski roʻdapoga oʻralgancha bir chetda turardi. Uning ahvoli gʻoyat achinarli, koʻzlaridan tinmay yosh oqardi.

– Men toʻrt ajoyib sovgʻani tanladim. Ammo nega bari menga omadsizlik keltirdi? Naqadar ahmoq ekanman! Pari nazarda tutgan sovgʻani nega olmadim-a?! Hoy-u havasga, aldamchi va oʻtkinchi narsalarga uchdim.

Pari uning yoniga kelib, bergan toʻrt sovgʻasini qaytarib olibdi.

- Menga atalgan o'sha oxirgi sovg'ang qani?
- Afsuski, uni boshqa bir inson tanladi. Endi Halollik u bilan toabad birga, qaytarib ololmayman. Senga esa faqat uzoq keksalik hamroh bo'ladi.

Nodirabegim IBROHIMOVA tarjimasi

HAYOTGA MUHABBAT

Ular oqsoqlanib, soyga tomon tushib borishardi. Hamrohlardan biri, oldinda ketayotgani, toshloq yerda qoqilib, gandiraklab ketdi. Ikkalasi ham charchab holdan toygan, yuzlaridan chidam va itoatkorlik ifodalari ko'rinib turadi – bu uzoq vaqt qiyinchilik chekish natijasi. Orqalaridagi qayish bilan tortib bog'langan og'ir yuklari yelkalarini ezadi. Ikkalasida ham bittadan miltiq. Ikkalasi ham bukchayib, engashib, ko'zlarini yerdan uzmay boradilar.

– Qani endi yashirib qo'ygani joyimizdagi o'qlardan hozir ikkitaginasini bo'lsa, – deb qo'ydi ulardan biri.

Azbaroyi madorsizligidan ovozi zaif chiqdi. O'zi behafsala gapirar edi; toshlarga urilib, ko'piklanib oqayotgan sutdek oppoq suvga endi oyoq bosgan sherigi esa, unga hech narsa deb javob bermadi.

Ikkinchisi ham sherigi orqasidan suvga tushdi. Suv muzdek sovuq bo'lishiga qaramay, ular oyoq kiyimlarini yechmadilar, suv shu qadar sovuq ediki, ularning oyoqlari, hatto oyoq barmoqlari ham sovuqdan uvushib qoldi.

Ba'zi joylarda suv tizzadan kelar, shitob bilan urilganda o'zlarini tutolmay gandiraklab ketadilar.

Orqada kelayotgan yo'lovchi silliq toshga tiyg'anib ketib yiqilishiga oz qoldi, og'riqdan qattiq ixrab yubordi-yu, ammo yiqilmadi. Boshi aylandi, shekilli, munkib ketib, xuddi havodan tayanch topish-

ga intilgandek bo'sh qo'lini oldinga cho'zdi. O'zini o'nglab oldi-da, oldinga qadam bosdi, lekin yana toyib ketib, sal bo'lmasa yiqilayozdi. Shundan keyin to'xtab, o'z sherigiga qarab qo'ydi: sherigi esa orqasiga ham qaramay, hamon oldinga ketmoqda edi.

Bir narsani o'ylayotgandek, birpas qimirlamay turdi, keyin:

– Menga qara, Bill, oyog'imni chiqarib oldim! – deb qichqirdi.

Bill oyoqlarini sudrab sutdek oppoq suvdan kechib borardi. U orqasiga biror marta ham qayrilib qaramadi. Sherigi uning orqasidan qarab turardi, yuzi hali ham avvalgidek hech narsani ifoda qilmasa-da, ko'zlarida yaralangan bug'u singari chuqur qayg'u belgilari paydo bo'ldi.

Mana, Bill qarshi qirg'oqqa o'tib oldi-da, kalovlanib yurib ketdi. Suvning o'rtasida turgan hamrohi undan ko'zini olmay qarab turdi. Uning lablari shu qadar titrar ediki, o'siq sariq mo'ylovining tuklari uchib-uchib ketardi. U tilining uchi bilan qoq qurigan lablarini bir yalab oldi-da:

– Bill! – deb qichqirdi.

Bu falokatga yo'liqqan odamning jon achchig'idagi hayqirig'i edi, ammo Bill qayrilib qaramadi. Orqada qolib ketgan sherigi uning orqasidan uzoq vaqt qarab turdi: sherigi lapanglab, oqsoqlanib, qoqilib-suqilib, tepalikda ko'ringan egri-bugri ufq chiziqlari tomon asta-sekin ko'tarilib borardi, Bill to tepalikni oshib, ko'zdan g'oyib bo'lib ketguncha, sherigi uning orqasidan qarab turdi. Shundan keyin u tarafdin ko'zini uzdi va Bill ketgandan keyin o'zi yolg'iz qolgan yerni bir-bir ko'zdan kechirib chiqdi.

Xuddi ufq tepasida g'ira-shira va cheksiz-cheragasiz quyuq tuman pardasi ortidan zo'rg'a ko'ri nayotgan quyosh xira nur sochib turadi. U butun og'irligini bir oyog'iga solib turib, soatini oldi, soat to'rt edi. So'nggi ikki hafta ichida u hisobni yo'qotib qo'ydi: iyulning oxiri yoki avgustning boshlari bo'lganidan quyosh shimoli-g'arbda bo'lishi kerak edi. U janub tomonga qaradi, mana shu yoqimsiz tepaliklar orqasida allaqayerda Katta Ayiq ko'li bor, xuddi o'sha tomonda Kanada sahrosidan mudhish shimoliy Qutb doirasi o'tadi, deb o'ylab qo'ydi, u turgan soy Koppermayn daryosining irmog'i, Koppermayn esa shimol tomonga oqib, Koronatsiya ko'rfaziga, Shimoliy Muz dengiziga quyiladi. Uning o'zi u yerlarga hech qachon bormagan, lekin buning hammasini bir kun Gudzon ko'rfazi kompaniyasining xaritasida ko'rgan.

U o'zi yolg'iz qolgan joyini yana bir marta ko'zdan kechirdi. Tevarak-atrof sovuqdan sovuq bir manzarani tashkil etardi. Pastakkina tepachalar bir xildagi egri-bugri chiziq hosil qilib, to ufqqa tutashguncha cho'zilib ketgan. Na biron daraxt, na buta, na o't-o'lan ko'rinadi – poyonsiz va dahshatli sahrodan boshqa hech narsa yo'q. Uning ko'zlarida qo'rquv ifodalari ko'rindi.

– Bill! – deb pichirladi u, ketidan yana: – Bill! – deb takrorladi.

Poyonsiz sahro go'yo qudratli kuchi bilan bosayotganday, mudhish sokinligi bilan ezayotganday, u loyqalanib oqayotgan soy o'rtasida cho'qqayib o'tirib qoldi. U xuddi bezgak tutayotgandek qaltirab ketdi, shu payt miltig'i shalp etib suvga tushdi. Bu uni o'ziga keltirdi. U qo'rquvni yengib, es-hushini yig'di, keyin qo'lini suvga tiqib paypaslandi-da, miltig'ini topdi. So'ng mayib oyog'iga og'irlik kamroq

tushsin uchun yukni chap yelkasiga surib oldi va har oyoq bosganda og'riqdan basharasini burish-tirib, zo'r ehtiyot bilan sekin-asta qirg'oqqa yura boshladi.

U to'xtamay yuraverdi. Og'riqqa sira e'tibor bermay, o'lgudek tirishqoqlik bilan shoshib Bill oshib o'tib ketgan tepalik ustiga chiqaverdi, shunda o'zi kalovlanib zo'rg'a oyoq sudrab borayotgan Billdan ham kulgiliroq va qo'polroq bo'lib ketdi. Tepalikka chiqib qarasa, vodiya hech kim yo'q ekan! Uni yana qo'rquv bosdi, keyin qo'rquvni yana yengib, qopini chap yelkasiga yana ham surib oldi-da, oqsoqlanib-oqsoqlanib pastga tusha boshladi.

Vodiyning pastligi balchiqzor bo'lib, chimlik jiqqa suv edi. Har qadam bosganda suv sachrar, oyog'ini nam chimlikdan har ko'tarib bosganda shalop-shulup etgan tovush chiqardi. U Billning izidan yurishga intilib, ko'loblarni aylanib o'tar yoki chimliklar ustida xuddi orol singari qaqqayib turgan toshlar ustidan borardi.

U yolg'iz qolgan bo'lsa ham yo'ldan adashmadi. Yana biroz yurgandan keyin atrofni pastakkina nimjon quruq paxta va archalar o'rab yotgan kichkina Titchinnichili ko'liga yetib borishini bilardi, bu ko'lning ismi mahalliy tilda „Kichik Og'ochlar O'l-kasi“ degan ma'noni anglatardi. Shu ko'lga bir ariq kelib quyiladi, suvi ham loyqa emas. Ariq bo'ylarida qamish o'sadi. Buni u yaxshi eslaydi, lekin u yerda daraxt yo'q. U ariq bo'ylab yuqoriga, soygacha boradi. Shu yerdan g'arbga oqayotgan boshqa bir ariq yoqalab Diz daryosiga qadar boradi. Xuddi o'sha yerda ustiga tosh bostirilgan, to'nkarib qo'yilgan qayiq ostiga yashirib qo'yilgan narsalarni topadi. U yerda miltiq o'qi, baliq tutadigan qarmoq va qarmoq

iplari, kichik bir to'ra, umuman, ovqat topish uchun zarur narsalarning hammasi yashirib qo'yilgan. Bundan tashqari, o'sha yerda oz bo'lsa ham un, bir parcha go'sht, loviya ham bor.

Bill uni o'sha yerda kutib turadi, keyin ikkisi Diz daryosi bilan Katta Ayiq ko'liga boradilar, undan keyin ko'ldan o'tib janubga, to Makkenzi daryosiga yetib olguncha doim janubga qarab boraveradilar. Janubga, hamma vaqt janubga qarab boraveradilar – qish esa ularni quvib boradi. Tezoqar soy va jilg'alar muz bilan qoplanadi, sovuq tushadi, ular esa janubga Gudzon ko'rfazidagi faktoriyalardan biriga yetib oladilar, u tomonlarda baland-baland, azamat daraxtlar o'sadi va oziq-ovqat ham istagancha topiladi.

Zo'rg'a sudralib borayotgan yo'lovchi mana shular haqida o'ylar edi. Lekin yurish qanchalik og'ir bo'lmasin, Bill uni yolg'iz tashlab ketmaydi degan fikrga ishonish undan ham qiyin edi. Bill hech shubhasiz uni narsalar yashiringan joyda kutib o'tiradi. U shunday deb o'ylashi kerak, aks holda bundan keyin kurashni davom ettirishning hech qanday ma'nisi yo'q, unda oyoqni cho'zish-u, o'lib qo'ya qolishdan boshqa iloj yo'q. Quyoshning xira gardishi shimoli-g'arb tomonga sekin-asta yashirina borar ekan, u Bill bilan birga yaqinlashib kelayotgan qishdan qochib, janub tomonga qo'yiladigan har qadamini hisoblab chiqdi. U narsalar yashirilgan joydagi va Gudzon ko'rfazi kompaniyasining omboridagi oziq-ovqat zaxirasini qayta-qayta xayolidan kechirdi. Ikki kundan beri u hech narsa yegani yo'q, lekin undan ilgari ham to'yib ovqat yemagan edi. U tez-tez egilib, rangsiz botqoq mevalarini uzib og'ziga solar va chaynab yutib yuborardi.

Mevalar juda sersuv, suvi ichiga ketib, og'zida faqat taxir va qattiq urug'larigina qolardi. Bu mevalar qorin to'yg'azmasligini bilardi, shunday bo'lsa ham ularni sabr bilan chaynar, chunki umid achchiq haqiqat bilan hisoblashmoqni istamas edi.

Soat to'qqizlarda u oyog'ining katta barmog'ini o'tkir tosh qirrasiga urib oldi. Charchoq va darmonsizlikdan gandarablab yiqilib tushdi. Bir yonboshiga ag'anab, anchagacha qimirlamay yotdi. Undan keyin orqasidagi qop qayishini yelkasidan chiqarib, ixrab-ixrab o'tirib oldi. Hali uncha qorong'i tushganicha yo'q edi, shu g'ira-shirada toshlar orasini paypaslab, quruq xas-cho'p yig'a boshladi. Bir tutam xas-cho'p yig'ib o't yoqdi, keyin kotelokka suv solib, tutab-burqsib yonayotgan o'tga qo'ydi.

U qopni ochib, hammadan burun gugurtlarni sanab ko'rdi. Hammasi bo'lib oltmish yetti dona gugurt cho'pi bor edi. U, yanglishgan bo'lmay, deb gugurtni uch marta sanab chiqdi. Gugurtni uch bo'lakka ajratib, har bir bo'lagini qog'ozga o'radi. Bir bo'lagini bo'sh hamyoniga solib qo'ydi, ikkinchisini eskirib ketgan shapkasining astariga tiqdi, uchinchisini esa ko'kragiga yashirib qo'ydi. Bu ishni tamom qilgandan keyin uni birdan qo'rquv bosdi: uch bo'lak gugurtni yana ochib, qaytadan sanab ko'rdi. Gugurt avvalgidek oltmish yetti dona edi.

Oyoq kiyimini o'tga tutib quritdi, mokasini yirtilgan, adyoldan tikilgan paypoqlari chilteshik, oyoqlari bo'lsa qontalash bo'lib ketgandi. To'pig'i qattiq og'rirdi, u to'pig'ini ko'zdan kechirdi. To'pig'i xuddi tizzasidek yo'g'on tortib, shishib ketgandi. U adyollaridan bittasining chetidan uzun qilib yirtib oldi, to'pig'ini mahkam siqib bog'ladi. Keyin yana bir necha parcha yirtib olib, mokasin va paypoq

vazifasini o'tasin, deb oyog'ini aylantirib o'radi-da, qaynagan suvdan ichib oldi, soatini buradi, so'ng adyolga o'ranib yotdi.

U dong qotib uxladi. Yarim tunga borib qorong'i tushdi, lekin bu uzoqqa cho'zilmadi. Shimoli-sharqdan quyosh ko'tarildi, to'g'rirog'i o'sha tomondan tong yorisha boshladi, chunki quyosh yuzini quyuuq tuman qoplagan edi.

Soat oltida u chalqancha yotgani holda uyqudan uyg'ondi, kulrang osmonga qaradi va och qolganini sezdi. Tirsagiga suyanib qaddini ko'tardi va qayrilib qaragan edi, qulog'iga qattiq pishqirgan tovush eshitildi. Qarasa, sezgirlik va qiziqish bilan bir bug'u unga qarab turgan ekan. Bug'u undan ellik qadamcha joyda turardi. Shu ondayoq tovada jizilab qovurilayotgan bug'u go'shtining hidi dimog'iga urilgandek, o'zi go'sht mazasini totgandek bo'ldi. Beixtiyor o'qi yo'q miltig'ini olib o'qtaldi, tepkini bosib yubordi. Bug'u cho'chib bir chekkaga tashlandi va tuyoqlarini tapillatib qochib ketdi.

Odam so'kinib, miltig'ini uloqtirib tashladi, ixrab-ixrab o'rnidan turishga urinib ko'rdi. Ancha uringandan keyin zo'rg'a turib oldi. Bo'g'inlari xuddi zanglab qolgandek edi, ularni to'g'rilash yoki egish juda mashaqqat edi. Nihoyat, u oyoqqa bosgandan keyin ham odamga o'xshab tik turib olish uchun rosa bir daqiqacha urindi.

U chog'roq bir tepalik ustiga chiqib, atrofga nazar tashladi. Bo'zrang chimlik dengizidan boshqa hech narsa – na biron daraxt, na biron buta – hech narsa ko'rinmasdi. Onda-sonda bo'zrang xarsang toshlar, bo'zrang ko'lchalar, bo'zrang ariqlargina ko'zga tashlanadi. Osmon ham bo'zrang edi. Quyosh na nur sochadi, na uning yilt etgan shu'lasini ko'rinib qoladi. U shimol qayoqda ekanini, kecha

kechqurun bu yerga qaysi tomondan kelganini eslay olmadi. Lekin u yoʻldan adashmagan edi. Buni yaxshi biladi. U tezda Kichik Ogʻochlar Oʻlkasiga yetib oladi. U oʻlka shu yaqin orada, chap tomondan boʻlishi kerak, ehtimol, xuddi mana shu koʻrinib turgan tepalikning narigi tomonidadir.

U qaytib tushib, yoʻlga otlandi; tugunini tugdi, uch boʻlak qilib qoʻygan gugurtlarim turibdimi-yoʻqmi, deb paypaslab koʻrdi, lekin sanab oʻtirmadi. U bugʻuning terisidan tikilgan xaltachaga qarab turib, xayol surib qoldi. Xalta uncha katta emas, ichidagi narsalari bilan bir hovuch kelardi. Lekin ogʻirligi oʻn besh qadoq boʻlib, qolgan yukning ogʻirligi bilan teng – uni mana shu tashvishga solardi. U xaltani bir tomonga surib qoʻyib, boshqa narsalarni oʻray boshladi. Keyin xaltachaga qaradi-da, apiltapil qoʻliga oldi, xuddi sahro uning qoʻlidan oltinni tortib olayotgandek, xoʻmrayib atrofga qaradi. Yangidan oʻrnidan turib, yoʻlga tushganda boshqa narsalar qatori xaltacha ham uning orqasida edi.

U chapga tomon burildi. Ahyon-ahyonda toʻxtar va botqoq mevalaridan terib yer edi. Uning oyogʻi butunlay qotib qoldi, oʻzi borgan sari kuchliroq oqsar, lekin oyoq ogʻrigʻi qornidagi ogʻriq azobi oldida hech gap emasdi. Ochlik azobi uni hammadan koʻproq qiynar, qornidagi ogʻriq esa ich-ichidan azob berardi. Endi u Kichkina Ogʻochlar Oʻlkasiga yetib olish uchun qaysi tomonga yurishni ham bilmasdi. Mevalar uni ochlik azobidan qutqarolmas, til va tanglaylarini lovullatib achitardi. Kichikroq bir soylikka yetib borganda, toshlar orasidan qanotlarini qoqib va qir-qirlashib bir toʻp oq kaklik koʻtarildi. U kakliklarga tosh otdi, lekin tekkizolmadi. Keyin u yukini yerga qoʻyib, xuddi chumchuq

poylagan mushukdek, kakliklarning orqasidan pusib oʻrmaalab bora boshladi. Oʻtkir tosh qirralari uning shimlarini parchalab tashladi, tizzalaridan oqqan qon qonli iz qoldirib bordi. Lekin ochlik azo-bi shunchalik kuchli ediki, u boshqa hech qanday ogʻriqni sezmasdi. U balchiqzor chimliklar ustidan oʻrmaalab, kiyimlari hoʻl-shalabbo boʻlib ketgan, badani sovuqdan qotgan edi-yu, lekin faqat ovqat haqida oʻylar, boshqa hech narsani sezmasdi. Atrofidan hadeganda par etib uchib ketayotgan kakliklarning qir-qiri uni masxara qilayotgandek tuyuldi. U kakliklarni soʻkib qoʻydi-da, ularga taqlid qilib qichqira boshladi.

Bir marta u bir kaklikka juda yaqin kelib qoldi, qush, chamasi, uxlab yotardi. U qush toshlar orasidagi oʻz uyasidan yuziga tegib ketay deb parillab uchib chiqmaguncha, kaklikni koʻrmadi. Kaklik bexosdan parillab chiqib qolganiga qaramay, u changal soldi. Qoʻlida qushning uchta pati qoldi. U uchib ketayotgan qushning orqasidan qarab turdi, kaklik goʻyo uning boshiga katta falokat keltirgandek, odam koʻnglida unga nisbatan cheksiz nafrat uygʻondi. Keyin orqasiga qaytib, yukini koʻtarib oldi.

Choshgoh paytida u bir botqoqqa yetib keldi, bu yerda ov koʻproq edi. Xuddi unga oʻchakishganday oldidan yigirmatacha bugʻu oʻtib ketdi, ular shunday yaqindan oʻtdiki, miltiq oʻqi bahuzur yetardi. U jonivorlarni quvlagisi kelib ketdi, quvlasa, ushlab olishiga juda ishonardi. Uning oldidan ogʻziga kaklik tishlagan bir qora tulki oʻtib ketdi. U qichqirib yubordi. Shunday qattiq qichqirdiki, choʻchib ketgan tulki oʻzini bir chetga urdi, ammo kaklikni ogʻzidan tushirib yubormadi.

Kechqurun u qamishlar orasidan ohakdan oppoq loyqalanib oqayotgan ariqcha yoqalab borardi. Bir qamishning ostidan mahkam ushlab, xuddi piyozga o'xshagan bir narsani sug'urib oldi. Qamishning tomiri yumshoq bo'lib, chaynaganda ishtahani ochib, qars-qars qilardi. Lekin o'zi mazasi taxir, xuddi mevaga o'xshagan sersuv bo'lib, och qorinni to'yg'azmasdi. U yukni yerga tashladi-da, xuddi kavsh qaytarayotgan molga o'xshab kavshana-kavshana qamishlar orasidan o'rmalab ketdi.

U juda charchagan, biroz orom olgisi, yotib uxlagisi kelardi; lekin Kichik Og'ochlar O'lkasiga yetib olish orzusi, undan ham zo'rroq bo'lgan ochlik azobi unga tinchlik bermasdi. U bunday uzoq Shimolda qurt va qurbaqalar bo'lmasligini bilsa ham, chuqurchalardan qurbaqa axtarar va oyoqlari bilan yerni titkilab, qurt qidirar edi.

U har bir ko'lma kni sinchiklab qarardi. Pirovardida, qosh qoraygan paytda, bir chuqurda bittagina baliqcha suzib yurganini ko'rib qoldi. U yelkasigacha qo'lini suvga tiqdi. Lekin baliqcha uning qo'lidan sirg'alib chiqib ketdi. Shunda u qo'lini suvga tiqib, butun chuqurchani ostin-ustin qilib loyqalatib yubordi. Butun fikr-u yodi baliq bilan bo'lib, hayajondan suvga tushib ketdi, beligacha suvga botdi. Suvni shunday loyqalatib yubordiki, baliqni ko'rib bo'lmay qoldi, shundan keyin loyqa suv tiniqlashguncha kutib turishga to'g'ri keldi.

U yana baliqni ov qila boshladi-da, suvni yana loyqalatib yubordi. Ortiq kutishga toqat qolmadi. Yukka qo'shib bog'langan paqirchani oldi-da, chuqurdagi suvni bu yoqqa olib to'ka boshladi. Suvni quritish uchun zo'r berib ishladi, ust-boshi shalabbo bo'lib ketdi, shoshilganidan suvni chuqurga shunday yaqin to'kardiki, suv yana qaytib

chuqurga oqib tushardi. So'ngra u qo'lining titra-shi va yuragining qattiq urishiga qaramay, xotirjam bo'lib ishlashga harakat qildi. Yarim soatdan keyin chuqurchada hatto bir hovuch ham suv qolmadi. Biroq baliq yo'q bo'lib qolgandi. Uning ko'zi toshlar orasidagi bir teshikchaga tushdi. Baliq o'sha yer-dan katta bir chuqurga o'tib ketibdi, u chuqurda suv shu qadar ko'p ediki, uning suvini bir kecha-yu bir kunduzda ham tamom qilib bo'lmasdi. Teshik borligini ilgari bilganda, hammadan burun uni tosh bilan berkitib qo'yan bo'lardi, shunda baliq uning qo'lidan qochib qutulolmasdi.

Odam holdan toyib chalchiq yerga o'tirib oldi-da, yig'lab yubordi. Oldin sekin-sekin yig'ladi. Keyin at-rofni o'rab yotgan shafqatsiz biyobonni uyg'otmoq-chi bo'lgandek borgan sari qattiqroq, ho'ng-ho'ng yig'layverdi; ho'ngrab-ho'ngrab, a'zoyi badani titrab yana uzoq yig'ladi.

U o't yoqdi, qaynagan suv ichib, biroz isidi va kechagidek yotish uchun tosh ustiga joy soldi. Yotishdan avval u gugurtning ho'l-quruqligini tek-shirib ko'rdi va soatini burab qo'ydi. Adyol ho'l va muzdek edi. Og'riqdan oyoqlari o'tday yonar, lekin u faqat ochlik azobini sezardi. Kechasi har xil ziyo-fatlar, mehmondorchiliklar va dasturxonga tortil-gan turli noz-ne'matlarni tush ko'rib chiqdi.

U sovuq qotib, kasal bo'lib uyg'ondi. Quyosh ko'rinmasdi. Yer-u osmonning bo'zrang tusi yana ham quyuqlashgan; qattiq shamol urib turar, bi-rinchi yog'gan qor tepaliklarni oppoq tusga kirit-gan. U o't yoqib suv qaynatguncha, havo yana ham quyuqlashgandek, yana ham oqargandek tuyuldi. Bu yog'ayotgan qorning ho'l laylakqorga aylanga-nidan edi. Qor boshida yerga tushgan zamon erib turdi, lekin bora-bora ko'payib, yerning usti qor bi-

lan qoplana boshladi-da, qor quruq xas-cho'plarni ho'l qilib, o'tni o'chirdi.

Bu unga yukini orqasiga ko'tarib, boshi og'gan tomonga yo'lga chiqish uchun belgi bo'ldi. U endi Kichik Og'ochlar O'lkasi haqida ham, Bill haqida ham, Diz daryosi sohilidagi qayiq ostiga yashirilgan narsalar haqida ham o'ylamasdi. Uning fikr-u xayoli ovqat bo'lib qolgan edi. Ochlik uni aqldan ozdirdi. U qayoqqa ketayotganini ham o'ylolmay qoldi. Ishqilib, to'g'ri va tekis vodiya bors bo'lgani edi. U ho'l qor ostidan sersuv mevalarni paypaslab qidirar, qamishlarni tomiri bilan so'g'urib olardi. Lekin bu bemaza yemish uning qorniga orom bermasdi. Yo'lda u mazasi achchiq bir o'simlik topdi, bu o'tdan qancha topsa, hammasini yedi, ammo o'simlik juda oz ekan, bu o'rmalovchi bir o'simlik bo'lib, qor tagida qolgandi.

Shu kecha u o't yoqmadi, suv ham qaynatmadi, adyol ichiga kirib oldi-da, och holda yotib qoldi. Qor asta-sekin sovuq yomg'irga aylandi. Yuziga yomg'ir tomchilari tushayotganini sezib, tez-tez uyqusidan uyg'onib ketardi. Tong otib, yana quyoshsiz bo'zrang kun boshlandi. Yomg'ir to'xtagan. Endi undagi ochlik tuyg'usi o'tmaslashdi. Qornida allaqanday bezillab turgan bir og'riq qoldi, xolos, ammo bu unga uncha azob bermasdi. Uning fikri biroz ravshanlashdi, endi u yana Kichik Og'ochlar O'lkasi haqida, Diz daryosi bo'yiga yashirib qo'yilgan narsalar haqida o'ylay boshladi.

U yirtiq adyoldan qolgan qismini yana uzunasiga yirtib, qoni chiqar darajada shilinib ketgan oyog'ini bog'ladi, chiqqan to'pig'ining lattasini yangiladi-da, yana yo'lga tushishga hozirlandi. Yukni ko'tarib olishdan oldin bug'u terisidan tikilgan xaltaga uzoq tikilib turdi-yu, yana xaltani ham olib ketdi.

Yomg'ir qorni eritib ketgandi, faqat tepachalar-ning uchi oqarib turardi. Quyosh ko'rinib qoldi, bundan foydalanib, yo'lovchi dunyoning to'rt tomonini belgilab oldi, yo'ldan adashganligi aniq bo'ldi. So'nggi kunlarda chap tomonga ko'proq ketib qolgan bo'lsa kerak, endi u to'g'ri yo'lga tushib olish uchun o'ng tomonga qarab yura boshladi.

Ochlik azobi o'tmaslashgan edi-yu, lekin o'zining holdan ketganini sezdi. Dam olish uchun tez-tez to'xtar, yerdan meva terar va qamishlarni tomiri bilan sug'urib olardi. Uning tili qaqrab, shishib ketdi, og'zi achchiq va bemaza. Hammadan ko'proq yuragi bezovta qildi. U bir necha qadam bosmasdan yuragi duk-duk urib ketar, keyin qinidan chiqib ketar darajada dukullab ura boshlardi-da, yo'lovchi bo'g'ilar, o'zdan ketar darajada boshi aylanardi.

Tush paytida u katta bir chuqurda ikkita tanga baliq suzib yurganini ko'rib qoldi. Chuqurning suvini quritib bo'lmasdi, lekin endi u ancha o'zini bosib olgandi, paqirchasi bilan baliqlarni tutib oldi. Baliqlar jimjiloqdek-jimjiloqdek kichkina edi, lekin u ovqat yeyishni uncha istamasdi. Qorin og'rig'i xuddi mudrayotgandek, borgan sari bosib borardi. U baliqlarni xomligicha og'ziga solib, g'ayrat bilan chaynay boshladi. Ishtahasi bo'lmasa ham, ovqat yeyishga o'zini majbur qildi, chunki yashamoq uchun ovqat yeyish zarurligini yaxshi bilardi. Kechqurun u yana uchta tanga baliq tutdi, ikkitasini yeb, uchinchisini ertalabga olib qo'ydi. Quyosh onda-sonda uchrab turgan yo'sinlarni quritganda, u suv qaynatib ichib, biroz isidi. O'sha kuni u o'n mildan ortiq yo'l bosolmadi, ertasiga yuragi gupullab urib ketaverib, besh milga yaqin yo'lni zo'rg'a bosib o'tdi. Qorni uyquga ketgandek ortiq og'rimay

qo'ydi. Endi u notanish yerlardan borardi, bug'ular tez-tez uchrar, hatto bo'rilar ham ko'rinib qolardi. Ularning uvullagan tovushi uzoqdan qulog'iga chalinardi. Bir marta u pusib yo'lini kesib o'tayotgan uchta bo'rini ko'rib qoldi.

Yana tun kirdi, tongda u biroz o'ziga kelib, xaltaning qayishini yechdi-da, ichidagi oltinni yerga to'kdi. Oltinni bab-baravar qilib, ikki qismga bo'ldi. Bir bo'lagini lattaga o'rab, uzoqdan yaxshi ko'rinib turadigan bir tepalikka, toshlar orasiga yashirib qo'ydi. Ikkinchi qismini yana xaltaga solib, og'zini bog'ladi. Keyin u bitta-yu bitta adyolini yirtib, oyoqlarini o'radi. Lekin u hali ham miltig'ini tashlamadi, chunki Diz daryosi bo'yida yashirib qo'yilgan narsalar orasida patronlar bor edi.

Bugun hamma yoqqa tuman tushdi. Shu kun ochlik yana o'zini bildirdi. Yo'lovchi juda zaiflashib qolgan, tez-tez boshi aylanar, vaqti-vaqti bilan hech narsani ko'rmay qolardi. U endi tez-tez qoqilib ketar, yiqilar edi, bir marta to'ppa-to'g'ri kaklik uyasiga yiqilib tushdi. Uyada endigina tuxumni yorib chiqqan kaklik bolalari bor ekan. U shoshib-pishib ularni tiriklayin og'ziga sola boshladi. Kaklik bolalari uning tishlari orasida xuddi tuxum po'stlog'i singari qisirlar edi. Ona kaklik uning tepasida charx aylanib uchib yurar va achchiq-achchiq yig'lardi. Yo'lovchi miltiq qo'ndog'i bilan kaklikni urib tushirmoqchi bo'ldi, lekin qush chap berib qochdi. Keyin u kaklikka tosh ota boshladi-da, qanotini sindirdi. Kaklik yaralangan qanotini sudrab, bir tomonga qarab uchib ketdi, odam uning orqasidan quvlashga tushdi.

Kaklik bolalari uning ishtahasini yana ham ochib yubordi. U kalovlanib, oqsoqlanib goh kak-

likka tosh otar va bo'g'iq qichqirar, goh har yiqilganida chidam bilan o'rnidan turib, qovog'ini solib indamay qadam bosardi, boshi aylanganda hushdan ketmaslik uchun ko'zlarini ishqalar edi.

Kaklik orqasidan quvib, pastlikdagi bir chalchiqzorga borib qoldi. Ko'zi ho'l chimlikda odam iziga tushdi. Bu izlar uniki emasligi ravshan edi. Billning izlari bo'lsa kerak. Lekin u to'xtab turolmasdi, chunki kaklik borgan sari undan uzoqlashib qochib ketmoqda edi.

U quvlay berib qushni charchatdi, lekin o'zining ham tinkasi quridi. Kaklik yonboshiga ag'darilib, og'ir-og'ir nafas olib yotardi, lekin u ham o'n qadamcha berida entikib yotar, qushga yetib olishga sira madori qolmagan edi. Odam biroz dam oldi, lekin qush ham nafasini rostlab olgandi. U qo'l uzatgan zamon qush tipirlab qochdi. Quvish yangidan boshlandi. Qorong'i tusha boshlagach, qush ko'zdan g'oyib bo'ldi. Juda charchaganidan qoqilib, orqasidagi yuki bilan yiqildi-da, yuzlari shilinib ketdi. U uzoq vaqtgacha qimirlamay yotdi, keyin yonboshiga ag'darilib, soatini burab qo'ydi-da, tong otguncha shu holatda yotib qoldi.

Yana tuman. Adyolning yarmisi oyog'ini o'rashga ketdi. Billning izini u qaytib topolmadi, lekin unga baribir edi. Ochlik uni hamon olg'a haydardi. Bordi-yu... Bordi-yu, Bill ham adashib qolgan bo'lsa-chi? Tushga borib u juda ham holdan toydi. U yana oltinni ikkiga bo'ldi. Bu gal o'lchab o'tirmay, yarmini yerga to'kib qo'ya qoldi. Kechga borib, adyolning yarmini, paqircha va miltiqni olib qolib, oltinning hammasini yerga to'kib tashladi.

Unga bir xomxayol yopishib oldi. Tasavvurida miltiqda xuddi bir o'q qolgandek, buni ko'rmay qolgandek edi. Shu bilan bir vaqtda miltiqda o'q yo'q-

ligini yaxshi bilardi. Lekin xomxayol uni sira tinch qo'ymadi. Bir necha soatgacha mana shu xomxayolga qarshi kurashdi. Pirovardida, miltig'ini qarab, o'qning yo'qligiga ishonch hosil qildi. Hafsalasi shunday pir bo'ldiki, go'yo u haqiqatan ham o'q borligini kutgan edi.

Yarim soat o'tdi, keyin boyagi xomxayol yana paydo bo'ldi. U xomxayolga qarshi kurashib yengolmadi-da, o'zini biroz ovutish uchun yana miltig'ini tekshirib chiqdi. Ahyon-ahyonda miyasi ishlamay qolar, o'zi esa jonsiz bir narsadek beixtiyor kalovlanib borardi; g'alati xayollar va bema'ni tasavvurlar uning miyasini aynitar edi. Lekin u tez o'ziga kelardi, chunki ochlik azobi uni hamma vaqt haqiqatga qaytishga majbur qilardi. Bir marta ko'z o'ngida shunday g'alati bir manzara paydo bo'ldiki, hushidan ketib qolishiga sal qoldi. U o'zini tutolmay qoldi va yiqilib ketmaslik uchun mast kishidek gandaraklab ketdi. Uning oldida ot turardi. Ot! U ko'zlariga ishonmasdi. Ko'zoldi jimirlashib, atrofni tuman bosgandek bo'ldi. U zo'r berib ko'zini ishqaladi, ko'zoldi ravshanlashganda qarasa, qarshisida ot emas, kattakon bir targ'il ayiq turgan ekan. Ayiq unga yovqarash qilib turar edi.

U miltig'ini yelkasidan oldi-yu, shu ondayoq esini yig'di. Miltiqni qo'yib, munchoq qadalib tikilgan qindan pichog'ini sug'urdi. Uning oldida go'sht va hayot turar edi. U bosh barmog'i bilan pichoqning tig'ini paypaslab ko'rди. Pichoqning tig'i ham, uchi ham o'tkir edi. U hozir ayiqqa tashlanib, uni o'ldiradi. Lekin uning yuragi xuddi xavfdan ogohlantirayotgandek duk-duk ura boshladi. Keyin birdan yuragi qinidan chiqib ketar darajada hapriqib ketdi; miyasi xuddi iskanjaga olgandek qattiq og'ridi, ko'zoldi qorong'ilashdi.

Hozirgina jo'sh urib turgan botirligi o'rnini qo'rquv egalladi. U shunday zaif ediki, ayiq hujum qilsa, unda nima bo'ladi? Mumkin qadar haybatliroq bo'lib ko'rinish uchun qaddini rosladi, pichoqni qo'lga olib, to'g'ri ayiqning ko'zlariga tikildi. Yirtqich lapanglab oldinga bir qadam bosdi, ikki oyog'ini ko'tarib, o'kirib yubordi. Odam qochib ketganda, ayiq uning orqasidan quvgan bo'lardi. Lekin odam qo'rquvning kuchliligidan botirlanib, o'rnidan qimirlamadi; u ham yirtqich hayvon singari vahshiyona ovoz bilan o'kirib yubordi, bu o'kirik qo'rquv ifodasi edi, chunki qo'rquv yashash uchun kurash bilan chambarchas bog'liq edi.

Ayiq undan qo'rqmay, tik turgan mana shu sirli maxluqdan hayiqib o'kirib-o'kirib bir tomonga chekindi. Lekin odam o'rnidan qimirlamadi. U xavf o'tib ketguncha qaqqayib tek turdi, keyin xuddi bezgak tutgandek qaltirab, ho'l chimlikka yiqildi.

U biroz o'ziga kelib, qo'rquv azobidan qiynalgan holda yana yo'lga tushdi. U endi ochdan o'lishdan emas, balki hayot uchun kurashning so'nggi intilishlari so'nguncha yirtqich hayvonlar qo'lida o'lishdan qo'rqardi. Atrofdan bo'rilar izg'ib yurardi. Sahroda hamma yoqdan ularning uvullagan tovushlari eshitilardi, tevarak-atrofdan xavf shu qadar ko'p ediki, u o'sha xavfni bartaraf qilmoqchi bo'lgandek beixtiyor ikki qo'lini yuqori ko'tardi.

Bo'rilar ikkita-ikkitanadan, uchta-uchtadan bo'lib tez-tez uning yo'lini kesib o'tardilar. Lekin ular odamga yaqinlashmadilar. Ular juda ham ko'p emasdi. Bundan tashqari, ular qarshilik ko'rsatmaydigan bug'ularni ovlashga o'rgangan edilar, ikki oyoqli bu g'alati maxluq esa chang solib qolsa ham, tishlab olsa ham ajab emasdi.

Kechga borib, u yerda sochilib yotgan suyaklarni ko'rib qoldi. Bo'rilar xuddi mana shu yerda ovni qo'lga tushirgan edilar. Bundan bir soat ilgari tirik bo'lgan bug'ucha hansirab, yugurib, ma'rab yurgandi. Odam top-toza qilib qo'yilgan yarqiroqqizg'ish suyaklarga qarab turdi. Suyaklarning rangi qizg'ish edi, chunki undagi hayot hali so'nmagandi. Kechqurunga borib, ehtimol, uning taqdiri ham shunday bo'lar. Hayot shunaqa, hayot bevafo va bebaqo. Lekin hayot alam chektiradi. O'limda qiynalish yo'q. O'lim uxlamoqdir. O'lim orom olmoqdir. Bo'lmasa, nima uchun u o'lishni istamaydi?

Lekin u uzoq o'ylab o'tirmadi. Ko'p o'tmay u cho'kka tushib olib suyaklarni og'ziga soldi, suyaklarga qizg'ish tus berib turgan hayotning oxirgi nishonalarini so'rardi. Go'shtning o'tmishdan qolgan xotira singari tuyulgan sezilar-sezilmas mazasi uni o'zini yo'qotar darajada hayajonga soldi. Suyakni tishlari orasiga olib g'ajiy boshladi. Goh suyak sinar, goh uning tishi sinardi. Keyin u suyakni tosh bilan yanchib, ochko'zlik bilan yuta boshladi. Shoshilganidan toshni barmoqlariga urar, ammo qancha hovliqmasin, nima uchun og'riqni sezmayotirman, deb ajablanib qo'yardi.

Qor va yomg'irli eng og'ir kunlar yetib keldi. U endi qachon yotib, qachon yo'lga tushganini eslay olmasdi. Vaqtni surishtirmay, kecha-yu kunduz yo'l bosa bordi, yiqilgan yerida dam oldi, undagi so'nayotgan hayot sal jonlandi deguncha yana oldinga qarab o'rmaladi. Hayot uchun endi odam kurashmay qo'ydi. Undagi hayotning o'zi o'lishni istamas va uni ilgari haydardi. U ortiq azob chekmasdi. Uning asablari uvushib qolgan, o'tmaslash-

gan, miyasi esa g'alati xayollar, shirin tushlar bilan to'la edi.

U bitta qo'ymay yig'ib, o'zi bilan olib ketgan suyaklarni tinmay so'rar va chaynar edi. U ortiq tepaliklarga ko'tarilmas, ariqlarni kechib o'tmasdi, u endi keng vodiydən oqib o'tayotgan anhor yoqalab borardi. Uning ko'ziga xayoliy manzaralar ko'rinar-di. Uning tani bilan joni birga borardi-yu, shunday bo'lsa ham bir-birlaridan ajralgandek edi: ularni bir-birlariga bog'lab turgan hayot rishtasi shu qadar ingichka edi.

Bir kuni ertalab yassi bir tosh ustida yotganida hushi o'ziga keldi. Quyosh nur sochib, isitib turardi. Uzoqdan uning qulog'iga bug'ularning ma'ragan ovozlari eshitildi. Yomg'ir, shamol, qor yog'ib turgani g'ira-shira esida, lekin yog'ingarchilik necha kun bo'lganini, ikki kun bo'ldimi, yo ikki hafta davom etdimi – buni bilmasdi.

U uzoq vaqtgacha qimirlamay yotdi, quyosh mo'l-ko'l nur sochib, uning ayanchli badaniga is-siqlik bag'ishlar edi. „Yaxshi kun“, deb o'yladi u. Ehtimol, quyoshga qarab, qayerda ekanini aniqlab olar. U ming azob-uqubat bilan bir yonboshiga ag'darildi. Pastda katta sokin bir daryo oqib yotardi. Bu daryo yo'lovchiga notanish edi, bu uni ajablantirdi, shoshilmay suvning oqishini ko'zdan kechira boshladi. Daryo shu vaqtgacha u ko'rib kelgan tepalardan ham yalang'ochroq va yoqimsiz tepaliklar orasidan buralib-buralib oqayotganiga qarab yotdi. U shoshmasdan, beparvo va sira qiziqmay notanish daryoning oqimini to ufqqa qadar kuzatdi-da, daryo o'z suvini uzoqda yarqirab turgan dengizga quyayotganini ko'rdi. Shunday bo'lsa ham bunga hayajonlanmadi. „Qiziq, – deb o'yladi

u. – Bu yo sarob yoki o‘tmaslashgan tasavvurning mevasi“. Yarqiroq dengizda turgan kemani ko‘rganda, bu fikrning to‘g‘ri ekanligiga yana bir marta ishondi. U bir zum ko‘zlarini yumib, yana ochdi. Ajab, xayoliy manzara yo‘qolmadi. Hayron qoladigan hech gap yo‘q edi ham. Uning miltig‘ida patron bo‘lmaganidek, mana shu sahroning qoq o‘rtasida dengizning ham, kemaning ham bo‘lishi mumkin emasligini bilardi.

Orqadan xirillagan bir tovush eshitildi, bu xo‘rsinishmi, yo‘talmi – bilib bo‘lmasdi. G‘oyat zaiflik va karaxtlikni juda sekinlik bilan yengib, u ikkinchi yonboshiga ag‘darildi. Yaqinida hech narsa ko‘rinmadi, u sabr bilan kuta boshladi. Yana xirillagan va yo‘tal tovushi eshitildi. Yigirma qadamcha narida o‘tkir qirrali ikki toshning orasidan bir bo‘rining kulrang boshi ko‘rindi. Uning quloqlari boshqa bo‘rilarniki singari tik emas, ko‘zlari xira va qon quyilgan, boshi zaif ravishda solingan. Bo‘ri kasal bo‘lsa kerak: u hamma vaqt aksa urar va yo‘talar edi.

„Hech bo‘lmaganda bunisi haqiqatdir“, – o‘yladi u va tasavvur olamidagi dunyoni emas, haqiqiy dunyoni ko‘rish uchun boshqa yonboshiga ag‘darildi. Lekin dengiz hali ham ilgarigidek uzoqda yaltirab turar, o‘rtasidagi kema ham aniq ko‘zga chalinardi. Ehtimol, bu rostdan ham haqiqatdir? U ko‘zlarini yumib o‘ylay boshladi – pirovardida, hamma narsa ayon bo‘ldi. U shimoli-sharqqa qarab yurgan va Diz daryosidan uzoqlashib Koppermayn daryosi vodiysiga kelib qolgan. Sokin oqayotgan mana shu keng daryo Koppermayn daryosining xuddi o‘zginasi. Yaltirab turgan dengiz – Shimoliy muz dengizi. Bu kema kit ovchilari kemasi bo‘lib, Makkenzi daryosi

dengizga quyiladigan joydan sharq tomonga ancha ketib qolgan. Bu kema Koronatsiya ko'rfazida turibdi. U bir vaqtlar ko'rgani Gudzon ko'rfazi kompaniyasining xaritasini esladi-yu, bor gap ravshan, tushunarli bo'lib qoldi.

U yerga o'tirib oldi-da, eng zarur ishlar haqida o'ylab ketdi. Oyoqlarini o'rab bog'lagan adyol parchalari titilib ketgandi, shu sababdan oyoqlari shilini qip-qizil go'sht bo'lib qolgandi. Eng so'nggi adyolni ham ishlatib bo'lgan. Miltiq bilan pichog'i yo'qolgan. Qalpog'i ham tushib qolibdi, u bilan birga astariga yashirilgan gugurt ham yo'qolgandi, lekin qog'ozga o'rab, hamyoniga solib qo'ygan gugurt hali ham quruq turibdi. U soatiga qaradi. Soati, hamma vaqt u soatini burab turgan bo'lsa kerak, yurib turar va o'n birni ko'rsatardi.

O'zi tinch, aqli joyida edi. Juda holdan toyganiga qaramay, og'riqni sezmas, ovqat yegisi ham kelmasdi. Ovqat haqidagi fikr uni qiziqtirmasdi ham. Har bir harakatni idrok hukmi bilan qilardi. U shimining pochasidan to tizzasigacha yirtib oldi-da, to'pig'ini o'rab bog'ladi. Chelakchasini nima uchundir tashlamadi: kemaga qarab yo'l olishdan avval suv qaynatib ichishi kerak, bu safarning juda og'ir bo'lishini u oldindan bilardi.

U juda sekin harakat qilar, shol odamdek qaltirar edi. Quruq yo'sin yig'moqchi bo'ldi, lekin o'rnidan turolmadi. Bir necha marta o'rnidan turishga intilib ko'rди, bo'lmagach, emaklab ketdi. Bir marta hatto kasal bo'rining oldiga juda yaqin borib qoldi. Bo'ri istar-istamas o'zini chetga oldi va zo'rg'a tilini qimirlatib tumshug'ini yaladi. Uning tili sog'lom bo'rinikidek qizil emas, kulrang-sarg'ish bo'lib, yelim singari quyuq shilliq bilan qoplan-

gan. Odam biroz qaynagan suv ichib oldi-da, deyarli kuch-quvvatdan qolgan bo'lsa ham, o'rnidan turishga, hatto yurishga o'zida yetarli kuch borligini his qildi. Daqiqa sayin to'xtab dam olardi. Zaiflik bilan yakkam-dukkam qadam tashlar, bo'ri ham uning orqasidan xuddi shu xilda sudralib borardi.

Qorong'i tushib, yarqirab turgan dengiz zulmat ichiga g'arq bo'lganda, u oraliqdagi masofa ko'p emas, to'rt milga qisqarganini angladi. Tun bo'yi kasal bo'rining yo'talishi va ba'zan bug'u bolalarining ma'rashi eshitilib turdi. Atrofdan hayot qaynamoqda, ammo u hayot kuch-quvvatga to'la, sog'lom hayot. U esa orqasidan kasal bo'ri ergashib kelayotganini, kasal odam avval o'ladi, degan umidda ekanligini tushunar edi. Ertalab turib qarasa, bo'ri unga g'amgin va ochko'zlik bilan ko'z tikib turibdi. Bo'ri dumini qisib, xuddi tinkasi qurigan g'arib it kabi, boshini quyi solib turardi. Bo'ri sovuq shamolda qaltirar, odam unga xirillagan tovush bilan so'z qotganda, tishini tirjaytirib irillar edi.

Ufqdan yorqin quyosh ko'tarildi. Odam choshgohga qadar qoqilib-suqilib yaltiroq dengizda turgan kemaga qarab yurdi. Havo juda yaxshi, shu shtatlarga xos bo'lgan erta kuz kunlari edi. Bunday kunlar ko'pi bilan bir hafta davom etar, erta, yo indin tamom bo'lishi ham mumkin edi.

Tushdan keyin u bir izga duch keldi, bu boshqa bir odamning izi bo'lib, u odam yurib emas, emaklab ketgani bilinib turardi. Ehtimol, bu Billning izidir, deb o'yladi u hech qanday hayajonsiz. Unga baribir edi. To'g'risi, u biror narsani sezish va hayajonlanish tuyg'usini yo'qotib qo'ygan edi. U hatto og'riqni ham sezmasdi. Qorni bilan asablari go'yo mudrab ketgandek. Lekin hali so'nimgan hayot

uchquni uni olg'a haydardi. U juda charchagan, lekin undagi hayot o'lishni istamasdi. Shuning uchun ham u chalchiqzordan meva terib yer, tanga baliq ovlar, suv qaynatib ichar va olazarak bo'lib kasal bo'rini kuzatar edi.

U o'rmalab o'tgan boshqa odamning izidan bo-rardi.

Ko'p o'tmay u o'zidan oldingi odamning manziliga yetib keldi. Ho'l chimlik ustida kemirib tashlangan suyaklar va bo'rilarning iziga ko'zi tushdi. Yerda xuddi o'zinikiga o'xshash, o'tkir tishlar tortqilab yirtgan bug'u terisidan tikilgan xalta yotardi. Bunday og'ir yukni ko'tarishga madori kelmasa ham kuchsiz barmoqlari bilan qopni yerdan ko'tarib oldi. Bill oltinlarini so'nggi daqiqalarga qadar tashlamagan ekan. Xa-xa-xa! U hali Billning ustidan masxara qilib kuladi. Tirik qoladi va xaltani yarqirab turgan dengizdagi kemaga olib ketadi. U xuddi qarg'aning qag'illashiga o'xshagan bo'g'iq va beo'xshov ovoz bilan kulardi. Kasal bo'ri ham unga taqlid qilib xirillagan tovush bilan uvulladi. Odam darhol jim bo'ldi. Agar mana shu suyaklar Billniki bo'lsa, shu toza kemirilgan, qizg'ish suyaklar Billniki bo'lsa, qanday qilib uning ustidan kulyapti-ya!

U yuzini o'girib oldi. Nima qilsin, Bill uni tashlab ketdi, lekin u Billning oltinlarini ochmaydi, uning suyaklarini kemirmaydi. Agar mening o'rnimda Bill bo'lganda shunday qilgan bo'lardi, deb o'ylab qo'ydi va kalovlanib yo'lga tushdi.

U kichkina bir ko'lga duch keldi. Baliq yo'qmi-kan, deb chuqurchaga engashib qaradi-yu, xuddi ilon chaqqandek seskanib o'zini orqaga tashladi. Suvda u o'z aksini ko'rib qoldi. Uning basharasi shu qadar qo'rqinchli ediki, hatto o'tmaslashib qol-

gan ongini ham uygʻotib yubordi. Koʻlchada uchta baliq suzib yurardi, lekin koʻlcha kattagina boʻlib, suvini quritishga uning qurbi yetmasdi. U baliqlarni chelakcha bilan tutishga urinib koʻrdi, keyin bu fikrdan qaytdi. Oʻlgudek charchaganidan suvga yiqilib, choʻkib ketaman, deb qoʻrqdi. Xuddi shu sababga koʻra u qumloq sohilda yogʻoch xodalar koʻp boʻlsa ham, sol yasab, daryodan suzib ketishga jurʻat qilolmadi.

Oʻsha kuni u kemagacha boʻlgan masofani uch milga qisqartirdi, ertasiga esa ikki mil yoʻl bosdi. Endi u xuddi Billga oʻxshab oʻrmalab borardi. Beshinchi kuni kechqurun kemaga yetish uchun yana yetti mil yoʻl qolgan edi; endi bir kunda bir mil yoʻl bosishga ham madori qolmadi. Erta kuzning iliq kunlari hali tugamagandi, u esa goh oʻrmalar, goh hushidan ketib yiqilardi, kasal boʻri esa yoʻtalib, aksa urib, uning orqasidan qolmay sudralib borardi. Odamning tizzalari qip-qizil goʻsht boʻlib ketgan, tovonlari bundan ham battar edi. Koʻylagidan yirtib olib, tizza va tovonlarini oʻrab bogʻlagan boʻlsa ham, orqasidan chimlik va toshlar ustiga qonli iz qoldirib borardi. U bir marta orqasiga qayrilib qarab, boʻri ochkoʻzlik bilan qonli izlarni yalayotganini koʻrib qoldi. Agar boʻrini bir yogʻlik qilmasa, oʻzining umri nima bilan tugashini yaxshi tasavvur etdi. Shundan keyin hayotda uchrashi mumkin boʻlgan kurashlarning eng shiddatlisi boshlandi: emaklab borayotgan kasal odam, uning orqasidan sudralayotgan kasal boʻri; ikkisi ham chala oʻlik holda, bir-birini poylashib, sahrodan sudralib bordilar.

Boʻri sogʻ boʻlganda, odam bunchalik qarshilik koʻrsatib oʻtirmagan boʻlardi, lekin mana shu eng badburush, deyarli oʻlaksa boʻlib qolgan razil maxluqning qorniga tushishini oʻylasa, koʻngli aynir edi.

U yana alahlay boshladi, yana ko'ziga xomxayollar ko'rina boshladi, ongi ravshanlashgan vaqtlar bor-gan sari qisqarib va tobora siyraklashib borardi.

Bir marta xuddi qulog'i ostida kimdir tez-tez na-fas olayotganini eshitib hushiga keldi. Tepasida tur-gan bo'ri o'zini orqaga tashladi va qoqilib ketdi-da, zaiflikdan yiqilib tushdi. Bu kulgili bir manzara edi, lekin odam kulmadi. U hatto qo'rqmadi ham. U endi qo'rqish nimaligini ham sezmay qolgandi. Uning ongi bir daqiqaga ravshanlashdi, u o'ylab ketdi. Kemaga qadar endi ko'pi bilan to'rt mil yo'l qolgandi. U tuman bosgan ko'zlarini ishqalab, ke-mani juda ravshan ko'rdi. Yarqirab turgan dengizni kesib o'tayotgan oq yelkanli qayiqchani ham ko'rdi. Lekin bu to'rt millik masofani bosishga asti mado-ri qolmagandi. Odam buni bilardi, shuning uchun ham bezovtalanmadi. Yarim millik yo'lni ham bosa olmasligiga aqli yetardi. Shunday bo'lsa ham ya-shashni istardi. Shuncha azob-uqubatlar chek-kandan keyin o'lib ketish be'manilik bo'lardi. Taq-dir undan juda ko'p narsa talab qilardi. O'layotib ham u o'limga bo'ysunishni istamas edi. Ehtimol, bu aqlsizlik edi, lekin o'limning changaliga tushib qolgan bo'lsa ham, uning changalidan qutulib ke-tish uchun kurashni davom ettirdi.

U ko'zlarini yumib, ming ehtiyot bilan kuchini to'pladi. Xuddi to'fqin singari uning butun vujudini qoplab olayotgan hushidan ketish xavfini yengish tilagida u o'ziga dalda berardi. Bu to'fqin o'qtin-o'q-tin ko'tarilib, uning ongini xiralashtirardi. Ba'zan u chorasiz tipirchilab, hushsizlik dengiziga botib ketar, ongning qandaydir noma'lum kuchi ta'sirida yana qaytadan irodasini zo'rg'a to'plab, hushsizlik dengizidan suzib chiqdi.

U qimirlamasdan chalqancha yotgan holda kasal bo'ring xirillagan tovushi tobora yaqinroq eshitilayotganiga quloq soldi. Onlar juda sekin o'tar, lekin odam biror marta ham qimirlamasdi. Bo'ri-ning nafasi juda yaqindan eshitila boshladi-yu, qurib qolgan til xuddi shildiroq qog'oz singari uning yuzini timdaladi. Uning qo'llari yuqoriga cho'zildi, barmoqlari xuddi changak singari bukildi, lekin mehnati zoye ketdi. Tez va ishonch bilan harakat qilish uchun kuch kerak, unda esa kuch yo'q.

Bo'ri sabrli edi, lekin odam undan ham sabrli edi. U hushdan ketib qolmaslik uchun urinib va bo'rini poylab, yarim kun qimirlamasdan yotdi. Bo'ri uni yemoqchi edi, qo'lidan kelsa, odam ham bo'rini yemoqchi edi. Vaqti-vaqti bilan u hushdan ketib qolar, shunda u uzoq-uzoq tushlar ko'rar edi; lekin hamma vaqt: tushida ham, o'ngida ham mana hozir bo'ring xirillagan tovushi eshitiladi, g'adir-budur tili bilan meni yalaydi, deb kutib yotardi.

Nafas tovushini eshitmadi, lekin bo'ri uning qo'lini yalayotganligini sezib o'ziga keldi. Odam kutib yotdi. Bo'ri uning qo'lini tishlari orasiga olib so'nggi kuchlarini sarf qilib qisdi, keyin tishlarini borgan sari qattiqroq botira berdi, u shuncha vaqtdan beri kutgan ovqatiga erishgan edi. Lekin odam ham shu paytni ko'pdan beri kutardi, uning tishlangan qo'llari bo'ring jag'ini qisdi. Bo'ri zaiflik bilan o'zini himoya qilarkan, odam bir qo'li bilan uning jag'ini qisardi, ikkinchi qo'lini ham uzatib bo'ring tomog'idan bo'g'a boshladi. Besh daqiqadan keyin odam o'zining butun og'irligi bilan bo'rini bosib tushdi. Bo'rini bo'g'ib o'ldirish uchun uning kuchi yetmasdi, shunda odam tishi bilan bo'ring tomog'iga yopishdi, uning og'zi yungga to'ldi. Yarim

soat o'tdi, odam o'z tomog'iga issiq qon quyilayotganini sezdi. Xuddi uning og'ziga eritilgan qo'rg'oshin quyilayotgandek uni yutish qiyin edi. Lekin faqat iroda kuchi bilan o'zini chidashga majbur qildi. Keyin odam chalqanchasiga ag'darildi-da, uyquga ketdi.

Kit ovlovchi „Bedford“ kemasida ilmiy ekspeditsiya a'zolari bor edi. Ular kema palubasida turib, qirg'oqda g'alati bir maxluqni ko'rib qolishdi. Bu maxluq qum ustida zo'rg'a o'rmalab, dengiz tomonga kelardi. Olimlar buning nima ekanini bilolmadilar, tabiatshunos bo'lganliklari uchun qayiqchaga o'tirib qirg'oqqa suzib ketdilar. Ular tirik bir maxluqni ko'rdilar, lekin uni odam deb atash mumkinmidi? U hech narsani eshitmas, hech narsani tushunmas, qum ustida ulkan qurt singari buralar edi. U oldinga deyarli siljimas, lekin orqaga ham chekinmasdi va buralib-buralib oldinga qarab harakat qilar va soatiga yigirma qadamdan yo'l bosardi.

Uch hafta o'tgandan keyin u „Bedford“ kemasida karavotda yotgan holda ko'z yoshlarini oqizib, o'zining kimligi va qanday mashaqqatlarni boshidan kechirgani haqida hikoya qilib berdi. U bir-biriga qovushmagan hikoyasida o'zining onasi, serquyosh janubiy Kaliforniya, apelsin daraxtlari va gullar orasiga ko'milgan uyi haqida gapirib berdi.

Bir necha kun o'tgandan keyin u olimlar va kapitan bilan birga kayut-kompaniyada o'tirardi. U ovqatning serobligidan quvonar, boshqalarning og'ziga tushib yo'q bo'lib ketayotgan har bir luqma uni zo'r tashvishga solardi. Uning aqli joyida, lekin stol atrofida o'tirgan odamlarga nafrat bilan qarardi. Ovqatning tamom bo'lib qolishidan qo'rqib bezovta bo'lardi. U hadeb oshpazdan, xizmatchi

boladan, kapitandan ovqat zaxirasini surishtirardi. Ular yuz martalab tasalli bersalar ham ishonmas, o'z ko'zi bilan ko'rib ishonish uchun ovqat omboriga tez-tez tushib turardi.

Kemadagilar uning semirayotganligini sezib qoldilar. Kun sayin uning etiga et qo'shildilar. Olimlar bosh chayqab turli taxminlar qilishardi. Unga ovqatni kamroq bera boshladilar. Lekin shunda ham borgan sari semirib ketaverdi, qorin sola boshladi.

Matroslar bunga kulishardi, ular gapning nima-da ekanini bilishardi. Olimlar uning orqasidan poylab, sirni bilib oldilar. Ertalab nonushtadan keyin u bakka chiqar va xuddi tilanchi singari matroslarga qo'l cho'zardi. Matros kulib, unga suxari berardi. U ochko'zlik bilan suxarini olar va xuddi oltinga ko'zi tushgan xasisdek, nonni qo'ltig'iga urardi. Boshqa matroslardan ham xuddi shunday yo'l bilan sadaqa olardi.

Olimlar indamadilar va uni o'z holiga qo'yib qo'yidilar. Ular o'ziga bildirmay uning karavotini tekshirdilar. Karavotning osti suxari bilan to'la edi. To'shakning ichiga ham suxari to'ldirilgan ekan. Har bir burchakka suxari yashirilgan. Lekin uning miyasi joyida edi. U faqat ikkinchi marta och qolmaslik chorasini ko'rardi, xolos. Olimlar bu kasallik tez o'tib ketadi, degan fikrda edilar. Haqiqatan ham „Bedford“ kemasi San-Fransisko limoniga langar tashlamasdanoq bu kasallik o'tib ketdi.

F. ABDULLAYEV tarjimasi

MUNDARIJA

Edgar Po. Morella. <i>Abduhamid Pardayev tarjimasi</i>	5
Uilyam Folkner. Sartarosh <i>Dildora Arzikulova tarjimasi</i>	14
Jek London. Keksa askar hikoyasi <i>Shahlo Obloqulova tarjimasi</i>	37
Keyt Shopen. Quvonchli bir soat <i>Mukarram Otamurodova tarjimasi</i>	44
Irvin Shou. Yozgi ko'ylakdagi qizlar <i>Qandilat Yusupova tarjimasi</i>	48
Oliver Genri. Tomiringizni ushlab ko'rsam maylimi? <i>Nodirabegim Ibrohimova tarjimasi</i>	53
Toni Morrison. Nuridiydam <i>Qandilat Yusupova tarjimasi</i>	68
Pol Oster. Oggining yangi yil hikoyasi <i>Mukarram Otamurodova tarjimasi</i>	81
Keyt Shopen. Oromkursi <i>Dilobar Asliddin qizi tarjimasi</i>	88
Rey Bredberi. Koinot sovg'asi <i>Nodirabegim Ibrohimova tarjimasi</i>	91
Mark Tven. Hayotning besh tortig'i <i>Nodirabegim Ibrohimova tarjimasi</i>	94
Jek London. Hayotga muhabbat <i>F. Abdullayev tarjimasi</i>	97

Adabiy-badiiy nashr

KEKSA ASKAR HIKOYASI

Hikoyalar

„Ziyo nashr“ nashriyoti
Toshkent – 2022

Muharrir	<i>Abdurahmon Jo'rayev</i>
Badiiy muharrir	<i>Bahodir Ibragimov</i>
Musahhih	<i>Zikrilla Mamatov</i>
Sahifalovchi	<i>O'g'iloy Qurbonova</i>

Nashriyot litsenziyasi AA № 0008, 27.03.2019
09.09.2022 da bosishga ruxsat etildi.

Qog'oz bichimi 84×108¹/₃₂. Ofset qog'ozi.
„Bookman Old Style“ garniturasida ofset usulida bosildi.
Shartli bosma tabog'i 6,72. Adadi 1000 nusxa.
Shartnoma № 42-22. Buyurtma raqami

„Ziyo nashr“

Mas'uliyati cheklangan jamiyat
Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 23-mavze, 42-uy.

„DIZAYN-PRINT“ va „Yangi asr avlodi“ bosmaxonalarida
chop etildi.

„DIZAYN-PRINT“ MCHJ,
Toshkent shahar, Chilonzor tumani, Cho'ponota ko'chasi,
28-a uy.

„Yangi asr avlodi“ MCHJ,
Toshkent shahar, Chilonzor tumani, Qatortol ko'chasi, 60-uy.

Reksa askar hikeyasi

Hikeyasi toplami

ZIYO NASHR

fb.com/ziyo.nashr

ziyonashr@mail.ru

ISBN 978-9943-8577-7-3

9 789943 857773